

**T.C.
SAKARYA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN TOPLUMA
KAZANDIRILMASINDA TURİZM FAALİYETLERİNİN ROLÜ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Senem YILMAZ DÜŞÜNÜR**

**Enstitü Anabilim Dalı : TURİZM İŞLETMECİLİĞİ
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet SARIŞIK**

Nisan 2019

T.C.
SAKARYA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN TOPLUMA
KAZANDIRILMASINDA TURİZM FAALİYETLERİNİN ROLÜ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

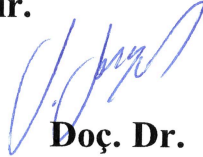
Senem YILMAZ DÜŞÜNÜR

Enstitü Anabilim Dalı : TURİZM İŞLETMECİLİĞİ

Bu tez 18/04/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/
oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr.
Mehmet SARIŞIK
Jüri Başkanı

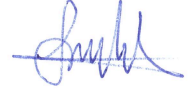
Doç. Dr.
Serkan ŞENGÜL
Üye

Dr. Öğr. Üyesi
Gülçin ÖZBAY
Üye

BEYAN

Tez içindeki tüm verilerin akademik kurallar çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, görsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uygun şekilde sunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezde yer alan verilerin bu üniversite veya başka bir üniversitede herhangi bir tez çalışmasında kullanılmadığını beyan ederim.

Senem YILMAZ DÜŞÜNÜR

28.03.2019

TEŞEKKÜR

Bana değerli bilgileri ve yol göstermesi ile yardımını esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet Sarıışık'a tezim boyunca yaptığı katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Araştırmamda anket uygulamalarında yardımını esirgemeyen Mevlanakapı Özel Eğitim Uygulama Merkezi Müdürü Refik Esin'e ve Mevlanakapı Özel Eğitim Uygulama Merkezi'nde başta Feride Bakal olmak üzere tüm zihinsel engelliler öğretmenlerine katkılarından dolayı şükranlarımı arz ederim.

Tez çalışmamda fikirleri ve katılımlarıyla yardımlarını esirgemeyen zihinsel engelli birey velilerine,

Engelli velileri bularak anketlerdeki yardımıyla canım annem Menekşe Yılmaz'a gerek maddi gerek manevi desteğiyle canım babam Esat Yılmaz'a ve abim Muhammet Yılmaz'a, anketlerde zaman kısıtları nedeniyle yardımına koşan canım kuzenim Ramazan Külcü'ye teşekkür ederim.

Tezim boyunca gerek anketlerde gerek literatür taramalarında bana her türlü maddi ve manevi desteği veren ve yoğun çalışma tempomda bana katlanan ve sabır gösteren eşim Engin Düşünür'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ve en büyük teşekkürüm araştırma konumu seçmemde ilham perim olan Down Sendrom'lu meleğim canım kardeşim Muhittin Yılmaz'a sonsuz teşekkürler ...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ÖZET	xi
SUMMARY	xii
BÖLÜM 1.	
GİRİŞ	1
BÖLÜM 2.	
ENGELLİ KAVRAMI, TANIMI VE ÖZELLİKLERİ	7
2.1. Engelli Kavramı.....	7
2.2. Engelli Olma Nedenleri	8
2.2.1. Doğum Öncesinde Oluşan Nedenler	8
2.2.2. Doğum Anında Oluşan Nedenler.....	9
2.2.3. Doğum Sonrasında Oluşan Nedenler	9
2.3. Engelli Türleri	10
2.3.1. Ortopedik Engelli.....	10
2.3.2. Görme Engelli.....	11
2.3.3. İşitme Engelli.....	11
2.3.4. Dil ve Konuşma Engelli	12
2.3.5. Zihinsel Engelli.....	13
2.3.6. Süreğen (Sürekli) Hastalık	13
2.3.7. Diğer Engelliler.....	14

3.1.3.1.3. Kamu Binaları, Kamuya Açık Alanlar ve Toplu Taşıma Araçlarının Özürlülerin Kullanımına Uygun Duruma Getirilmesi İle İlgili 2006/18 Sayılı Başbakanlık Genelgesi	50
3.1.3.1.4. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Oteller İçin Sınıflandırma Formunda Engelli Düzenlemeleri ..	51
3.2. Engelli Bireyler İçin Turizm Olanakları Oluşturulması	53
3.3. Dünyada Turizm Tesislerinde Engelliler İçin Yapılan Düzenlemeler	54
3.4. Engelli Bireylerin Turizme Katılımı Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler	55
3.5. Türkiye’de Engelli Turizmi İle İlgili Sorunlar	57
3.6. Türkiye’de Engellilere Hizmet Veren Turizm İşletmeleri	58
3.7. Rekreasyon veya Sportif Faaliyetlerin Engelliler Üzerindeki Etkisi	61
3.8. Turizmin Engelliler Üzerinde Bıraktığı Olumlu Etkiler	63
3.9. Engelliler ve Sosyalleşme	64
BÖLÜM 4.	
YÖNTEM VE SAHA ARAŞTIRMASI	67
4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	67
4.1.1. Araştırmanın Amacı	67
4.1.1.1. Araştırmanın Alt Amaçları	67
4.1.2. Araştırmanın Önemi	67
4.1.3. Araştırma Yöntemi	68
4.1.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	68
4.1.5. Araştırmada İzlenen Yol ve Araştırma Hipotezleri	70
4.1.6. Anketin Geçerlik ve Güvenilirliği	70
4.1.7. Analiz Yöntemleri ve Uygulanan Teknikler	72
4.1.8. Veri Toplama Süreci	73
4.1.9. Araştırmanın Kısıtları	73

4.2.Bulgular.....	73
4.2.1.Araştırma Bulguları ve İrdelenmesi.....	73
4.2.2. Katılımcıların Genel Özellikleri	73
4.2.3. Zihinsel Engelli Bireyler ve Turizm Etkileşimine İlişkin İfadelerin Frekans Analizi.....	74
4.2.4.Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkisine İlişkin İfadelerin Frekans Analizi.....	75
4.2.5. Zihinsel Engelli Bireyler Turizm Etkileşimi ve Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkilerine İlişkin Faktör Analizi	77
4.3.Hipotezlere İlişkin Bulgular	81
4.3.1. Zihinsel engelli bireylerin engel dereceleri ve turizm faaliyetlerine katıldıktan sonra sosyalleşmelerine ilişkin Kruskal-Wallis testi.....	81
4.3.2. Zihinsel engelli bireylerin engel düzeyleri ve turizmde yaşadıkları zorluklara ilişkin Ki Kare Testi	84
4.3.3. Zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güven duygusunun artmasıyla cinsiyet dağılımı arasındaki farklılığa ilişkin Mann Whitney U testi.....	85
4.3.4. Zihinsel engelli bireylerin yaşları ve turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güvenlerinin artmasına ilişkin Ki Kare testi.....	86
4.3.5. Zihinsel engelli bireylerin turime katıldıkları yıl sayısı ve turizmin zihinsel engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlamasına ilişkin Kruskal-Wallis testi	87
4.3.6. Zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katıldıkları yıl sayısı ile ailelerinin aylık gelir durumlarına ilişkin Ki Kare testi	88
4.3.7. Zihinsel engelli bireylerin turizmde zorluklar yaşaması ve ailelerinin aylık gelir durumlarına ilişkin Ki Kare testi.....	89
4.3.8. Araştırma Kapsamında Zihinsel Engelli Birey Velilerinin Çocuklarının Turizme Katılımlarına Yönelik Sorulara Verdikleri Yanıtların Frekans Dağılımları	90

4.3.9. Araştırma Kapsamında Zihinsel Engelli Bireylerin Turizmle Etkileşimi ve Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkilerine Yönelik Sorulara Verilen Yanıtların Frekans Dağılımları	95
4.4. Ek Açıklamalar	97

BÖLÜM 5.

SONUÇ VE ÖNERİLER	100
KAYNAKLAR	107
EKLER	125
ÖZGEÇMİŞ	130

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADA	: Engelli Amerikalılar Yasası
APGEM	: Akdeniz Üniversitesi Proje Geliştirme, Uygulama ve Araştırma Merkezi
BGG	: Alman Federal Engellilere Eşitlik Yasası
BM	: Birleşmiş Milletler
BÖİB	: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı
DDA	: Engelliler Ayrımcılıkla Mücadele Yasası
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
EHİS	: Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme
ENAT	: Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı
ESCAP	: Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu.
İHAS	: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi
İSEM	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEGEP	: Mesleki Eğitim ve Öğretim Sistemini Güçlendirme Projesi
ÖRGM	: Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÖZİDA	: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı
STCRC	: Sürdürülebilir Turizm Kooperatif Araştırma Merkezi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TSD	: Türkiye Sakatlar Derneği
TTB	: Türk Tabipler Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNWTO	: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

ŞEKİLLER LİSTESİ

Grafik 1: Zihinsel Engelli Bireyleri Turizm Faaliyetleri Yapmaya Yönelten Etkenler..	92
Grafik 2: Zihinsel Engelli Bireylerin Hoşlandıkları Turizm Çeşidi	93
Grafik 3: Zihinsel Engelli Bireylerin Turizme Kaç Yıl Katıldıklarını Gösteren Veriler	93
Grafik 4: Turizmin Zihinsel Engelli Bireyler Üzerinde Bıraktığı Etkiler	94
Grafik 5: Turizmde Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşadıkları Zorluklar	95

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Asya - Pasifik Ülke ve Topraklarında Engellilik Yaygınlığı	21
Tablo 2: Yaş grubu ve cinsiyete göre en az bir engeli olan nüfusa ait istatistiksel veriler	22
Tablo 3: Dünya Ülkelerinde Engelli Yasaları	25
Tablo 4: Turizm Faaliyetlerine Katılan Engelli Bireylerin Karşılaştıkları Engeller	47
Tablo 5: Belirli Evrenler İçin Kabul Edilebilir Örnek Büyüklükleri.....	69
Tablo 6: Güvenilirlik Analizi Sonuçları.....	72
Tablo 7a: Zihinsel Engelli Bireylerin Demografik Değişkenlerine İlişkin Bulgular.....	74
Tablo 7b: Zihinsel Engelli Birey Ailelerinin Demografik Değişkenlerine İlişkin Bulgular.....	74
Tablo 8: Zihinsel Engelli Bireyler ve Turizm Etkileşimine İlişkin İfadelerin Frekans Analizi.....	75
Tablo 9: Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkisine İlişkin İfadelerin Frekans Analizi	76
Tablo 10: Zihinsel Engelli Bireyler Turizm Etkileşimi ve Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkilerine İlişkin KMO ve Bartlett Testi Sonuçları.....	78
Tablo 11: Zihinsel Engelli Bireyler Turizm Etkileşimi ve Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkilerine İlişkin Faktör Analizi	79
Tablo 12: Turizm faaliyetleri ile zihinsel engelli bireylerin kendilerini daha özgür ifade etmesinin engel düzeylerine göre farklılığını gösteren Kruskal-Wallis Tablosu ..	82
Tablo 13: Turizmin, zihinsel engelli bireylerin insanlarla iletişimine olumlu katkılar sağlamanın engel düzeylerine göre farklılığını gösteren Kruskal- Wallis Tablosu	82
Tablo 14: Turizm sayesinde zihinsel engelli bireylerin daha yardımsever ve güler yüzlü olmasının engel düzeylerine göre farklılığını gösteren Kruskal-Wallis Tablosu	83

Tablo 15: Zihinsel Engelli Bireylerin Engel Düzeyi ve Turizmde Yaşadıkları Zorluklar arasındaki ilişkiye ilişkin Ki Kare Testi Tablosu	85
Tablo 16: Zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güven duygusunun artmasıyla cinsiyet dağılımı arasındaki farklılığı gösteren Mann Whitney U testi tablosu	86
Tablo 17: Turizmin engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlamasının engelli bireylerin turizme katıldıkları yıllara göre farklılığını gösteren Kruskal-Wallis Tablosu	88
Tablo 18: Zihinsel engelli bireylerin ailelerinin aylık gelir durumlarının turizme katıldıkları yıl sayısına göre farklılığını gösteren Ki Kare Testi Tablosu	89
Tablo 19: Zihinsel engelli bireylerin turizmde zorluklar yaşamasının ailelerinin aylık gelir durumlarına göre farklılığını gösteren Ki Kare Testi Tablosu	90
Tablo 20: Zihinsel engelli birey ailelerinin turizm faaliyetlerinin çocukları üzerindeki etkisine yönelik düşünceleri	91

ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN TOPLUMA KAZANDIRILMASINDA TURİZM FAALİYETLERİNİN ROLÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ÖZET

Orta çağlarda engelliler diğer bireyler tarafından kötü muameleler görmüşlerdir. Ancak 19. yüzyılda bu durum değişmiştir. 19.yüzyılda engelli bireyler için vakıflar ve dernekler vasıtasıyla çeşitli eğlence aktiviteleri düzenlenmiştir. Bu aktiviteler sayesinde engelli bireyler toplum tarafından kabul edilmiş ve insanlar engelli bireyler hakkında bilgi sahibi olmuştur. Sadece dernek veya vakıflar değil özel eğitim uygulama okulları ve rehabilitasyon merkezleri de bu aktiviteleri ara sıra yapmakta fakat yeterli olmamaktadır. Bu nedenle zihinsel engelli bireylerin topluma kazandırılması amacıyla turistik faaliyetlere katılımını arttırmanın ne derece önem arz ettiğini göstermek ve literatüre katkı sağlamak amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde engellilik kavramı, türleri, ortaya çıkış sebepleri, engellilik nüfus oranı ve engellilere yönelik yasal düzenlemelerden bahsedilmiştir. İkinci bölümünde engelli turizmi, Türkiye’de, Avrupa’da ve Dünya’da engelli turizmi uygulamaları, engelli turizmi ile ilgili yönetmelik, mevzuat ve düzenlemeler, ve engelli bireylerin turizme katılım olanaklarından ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir. Üçüncü bölümünde ise araştırmanın amacı, önemi, evren ve örnekleme, kısıtları, veri analizi ve bulgularına yer verilmiştir. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve velilere anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini ise İstanbul’da özel eğitim uygulama okulları ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki zihinsel engelli bireyler oluşturmaktadır.

Elde edilen veriler frekans ve yüzde dağılımı, güvenilirlik analizi (Reliability Analysis), Ki Kare Testi, Mann Whitney U ve Kruskal-Wallis testi ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak elde edilen bulgulardan engelli bireylerin engel türüne göre turizmde yaşadıkları sorunların farklılıklar gösterdiği gözlemlenmiştir. Turizm faaliyetlerine katılımın engelli bireylerin topluma kazandırılması ve kaynaşması için büyük öneminin olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Zihinsel engelli, Engelli turizmi, Sosyalleşme

A STUDY ON THE ROLE OF TOURISM ACTIVITIES IN THE SOCIALIZATION OF PEOPLE WITH MENTALLY DISABILITIES.

SUMMARY

In the Middle Ages disabled individuals have been treated badly by other individuals. However, this situation changed in the 19th century. In the 19th century, various leisure activities were organized for disabled individuals through foundations and associations. Thanks to these activities, disabled individuals have been accepted by the society and people have been informed about disabled individuals. Private educational institutes and rehabilitation centers also partake in these activities from time to time, but this isn't enough of course. For this reason, with the mission of the society to be more accepting to mentally disabled individuals and also contributing to our literature, this research has been initiated to highlight the degree of importance touristic activities that allow the disabled to travel.

The first section of this research discusses the concepts, types and causes of disabilities. It also talks about the disabled population and regulations and laws that have been launched for these individuals. Section two is about laws about disabled tourism in Turkey, European countries and the world. It also mentions in detail the management and organization of disabled tourism and the chances of these individuals attending to such activities. Lastly, the third section highlights the purpose and importance of this research, the limitations of the examples used, and findings of the data analysis. Quantitative research method was used in this work by surveying the guardians of the disabled. The examples used in were obtained from those mentally disabled individuals who are enrolled in private educational institutions and rehabilitation centers in Istanbul.

The obtained results of percentage and frequency distribution were analyzed through Reliability Analysis, Chi-Square Test, Mann Whitney U and Kruskal-Wallis. In conclusion, the results obtained show that there is a correlation between the type of disability and different issues disabled individuals encounter in tourism. This research has concluded that participation in touristic activities plays a significant role in introducing the disabled to our society.

Keywords: Disability, Mentally disabled individuals, Disabled tourism, Socialization

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Engellilik bireylerin vücut işlevlerindeki bozulmalarından kaynaklı herhangi bir fonksiyonu veya işlevi yeterine getirmekte güçlük çekmeleri ve hem fiziki hem de zihinsel olarak kısıtlanma durumlarıdır. Engellilik kavramı her ülkenin şartları ve durumlarına göre farklı yorumlanabilmektedir. Bir ülkenin olanakları ve durumları o ülkenin engellilere yönelik yasalarının oluşmasında da etkindir.

Engellilik bir insan için kabul görülen normal aralıkta veya davranışlarda bozulmalar sonucu aktivitelerdeki performansın engellenmesi veya kısıtlamasıdır (Burnett ve Baker, 2001:4). Engeller nedenine bağlı olarak fiziksel, zihinsel, görme, konuşma ve işitme engelli olarak farklı türlere ayrılmaktadır. Bu engeller, engelli bireylerin toplum içerisinde bazı zorluklarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu zorluklardan en başında diğer insanların kullandıkları olanaklardan yararlanamamaları ve bilinçsizlik nedeniyle toplum tarafından dışlanmaları gelmektedir. Engelli bireylerin topluma kazandırılmaları için kişilerin, devletin, kurum ve kuruluşların destek ve katkı sağlamaları gerekmektedir. Engelli turizmi genellikle erişilebilir turizm kapsamında değerlendirilmiştir. Erişilebilir turizm evrensel olarak tasarlanmış turistik ürün, çevre ve hizmetlerin bağımsız, eşit ve saygın bir şekilde bireyler için işlevsel hale getirilmesidir (Darcy ve Dickson, 2009:34).

Engelli bireylerin turizme katılmaları topluma kazandırılmaları açısından son derece önemlidir. Engelli turizmi ise bedensel, görme, dil, konuşma, işitme ve zihinsel açıdan engele sahip bireylere yönelik gerçekleştirilen turistik ürün, hizmet ve faaliyetlerini kapsayan turizm çeşididir (Tozlu ve Atay, 2011:606). Engelli bireyler turizm faaliyetlerine katılırken ve turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Engelli bireylerin turizme katılımlarının az

olmasının sebepleri arasında turizm tesislerinin engellilere yönelik olmayışı ve toplumsal olarak dışlanmalarından kaynaklı olabildiği gibi birçok sebebi mevcuttur.

Engelli bireylerin diğer bireylerle eşit haklara sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda dünyada ve Türkiye’de çeşitli yasalar yapılmıştır. Ancak yine de engelliler için hala birtakım engeller ve problemler mevcuttur. Bu problemlerin ve engellerin kaldırılması engelli bireylerin daha iyi şartlarda yaşamalarının sağlanması ve sosyalleşmeleri için son derece önemlidir. Özellikle engelli bireylerin istihdam edilmesi, özel eğitim ve uygulama merkezlerinin artırılarak, özel eğitim öğretmenliği mezunu öğretmenlerin daha fazla istihdam edilmesi engellilerin eğitimlerinde ve sosyalleşmelerinde büyük rol oynamaktadır. Bununla birlikte turizm faaliyetleri de engelli bireylerin sosyalleşmesinde son derece önemli bir unsurdur.

Nitekim çeşitli müze gezileri, tekne turları, kamplar veya başka diğer turizm faaliyetlerinden birini gerçekleştiren ve gezip, görüp, eğlenen engelli bireyler bazı problemlerden de uzaklaşmış olacaklardır. Ancak bu faaliyetleri gerçekleştirirken başka engeller oluşmaması adına birtakım önlemler alınmalı ve adımlar atılmalıdır. Bu bağlamda turizm enstitüsü engellerin kaldırılması ve tüm insanlara eşit haklar sağlanması için personellerini eğitmeli, ulaşımı kolaylaştırmalı, mimari ve her türlü erişilebilirliği artırarak engelli bireylere yararlanabilecekleri tüm olanaklar sağlanmalı ve yararlanabilecekleri etkinlikler ve olanaklar hakkında bilgi verecek yeterliliğe sahip olmalıdır.

Araştırmada engelli bireylerin turizmde yaşadıkları zorluklar ve engellilere yönelik ülkelerin yaptıkları düzenlemeler ve yenilikler araştırılmıştır. Bu bağlamda engelli bireylerin uygulanan düzenlemelerden yararlanabilmeleri ve bu düzenlemelerin yeterliliği de önemlidir. Türkiye’de engellilerle ilgili birçok düzenleme ve yenilikler yapılmasına rağmen yeterli düzeyde olmadığı bilinmektedir. Engelli birey ailelerinden bağımsız hareket edememektedirler. Engelli birey aileleri ise yetersizlikler sebebiyle yeterince turizm faaliyetlerine katılmamaktadır. Bu durum engelli bireylerin sosyalleşmeleri adına büyük bir engeldir. Ayrıca engelli birey ailelerinin görüşleri turizmin engelli birey üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla

anket uygulaması yapılarak incelenmiştir. Veriler tablo ve grafiklerle gösterilerek turizmin engelli bireyler üzerindeki etkisi üzerine velilerin gözlemlerine yer verilmiştir. Değerlendirilen görüşler engelli bireylerin sorunlarının kavranması açısından önem teşkil etmektedir. Bu sorunlar turizmde aşılması ise hem engelli bireyler hem de engelli turizmi açısından önemlidir. Engelli bireylerin turizmdeki sorunlarının aşılması ve turizme katılımları teşvik edilerek sosyalleşmeleri gerekmektedir.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde engellilik kavramı, türleri, ortaya çıkış sebepleri, engelli bireylerde eğitim, engellilik nüfus oranı ve engellilere yönelik yasal düzenlemelerden bahsedilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde engelli turizmi, Türkiye’de, Avrupa’da ve Dünya’da engelli turizmi uygulamaları, engelli turizmi ile ilgili yönetmelik, mevzuat ve düzenlemeler, ve engelli bireylerin turizme katılım olanaklarından, turizmde engelli turizminin sorunları, turizmin engelli bireyler üzerinde bıraktığı olumlu etkiler ve turizmin engelli bireylerin sosyalleşmesine etkilerinden bahsedilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde ise araştırmanın amacı, önemi, evreni, örnekleme, kısıtları, veri analizi ve bulgularına yer verilmiştir.

Araştırmanın Planı;

Araştırma üç bölümden oluşmakta ve araştırmanın birinci bölümünde ve ikinci bölümünde literatür taraması yapılmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi ve bulguları belirtilmiştir. Araştırmanın birinci bölümünde engellilik kavramı, türleri, ortaya çıkış sebepleri, engellilik nüfus oranı ve engellilere yönelik yasal düzenlemelerden bahsedilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde engelli turizmi kavramına değinilmiştir. Türkiye’de, Avrupa’da ve Dünya’da engelli turizmi uygulamaları, engelli turizmi ile ilgili mevzuat, yönetmelik, ve düzenlemeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın oteller için sınıflandırma formunda engelli bireylere yönelik yapılan düzenlemeler ve engelli bireylerin turizme katılım olanaklarından ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir. Türkiye’de engelli turizmi ile ilgili problemler ve Türkiye’de engelli bireylere hizmet veren turizm işletmeleri anlatılmıştır. Engellilerin turizme katılım olanaklarını olumsuz etkileyen faktörler,

rekreasyon ve sportif faaliyetlerin engellilerin sosyalleşmelerindeki etkisi ve turizmin engelliler üzerinde bıraktığı olumlu etkiler irdelenmiştir.

Araştırmanın Amacı;

Bu çalışmada engellilerin sosyalleşmelerine engel olan unsurlardan bahsedilerek bu engellerin kaldırılması için yapılması gereken uygulamalar ve düzenlemelerden bahsedilmiştir. Ayrıca engelli bireylere yönelik oluşturulan yasalarla engelli bireylerin toplum içerisindeki haklarını ve konumlarını görmemiz sağlanmıştır. Turizm enstitüsünde ise engelli bireylere tanınan haklar, fırsatlar ve olanaklardan bahsedilerek turizm için değerli bir pazar olan engelli turizmindeki eksiklikler gösterilmiştir. Bu eksikliklerin tamamlanması ve bazı alanlarda yapılacak olan yenilikler ve değişiklikler engelli turizminin geliştirilmesi açısından da son derece önemlidir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı engelli bireylerin sosyalleşmelerinde turizm faaliyetlerinin etkisini belirlemektir.

Problem Cümlesi;

Bu araştırmanın problemi "Zihinsel engelli bireylerin sosyalleşmesinde katıldıkları turizm faaliyetlerinin etkisi var mıdır?" sorusudur. Bu bağlamda engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katıldıktan sonraki durum ve davranışlarındaki gözlemler değerlendirilmiştir.

Alt Problemler;

1. Zihinsel engelli birey ailelerinin, turizmin zihinsel engelli bireylerin sosyalleşmesi üzerinde etkisi hakkındaki düşünceleri ne yöndedir?
2. Zihinsel engelli birey ailelerinin, turizmin çocukları üzerindeki etkisi hakkındaki düşünceleri ne yöndedir?
3. Zihinsel engelli birey ailelerinin, çocuklarına yönelik turizm olanakları hakkındaki düşünceleri ne yöndedir?

Hipotezler

Araştırmada zihinsel engelli bireylerin topluma kazandırılmasında turizm faaliyetlerinin rolünün araştırılmasında aşağıdaki hipotezler çerçevesinde araştırmalara yer verilmiştir.

Hipotez 1 : Zihinsel engelli bireylerin engel dereceleri ile turizmle sosyalleşmeleri arasında bir farklılık söz konusu değildir.

Hipotez 2 : Zihinsel engelli bireylerin engel düzeyleri ve turizmde yaşadıkları sorunlar arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

Alt Hipotez 1: Zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güvenlerinin artması cinsiyetlerine göre farklılık göstermemektedir.

Alt Hipotez 2: Zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güvenlerinin artması yaşlarına göre farklılık göstermemektedir.

Alt Hipotez 3: Turizm faaliyetlerinin zihinsel engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlaması zihinsel engelli bireylerin turizme katıldıkları yıl sayısına göre farklılık göstermemektedir.

Alt Hipotez 4: Zihinsel engelli bireylerin turizme katıldıkları yıl sayısı ailelerinin aylık gelir durumuna göre farklılık göstermemektedir.

Alt Hipotez 5: Zihinsel engelli bireylerin turizmde zorluklar yaşaması ailelerinin aylık gelir durumlarına göre farklılık göstermemektedir.

Araştırmanın Önemi;

Araştırmada engelli bireylerin karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunları azaltmak için uygulanan bazı düzenlemelerden bahsedilmiştir. Engelli bireyler için uygulanan düzenlemelerdeki problemler hakkında çeşitli çözüm yolları oluşturulmuştur. Bu bağlamda araştırma, turizm faaliyetlerinde uygulanması gereken bazı değişiklikler ve yeniliklerle hem engelli bireylerin sosyalleşmesi hem de turizm işletmeleri için önemli bir pazar olan engelli turizminin gelişmesine katkı sağlaması bakımından son derece önemlidir.

Araştırmanın Yöntemi;

Araştırmanın ilk bölümünde ve ikinci bölümün engellilik kavramı ve engelli turizmi ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra İstanbul'da bulunan rehabilitasyon merkezleri ve özel eğitim uygulama okullarından 404 öğrenci velisine anket

dağıtılmıştır. Anketin velilere uygulanma nedeni ise velilerin çocuklarının çoğu anında yanlarında bulunarak vakit geçirmeleri ve engelli bireylerin duygularını ve düşüncelerini en iyi anlayabilecek kişiler olmalarıdır. Ayrıca araştırmada velilerin çoğunluğunu otizmli, down sendromlu ve mental retardasyonlu çocuğu bulunan veliler oluşturmaktadır. Bu nedenle 404 veliye 47 soru yöneltilmiş ve alınan cevaplar SPSS 21 programında istatistik işlemlerine tabi tutulmak üzere bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Daha sonra verilere Cronbach's Alfa Güvenilirlik Analizi ve yorumlanması için Frekans Analizleri yapılmıştır. Araştırmada kategorik verilere Ki Kare Testi uygulanmıştır. Ayrıca değişkenler arasındaki farklılıkları test etmek amacıyla non-parametrik testler olan Mann Whitney U testi ve Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

BÖLÜM 2. ENGELLİ KAVRAMI, TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

2.1. Engelli Kavramı

Engellilik kavramı karışık bir kavramdır ve engelliliğin görüldüğü tarafa bağlı olarak, farklı şekillerde yorumlanarak ülkedeki yasalar ve hedefler hakkında bilgi verir. Tıbbi bir tanım engelliliği sırf biyolojik bir eksiklik olarak görürken, sosyal bir yapı olarak engellilik kavramı kişinin bireysel özelliklerini görmez fakat engelliği sosyal koşulların yol açtığı bir bozukluk olarak görürler (Drews, 2008:164). Engellilik kavramı her ülkenin kendi değer yargıları ve kendi yasalarına göre farklı yorumlanabilmektedir. Engellilik kavramı farklı yorumlanabilmesine rağmen araştırmaların çoğunda her ülkenin engelliler için en önemli amacı engellilerin erişilebilirliğini arttırmaktır.

Engellilik; kişisel ve çevresel faktörler bağlamında katılım kısıtlamaları, faaliyet sınırlamaları ve vücut işlevleri ve fonksiyonlarında bozulmalara neden olan bir sağlık durumunun oluşumudur (Schalock vd., 2007:117). Öztürk (2011), Engelliliği; “Doğuştan veya sonradan oluşabilen herhangi bir sebeple bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yetilerini kaybetmesi nedeniyle toplumsal hayata adapte olmada ve günlük ihtiyaçlarını karşılamakda güçlükler yaşayan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” olarak tanımlamıştır. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre ise engellilik, normal bir insan için kabul edilen bir aralıktaki veya şekildeki eylemlerin performansının, bir noksanlık sonucu kısıtlanması ya da engellenmesidir (Abeyratne, 1995:52). Engellilik doğuştan veya sonradan oluşan fiziksel veya zihinsel yetersizlik nedeniyle kişinin faaliyetlerindeki sınırlamalardan dolayı oluşan sağlık durumudur. Bu kısıtlamalar ise bireylerin çoğu faaliyetlerini yapmasına engel teşkil etmektedir.

Economic Commission for Latin America and The Caribbean (2011), ülkelerin çeşitli engelli tanımları olduğunu vurgulamış bunlardan biri, İngiliz Virgin Adalarının’da

engelliği şöyle tanımlandığı belirtilmiştir: Bir kişinin günlük yaşam aktivitelerinden (örneğin; iş, rekreasyon, hareketlilik ve eğitim) herhangi birine engel olan veya sınırlandıran ve altı aydan uzun süren veya sürmesi beklenen uzun süreli sağlık durumudur. Engellilik; doğuştan veya sonradan ortaya çıkan bir rahatsızlık veya kaza ile bireyin kendi kendisine yapması gereken bedensel veya zihinsel faaliyetleri yerine getirmedeki yetersizlik veya kısıtlılığı ifade etmektedir. Bunların sonucunda da yürüme, görme, işitme, konuşma gibi faaliyetlerde çekilen zorlukların meydana gelmesidir (Zengin ve Eryılmaz, 2013:7).

2.2. Engelli Olma Nedenleri

2.2.1. Doğum Öncesinde Oluşan Nedenler

- Kalıtım yoluyla geçen özelliklere bağlı olarak ortaya çıkan genetik nedenler; akraba evlilikleri, anne ve baba arasında kan uyumsuzluğunun olması, anne - çocuk kan uyumsuzluğu vb. (Baş, 2016: 6). Kalıtımsal olan hastalıklara örnek ise Spinal kas atrofisi (SMA) veya kas distrofisi gibi (Maxwell vd., 2007:14).
- Annenin ilk 3 Ayda Geçireceği Ateşli ve Bulaşıcı Hastalıklar: kızamık ve kızamıkçık, kan uyumsuzluğu, çiçek ve suçiçeği, gebelikte anormal rahim kanamaları, frengi, gebelik kansızlığı, herpes simpleks virüsü, felç, vitamin eksiklikleri, tüberküloz, yanlış ve rastgele ilaç kullanımı, menenjit ve ensefalit (Aktürk, 2012:19).
- Genetik ya da kromozomal bir etki yokken bedeninin belli bölümlerinin ya da organlarının doğum öncesindeki oluşumunun özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkan doğuştan gelen diğer nedenler (Baş, 2016:6). Riskli Gebelikler; anne yaşının 20 yaşından küçük 35 yaşından büyük olması, annenin dörtten fazla doğum yapmış olması, gebeliğe bağlı hipertansiyon gözlenmesi, gebelikte ortaya çıkan şeker hastalıkları, kötü obstetrik sonuçlar, çoğul gebelik, zararlı ve kötü alışkanlıklar: sigara, alkol, uyuşturucu kullanılması gibi, gebelik süresinin normalden kısa veya uzun olması, kemoterapi ve radyoaktif ışınlar, çocuk düşürme çabaları, gebelik öncesinde annenin ruh sağlığının bozulması, travmalar (trafik kazası, dayak, düşme, vb.) (Aktürk, 2012:19).
- Annenin yaşadığı psikolojik sorunlar (Baş, 2016:6).

2.2.2. Doğum Anında Oluşan Nedenler

- Plasenta ve göbek bağı ile ilgili anormallikler, anormal doğum sancıları, aletle veya müdahale ile yapılan doğumlar, çoğul doğum, doğum anındaki ciddi bulaşıcı hastalıklar, doğumun zor olması sonucu bebeğin beyninin zedelenmesi, çok erken veya geç doğumlar, aşırı kanamalar, annenin pelvis kemiğinin dar olması, doğum sırasında yapılan yanlış müdahaleler, düşük doğum ağırlığı ve kötü doğum şartları gibi nedenlerdir (Aktürk, 2012:19-20).
- Maxwell vd.'ne (2007) göre, kirli enjeksiyonlar enfeksiyonlara sebep olabilir ve bazı ilaçlar anne karnındaki bebekte alerjik reaksiyona, zehirlenmeye ve sağırlığa neden olabilir. Bundan dolayı dezenfekte edilmeyen şırıngalar enjekte etmek için kullanılmalıdır. Doğumu hızlandırmak için ve doğum sancısına karşı anneye güç vermesi için oksitoksin gibi ilaçların aşırı verilmesi doğum sırasında bebeğin oksijensiz kalmasına ve beyin hasarına sebep olabilir.
- Bebeğin düşük kilolu doğması, doğum esnasında yaşanan kazalar, doğumun sağlık kuruluşlarında sağlık elemanlarınca yapılmaması, bebeğin travmaya maruz kalması vb. (Baş, 2016:7).

Doğum Sonrasında Oluşan Nedenler

- Yeni doğan bebeğin sağlık kontrolünden geçirilmemesi. Çünkü küçük bir bebeğin menenjit, çocuk felci ve kızamık gibi çeşitli hastalıklara yakalanması engelliliğe sebep olabilir. Bu nedenle aşılarının yapılması ve aşılarla korunmaları gerekmektedir (Baş, 2016:7; Maxwell vd., 2007:12).
- Beyin ve beyin zarı iltihaplanmaları nedeniye ensefalit veya menenjit gibi hastalıkların oluşması, çocuk felci, çocuğun yüksekte düşmesi gibi çeşitli kaza ve travmalar, yüksek ateş, çocuğun havale geçirmesi, şiddetli gribal enfeksiyonlar, zatürre vb. enfeksiyonlar, solunum yollarında ve organlarında meydana gelen ve beyni etkileyen iltihaplanmalar, zehirlenmeler, hipotiroidi, protein metabolizması bozukluğu, hidrosefali (büyük kafa), beyin tümörleri, ruhsal bozukluklar, psikososyal ve çevresel yoksunluklar, sarılık (Aktürk, 2012:20).

- Bilinçsizlik, beslenme bozuklukları, hastalıklara yanlış ve geç müdahale edilmesi, çocuğun ihmal ve istismarı vb. (Baş, 2016:7).
- Bunların yanı sıra zehirli kimyasal soluma, zehirlenmeler, düşme, ev, iş ve trafik kazaları da engelli olmaya sebep olabilmektedir (Maxwell vd., 2007:12).

2.3. Engelli Türleri

2.3.1. Ortopedik Engelli

Sinir sisteminin zedelenmesi, kazalar, hastalıklar ve genetik sorunlar sebebiyle eklem, iskelet ve kas fonksiyonlarını yerine getirememesiyle ortaya çıkan kişinin hareket etmesindeki yetersizlikler olarak tanımlanmaktadır (MEGEP, 2013:8). Whitehead (2004), fiziksel engelliliği; başta günlük yaşam faaliyetlerinde (giyinme, yeme, temizlenme vb.) hareket etmekte zorlanmalarına yol açan kaslar, deri, kemik, ve sinirlerdeki hasar olarak ifade eder.

Ortopedik engellilik sinir sisteminde doğum öncesinde, doğum sırasında ve doğum sonrasında oluşan kişinin iskelet ve eklem yapısında meydana gelen eksiklik ya da işlev bozukluğudur (Sarigül, 2016:43). Öztürk'e (2011:20) göre kişinin elinde, kolunda, bacağına, parmaklarında ve omurgalarında kısalık olması veya eksiklik, fazlalık olması kişileri bu gruba dahil eder. Yine çeşitli yerlerinde hareket kısıtlılığı olanlar, vücudunun belirli yerinde şekil bozukluğu olanlar, kas güçsüzlüğü ve kemik hastalığı olanlar, felçliler, spastikler serabral palsi, ve sipina bifida olanlar bu gruba dahil edilebilir.

Ortopedik engeli olan bireylerde denge bozuklukları görülmektedir. Bu nedenle çabuk yorulurlar ve düşerler. Ayrıca ortopedik engeli olan bireylerin kol, bacak ve eklem ağrıları olabilmektedir (MEB,2011:19). Yılmaz ve Aydın'a (2004) göre, ortopedik engelliler, ihtiyaçlarına ve gereksinimlerine göre mekanları kullanırken karşılaştıkları problemler dolayısıyla güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Zorluklarla karşılaşma nedenleri mekanların insanlar için belirli ölçülere göre yapılmış olmasına rağmen ortopedik engeli olan bireylerin ölçü ve standartlarına göre yapılmamış olmasıdır.

2.3.2. Görme Engelli

Tek gözünde veya her iki gözünde tam veya yarı görme kaybı ya da bozukluğu olan bireylerdir. Ayrıca göz protezi kullananlar, renk körlüğü olanlar ve gece körlüğü olanlar bu gruba dahil edilmektedir (Öztürk, 2011:20). Arslan vd.'ne (2014:3) göre, görme engelli bireylerde düşme ve yaralanma gibi kaza riskleri daha çok görülür. Çünkü engelli bireyler için sosyal yaşam alanları yeteri kadar düzenlenmemiştir. Sokaklarda ki engellilere yönelik düzenlenmemiş olan kaldırımlar, yollar ve üstü açık bırakılmış kuyular engelli bireylerin yaralanmasına neden olup ölmelerine bile sebebiyet vermektedir. Ayrıca kaldırımların orta alanlarına dikilen elektrik direkleri, ağaçlar ve esnaf tezgâhları da aynı problemlere sebebiyet vermektedir.

Görme engelli kavramı, görme duyusunun tamamının ya da bir kısmının yitirilmesinden kaynaklanan ve bu sebeple engelli bireylerin sosyokültürel yaşamda karşılaştıkları problemleri ifade etmektedir (Sarıgül, 2016:37). Görme engelli bireylerin çevresini algılamaları duyuları sayesinde gerçekleşmektedir. Görme engelli bireyler en çok dokunma duyularından yararlanmaktadır. Dokunma duyularını kullanmaları özel eğitim yöntemleri ile görme engelli bireylere öğretilmektedir. Ayrıca görme engelli bireyler için işitme duyusu da çevresindeki olayları algılamada önemli bir duyu organıdır (MEB, 2011:11). Gözün işlevini yapmaması görme engelli bireyin içe dönük olmasına ve etrafındaki olaylara karşı duyarsız davranmasına sebebiyet vermektedir. Anne - babanın ve çevresindeki kişilerin engelli bireylere yönelik gösterdikleri aşırı korumacı tavırları, acıma duygusu içinde olmaları, ihmal ve dışlanma gibi tavırlar sergilemeleri görme engelli çocukların iletişimlerini olumsuz yönde etkiler ve sosyal ortama ayak uydurmalarını zorlaştırır. (MEB, 2016:10). Görme engelli bireylerin içe dönük davranmaları ise sosyalleşmelerinin önünde büyük engel teşkil etmektedir.

2.3.3. İşitme Engelli

Tek veya her iki kulağında birden tam veya kısmi işitme kaybı olan bireylerdir. İşitme cihazı kullananlar bu gruba dahil edilmektedir (Besiri, 2009:359). İşitme engelli bireylerin kelime hazinesi normal işiten bireylere oranla daha yavaş gelişir. İşitme engelli bireylerin kelime hazinesi normal işiten bireylerle aralarındaki fark yaş ilerledikçe açılır. İşitme engelli çocuklar özel eğitim ile normal işiten akranlarını

yakalayabilirler (MEB, 2016:11). Shemesh (2010), işitme kaybı olan çocukların konuşma dilini eksik deneyimlediklerinden dolayı normal işitme düzeyine sahip akranlarından daha kötü sosyal - duygusal gelişim ve daha düşük akademik başarı gösterdiklerini belirtmektedir.

Kişilerin kendi dillerini öğrenmeden oluşan işitme problemleri yaşamı boyunca konuşma yeteneğinin oluşumunu engeller. Konuşmamamak ise bireyin sözel eğitim imkanlarından faydalanmasını engelleyebilir. Toplumda insanlarla ilişkilerini kısıtlayabilir. Ayrıca işitme engeli kişilerin % 95'i doğum öncesinde, doğum anında ve çocuk kendi dilini edinmeden önce oluşmaktadır. % 5'i ise çocuk kendi dilini edindikten sonra oluşmaktadır (MEB, 2011:13).

2.3.4. Dil ve Konuşma Engelli

Herhangi bir sebeple konuşamayan kişilerdir. Konuşma işlevini yerine getiremeyen veya konuşmanın hızında, ifadesinde ve akıcılığında bozukluk bulunan veya ses bozukluğu olan bireylerdir. Kekemeliği olan kişiler, işittiği halde konuşamayan kişiler, konuşmak için alet kullananlar, gırtlığı alınanlar ve dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk olan kişiler bu gruba dahil edilmektedir (Yumuşak, 2014:3).

Dil ve konuşma bozukluğu olan kişilerin sözcük dağarcıkları sınırlıdır. Yutma güçlüğü ve çiğneme güçlüğü çekerler. Salya akıtma problemleri vardır. İletişim kurmakta istekleri yoktur. Seslerinin anlaşılması zordur. Yalnız kalmak isterler. Dikkatleri çabuk dağılır. Öğrenme güçlükleri vardır ve öğrenmeleri uzun sürede gerçekleşir. Etrafındaki seslere ve konuşmalara karşı ilgileri yoktur. Jest, mimik kullanma eğilimindedirler (MEB, 2011:24).

Duygusal problemi olan ve zeka geriliği olan bireylerde dil bozuklukları daha çok görülmektedir. Zekâ geriliğinden kaynaklanan algılama bozukluklarından dolayı zeka geriliği bulunan çocuklar dili diğer çocuklara oranla daha geç öğrenirler, telaffuzda zorluk çeker ve kendilerini yeteri kadar ifade edemezler (MEGEP, 2009:16). Zihinsel engelli bireylerin çoğunluğunda görülen dil ve konuşma bozuklukları engelli bireylerin kendilerini ifade etmelerini engelleyerek insanlarla iletişimlerini de etkilemektedir.

2.3.5. Zihinsel Engelli

Zihinsel olarak normalin altında zihinsel işlevleri bulunan ve uyumsal açıdan davranışlarında yetersizlik gösteren bireylerdir. Zihinsel engelli bireyler eğitsel olarak eğitilebilir, öğretilir ve ağır zihinsel engelliler olarak üç grup altında sınıflandırılır (Besiri, 2009:359). Zekâ geriliği bulunanlar (mental retardasyon) ve down sendromlular zihinsel engelliler grubuna girmektedirler (Öztürk, 2011:20).

Zihinsel engeli bulunan bireyler kavramları öğrenmekte zorluk çekerler, dikkatleri çabuk dağılır, çevresindeki olay ve durumlara karşı gösterdikleri ilgi kısadır, somut şeyleri daha iyi ve çabuk algırlar, öğrenme hızları yavaştır, unutkanlardır, hafızaları zayıftır, sözcük dağarcıkları zayıftır, akıcı bir şekilde konuşamazlar, okuduklarını anlamakta zorlanırlar, duygu ve düşüncelerini ifade etmekte zorlanırlar, kendilerine güveni azdır, bağımsız hareket etmekte zorlanırlar, sosyal faaliyetlere karşı ilgileri azdır, geç ve güç dostluklar kurarlar, kendilerinden küçükler ile oynamayı tercih ederler, kendilerini belirli bir gruba kabul ettirmekte zorlanırlar, oyun kurallarına ve topluma uymakta zorlanırlar ve sosyal ilişkilerinde grupta daima başkalarına uyma eğilimindedirler (ÖRGM, 2010:3-4).

Zihinsel engelli çocuklarda duygusal ve davranışsal problemleri belirlemek için dışsal faktörlerin bakış açıları son derece önemlidir. Engelli bireylerin durumlarını değerlendirmede çocuğun kendisi de olmak üzere anne babalar ve öğretmenler önemli etkidir. Her bireyin de olduğu gibi zihinsel engelli bireylerin de değişik ortamlarda farklı davranışlar gösterme durumu söz konusudur. Bu sebeple engelli bireylere yönelik bakış açıları, hoşgörülü davranışların sergilenmesi, problemlerle baş edebilme biçimleri ve katlanılma düzeyleri de değişiklik gösterebilmektedir (Kaner, 2009:242). Tüm bireylerde olduğu gibi engelli bireylerde de karakteristik özellikleri de birbirlerine göre değişiklik gösterebilmektedir.

2.3.6. Süreğen (Sürekli) Hastalık

Öztürk (2011:21), süreğen hastalığı; kişinin çalışma kapasitesi ve işlevlerini yerine getirmesine engel olan, daimi bakım gerektiren ve tedavi süreci bulunan hastalıklar olarak tanımlamaktadır (kan hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme organı hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanserler,

endokrin ve metabolik hastalıklar, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları, HIV).

Süreğen engellilik bireylerin sürekli tedavisini gerektiren bir durumdur. Bu engellilik türü doğuştan kaynaklanabildiği gibi sonradan da görülebilir. Bu bağlamda her birey bir engelli adaydır.

2.3.7. Diğer Engelliler

Daimi bakım gerektiren ve tedavi süreci bulunan kişiler, hamileler, yaşlılar ve geçici engelliler bu gruba dahil edilmektedir. Toplumda çoğu kişinin geçici engelliliği bulunmaktadır. Herhangi bir nedenle sonradan oluşabilecek bir durumla birlikte kişilerin hayatlarının bir bölümünde engelli olma olasılığı mevcuttur (Eryılmaz, 2010:15).

Ayrıca üstün zekâlılar, kekemelik ve sözel anlatım bozukluğu gibi konuşma bozuklukları ve depresyon ve şizofreni gibi ruhsal ve duygusal engellilik durumları diğer engelliler başlığı altında incelenmektedir (Diğer, 2018). Kekemelik ve sözel anlatım bozukluğu da bireylerin diğer bireylerle iletişimlerini kısıtladığından veya kendilerini yeterince ifade edemediklerinden dolayı engellilik durumu olarak görülmüştür.

2.4. Engelliliğin Ortaya Çıkış Sebepleri

Stephan Hawking Dünya Engellilik Raporunda (WHO, 2011), engelli insanların sayısının her geçen gün arttığını belirtmiştir. Bunun nedeni yaşlı nüfusunun artması ve bu nedenle kalp, damar, şeker ve akıl hastalıklarının çoğalması gösterilmektedir. Düşük ve orta gelirli ülkelerdeki bireylerin engelli olduğu yılların %66.5'ini kronik hastalıkların oluşturduğu tahmin edilmektedir.

TÜİK (2010) verilerine göre, Ulusal Özürlüler Veri Tabanına kayıtlı engellilerin engelinin ortaya çıkma nedenleri %15,9'u genetik veya kalıtsal bozukluk, % 9,6'sı kaza ve % 3'ü gebelikte/doğum sırasında yaşanan problemlerden kaynaklanmaktadır. Kayıtlı olan engelli bireylerin %56,8' ise hastalık sonucu engelli olan bireylerden oluşmaktadır.

2.5. Engellilerde Eğitim

Engelli bireylerin eğitimleri çeşitli aşamalarla gelişmiştir. Geçmişte engelli bireylere karşı kötü davranış ve tutumların olması engelli bireylerin eğitimlerine geç başlamalarına sebebiyet vermiştir. Diğer bireylerin bu tutumları da bilim ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte uygar bir toplum oluşmasına neden olmuş ve bu gelişme ve değişme ile daha bilinçli bir toplum oluşturulmuştur. Orta çağda engelli bireyleri öldürme, ıssız yerlere terk etme ve engelli bireyler göz ardı edilirken, tevhid dini ve bilimdeki gelişmeler ile birlikte toplumun engelli bireylere karşı tutumu değişmiş, engelli bireylerin de tüm bireyler gibi yaşama hakkı olduğu ve tüm bireyler gibi yaşaması gerektiği görüşü yaygınlaşmıştır. Her birey gibi engelli bireylerin insanca yaşama hakkının olması engelli bireylerin topluma eğitilerek kazandırılmalarının mümkün olduğunun göstergesidir (Besiri, 2009:360). Bilimdeki gelişmeler sayesinde artık engelli bireylere olan bakış açısı bir nebze değişmiş ve engelli bireylerin topluma kazandırılıp insanlar tarafından dışlanmamaları için engelli bireylerin durumlarının daha da iyileştirilip engellerinin azaltılması ve toplumla bütünleşmelerini sağlamak amacıyla eğitimlerine büyük önem verilmektedir.

2018 Nisan'da resmi bakım hizmetlerinden ve rehabilitasyon merkezlerinden yararlanan engelli sayısı toplam 7.670 olarak belirtilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü verilerine göre; özel eğitim okullarında, özel eğitim sınıflarında ve kaynaştırma sınıflarında öğrenim gören öğrenci sayısı 2016-2017 yılı için toplam 333.598'dir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018:5-12). Ulusal Engelli Veri Tabanına göre Türkiye'de engelli birey sayısı 1.559.222'dir. Bu engelli bireylerin %27'sini 0-21 yaş, %36'sını 22-49 yaş, %37'sini ise 50-64 yaş arası oluşturmaktadır (Engelsiz Yaşam Derneği, 2018).

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesinin 24. maddesinin 1. fıkrasında engelli bireylerin ayrımcılık yapılmaksızın eğitim hakkının eşitliği ve eğitimin bütünleştirici özelliğiyle birlikte tüm engelli bireylerin eğitim olanaklarının oluşturulmasını sağlar (TTB, 2009). Türkbağ ve Besiri (2009:7), iç hukukumuzda engelli bireylerin engelleri dolayısıyla okula geç başladıkları ve yaş sınırları nedeniyle eğitim olanaklarından yararlanamadıkları belirtilmiştir.

Engelli bireylerin ve ailelerinin okullar tarafından istenmeyişi veya bazı velilerin çocukları ile engelli bireyleri aynı ortamda bulundurmamak istemeyişi engelli birey aileleri üzerinde büyük bir psikolojik baskı oluşturmaktadır. Engelli birey velileri ise bu durumlarla baş etmek zorunda bırakılmaktadırlar. Bu konuda tüm bireylerin engellilik hakkında bilinçlendirilmesi ve bilgi sahibi olması önemlidir. Obe'ye (2013) göre, 1889'lu yıllarda İngiltere'de kör, sağır ve dilsiz kraliyet komisyonu görme ve işitme engelli çocuklar için zorunlu eğitimi önermiştir. Bu eğitimin görme engelli çocuklar için kendi okullarında veya engelli bireyler için uygun görülen başka kurumlarda eğitim görebilecekleri ancak işitme engellilere özel okullarda veya sınıflarda ders vermenin faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu, engelli çocuklar için özel okul ve sınıfların ayrılmasının başlangıcıdır. Engelli bireyler için açılan bu özel okullar ve sınıflar engelli bireylerin özellikle engel durumuna göre eğitim almasında son derece önemli bir unsurdur. Tüm bireylerde olduğu gibi engelli bireyler içinde bazı gelişmeler ve değişimlerin şart olduğu kaçınılmazdır. Lesser' e (1985:594) göre, yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan engellilere yönelik olumlu tutumlar ve topluluk programlarındaki gelişmeler zihinsel engelli bireyleri kapsamıyordu. 1957 yılına kadar Amerikan Kongresi Rhode Island'ın kongre üyesi John Fogarty'nin sponsorluğuyla anne ve çocuk sağlığı programları için ödenek artırıldı ve zihinsel engelli çocuklar için klinik demonstrasyonlarına 1 milyon dolar ayrıldı. Devletler tarafından gönüllü organizasyonlara ve engelli ailelerine hemen karşılık verilerek yeni teşhis, danışma ve eğitim klinikleri hızlı bir şekilde kuruldu.

Engelli bireylerin çoğu okul konusunda yaşadığı sıkıntıları toplum tarafından tanınmaları sayesinde aşabilir. Bir anaokuluna yazdırılmak istenen engelli bireyin çoğu kez okul tarafından istenmeyişi, diğer çocuklarla bir arada eğitim göremeyeceğine inanan bazı okul yöneticileri, öğretmenler ve yine çocuklarının yanında engelli bireyleri istemeyen velilerin oluşu çoğu engelli ailesinin karşılaştığı bir durumdur. Turizmle topluma kazandırılan engelli bireyleri daha yakından tanıma fırsatı bulan bu insanlar bilinçsiz düşüncelerden tamamen kurtulabilir. Böylelikle engelli ailelerinin bu gibi sorunları da bir nebze azaltılarak engelli bireylerin eğitimlerine de katkı sağlanmış olacaktır.

Engelli bireylerin en büyük sorunlarından biri eğitimidir. Yeterli düzeyde eğitim almayan engelli bireylerin toplumla bütünleşmeleri de bir o kadar zorlaşır. Engelli bireylere verilen özel eğitim engelli bireylerin topluma kazandırılmalarında en büyük etkidir. Özel eğitim, görme, işitme, konuşma ve zihinsel engelli bireylere verilen bir eğitim biçimidir. Özel eğitim Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda verilmektedir. Okulların eksikliği ve engelli bireylere yönelik eğitim verecek öğretmen yetersizliğine rağmen okullarda özel eğitim devam etmektedir (Öztürk, 2012:11-12). Bu yetersizlik aynı zamanda engelli bireylerin eğitimlerinde birçok probleme de yol açmaktadır. Bu bağlamda zihinsel engelliler öğretmenliği bölümünün üniversitelerde artırılması ve engelli bireylerin zihinsel engelliler öğretmenleri tarafından eğitim almaları son derece önemlidir.

2.6. Zihinsel Engelliğin Sınıflandırılması ve Tanıları

Zihinsel engelli bireylerinde kendi içlerinde farklılıkları bulunmaktadır. Zihinsel engelli çocuklar; zeka puanlarına göre eğitilebilir, öğretilir ve ileri derecede zihinsel engelli olarak üç şekilde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar çeşitli zeka ölçekleri doğrultusunda yapılmaktadır (Yılma, 2014 :892). Kocaalan ve Yürekli (2013:58), hafif zihinsel engeli bulunan bireylerin, yaklaşık 80-100 kelime arası yabancı dil öğrenebilmekte olduklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda engelli bireylerin tanılarının konulması ve bu yönde eğitim almaları gerekmektedir. Engelli bireylerin derece olarak sınıflandırılmaları ise engelli bireylerin eğitimi ve bu eğitim doğrultusunda toplumla bütünleşmeleri açısından son derece önemlidir. Zihinsel engelli bireyler eğitsel ve psikolojik olarak sınıflandırılmaktadır. Zihinsel engelli bireyler eğitsel olarak şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- Eğitilebilir zihinsel engelliler: Zekâ oranları 50–54 ve 70–75 arasında olan bireylerdir. Temel akademik becerilerini ve öz bakım becerilerini öğrenirler.
- Öğretilir zihinsel engelliler: Zekâ oranları 25–35 ve 50–55 arasında olan bireylerdir. Temel akademik becerileri öğrenemezler. Öz bakım becerilerini öğrenebilirler.
- Ağır ve çok ağır derecede zihinsel engelliler: Zekâ oranları 35 ve daha altında olan bireylerdir. Hayatları boyunca bakıma ihtiyaçlar duymaktadırlar (MEB, 2011:21).

Psikolojik sınıflandırma ise zekâ ölçümleri doğrultusunda yapılmaktadır. Psikolojik sınıflandırma ise şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- Hafif derecede zihinsel engelliler: Zekâ oranları 50- 55 ile yaklaşık 70'e karşılık gelmektedir. Hafif derecede zihinsel engelli kişiler normale çok yakındırlar ve okulda diğer kişilere oranla daha yavaş öğrenmektedirler. Günlük yaşamlarını idame ettirmek için çok az bir yardıma ihtiyaç duyarlar ya da bağımsız olarak günlük yaşamlarını sürdürürler.
- Orta derecede zihinsel engelliler: Zekâ oranları 35-40 ile 50-55 arasındadır. Zekâ yaşları yaklaşık 6 ile 8,5 yaş arasındadır. Günlük hayatta gerekli olan basit aritmetik becerileri bulunabilmektedir. Günlük ihtiyaçlarını karşılamak için çok az bir yardıma ihtiyaç duyabilirler ya da yardıma ihtiyaç duymadan günlük gereksinimlerini karşılayabilmektedirler.
- Ağır derecede zihinsel engelliler: Zekâ oranı 20-25 ile 35-40'a tekabül etmektedir. Zekâ yaşları 3,5 ile 6 yaş arasındadır. Öz bakım becerilerini birinin yardımı eşliğinde veya yardımsız yapabilmektedirler. Günlük hayatlarını devam ettirebilecek iletişim ve basit motor gelişimleri bulunmaktadır.
- İleri derecede ağır zihinsel engelliler: Zekâ oranı 20-25 ve daha aşağısındadır. Temel uyumsal yetenekleri mevcuttur. Zekâ yaşları 3,5 yaşın altındadır. Başka engellerinin de olma ihtimali mevcuttur. Öz bakım becerilerini ve bedensel becerilerini çok az yardımla dahi olsa yapabilmektedirler. Başlarından geçen olayları basit bir şekilde anlatabilirler (Kırılıoğlu, 2015:9; Demirbilek, 2013:59).

Erdem vd. (2012), erken tanının engellilerin gelişimleri için de son derece önemli olduğunu belirtmişlerdir. Otizm çok geniş bir kavramdır. Bu sebeple her otizmlı bireyin tedavi şekli bir diğer otizmlı bireye göre değişebilmektedir. Engel tanıları çok olmakla birlikte en çok karşılaşılan engel tanıları şunlardır;

- Otizm
- Mental Retardasyon
- Down Sendromu

Otizm spektrum bozukluğu, doğuştan oluşan ve bireylerde üç yaşına kadar olan süreçte ortaya çıkan gelişim geriliği ve nörolojik bozukluk olarak tanımlanmaktadır (Tohum Otizm Vakfı, 2014). Otizm, karşılıklı sosyal etkileşim ve iletişimin yanı sıra davranış ve hayal gücü gibi önemli gelişme alanlarındaki bozukluklar olarak tanımlanmaktadır. Otizm teşhisi için tüm bu alanlardaki bozuklukların üç yaşına kadar mevcut olması gerekmektedir (Zander, 2004:1). Otizm düzeyleri zeka oranlarına ve otizmle birlikte görülen diğer hastalıklara, eğitime verdikleri tepkilere ve yardıma ihtiyaç duyup duymadıklarına bakılarak yüksek işlevli veya düşük işlevli otizm şeklinde değerlendirilir (Ekinci, 2013:30). Otizmde de diğer engel türlerinde olduğu gibi her çocuk yine karakterlerine ve derecelerine göre farklı davranışlar göstermektedir. Kimi çocuk da karakterinden ötürü sessiz veya utangaçlık mevcut iken kimi çocuk da tam tersi bu durum görülemeyebilir.

En yaygın tanımı ile mental reterdasyon diğer bir deyişle zihinsel gelişim bozukluğu, gelişim dönemi boyunca ortaya çıkan uyumsal davranışlarda eksikliğin var olmasıyla birlikte aynı zamanda genel zihinsel fonksiyonların önemli ölçüde ortalamanın altında olmasını ifade eder (Grossman, 1983:11). Tugaltay'a (2015) göre, mental reterdasyon tanısı, standralize edilmiş zekâ testleri ve zekâ oranlarının belirlenmesi ve uyum becerilerinin incelenmesiyle birlikte teşhis edilir. Zihinsel bozukluğun altında yatan etkenler, klinik özellikler, bulgu ve belirtiler yargılama eksikliği, davranış problemleri ve sosyal ilişkilerdeki bozukluklar olarak kendini göstermektedir.

Zihinsel engelli bireylerin % 5-6'sı ise Down Sendromlu bireylerden oluşmaktadır. Klinik bulgularla yeni doğan bebekte Down Sendromu tanısı koymak genellikle kolaydır. Down Sendromu genetik bir bozukluk olmakla birlikte normalde 46 olması gereken kromozom sayısının 47 olması sonucu ortaya çıkmaktadır. Down sendromlu bireylerin engelliliğinden kaynaklı çeşitli tipik görünümleri (küçük kafa, oval ve yassı yüz, düz burun köprüsü, gözlerin iris bölümünde açık renk benekler, büyük dil, geniş boyun, kısa, geniş, düz ve kare el ve ayaklar, tek avuç içi çizgisi, dik, ince ve düz saçlar, kısa boy, esneklikten yoksun deri gibi) bulunmaktadır (MEB, 2015: 17-18). Down sendromlu bireylerde çeşitli sağlık problemleride bulunabilmektedir. Kalp rahatsızlıkları, işitme ve görme problemleri, sindirim sorunları ve konuşma yetersizlikleri gibi sağlık sorunları da mevcuttur (MEB, 2015: 17-18). 40 yaş üstü

doğum yapan annelerin çocuklarının Down Sendromu olma olasılığı çok yüksektir (Maxwell vd., 2007:14). Down sendromlu bireylerde kendi aralarında yine derecelerine göre sınıflandırılmaktadır. Kromozom durumlarına göre ise çeşitleri bulunmaktadır.

Down Sendromu çeşitleri şu şekildedir:

- Trisomy 21; Bu tipte 21 numaralı kromozom çift değil üç tanedir. Bu nedenle normalde 46 olması gereken kromozom sayısı 47 olmaktadır. Down sendromlu bireylerin %95'i bu grupta yer almaktadır.
- Mozaik (Mosaicism); Down sendromlu bireylerin %1-2'si bu tipte yer almaktadır. Bazı hücreler normal iken bazıları 3 kromozom taşımaktadır. Yani bazı hücrelerde 46 bazılarında ise 47 kromozom bulunmaktadır.
- Translokasyon (Translocation); Bu tipte 21 numaralı kromozomdaki ek kromozom başka bir kromozomla birleşmektedir. Toplam kromozom sayısı 46 olmaktadır. Ancak bu kromozomların düzeni bozuktur. Down sendromlu bireylerin %3,5'ini bu tip oluşturmaktadır (Tokgöz, 2011:8).

2.7. Engellilerin Toplum İçindeki Oranları

WHO (2016)' a göre dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin yani bir milyardan fazla insanın bir çeşit engelliliği bulunmaktadır. Ayrıca, yaşlılık ve kronik sağlık koşullarındaki artış nedeniyle sakatlık oranları kısmen artmaktadır. Nüfus bağlamında engellilerle ilgili çalışmalarda Amerika'da ve Avrupa'da yapılan çalışmalar yeterli düzeyde olmasına karşın Türkiye'de bu çalışmalar yeterli düzeyde değildir.

Engellilerin topluma her yönüyle katılabilmesi, başarılarının ödüllendirilmesi, morallerinin yüksek tutulabilmesi amacıyla çeşitli dernek ve vakıflar, Lions ve Rotary Kulüpleri yurt içi ve yurt dışı değişik yerlerde kamp, şenlik, festival türü organizasyonlar düzenlemektedir (Yörük, 2003:36). Bu dernekler, vakıflar, festivaller v.s. engelli bireylerin toplumla bütünleşmesinde büyük bir aracı görev üstlenmektedirler. Çeşitli sosyal etkinlikler ile engelli bireylerin toplumla kaynaşmasında önem teşkil etmektedir.

2.7.1. Dünyada Engelli Nüfusu ve Oranları

Dünya’da bir milyardan fazla insanda yaklaşık %15’inde herhangi bir nedenden kaynaklanan engel bulunmaktadır. Engellilik oranlarındaki artış diğer nedenlerin yanı sıra nüfusun yaşlanması ve kronik sağlık sorunları nedeniyle oluşmaktadır. Engelli bireyler daha az sağlık hizmetlerine erişirler böylece sağlık hizmetleri karşılanmamış olur. Engelli bireylerin bazı grupları için yaşlanma süreci sağlıklı bireylere oranla daha erken başlar. Örneğin, gelişim engelli bazı insanlar 40’lı ve 50’li yaşlarında erken yaşlanma belirtileri gösterirler (WHO, 2016). Engellilik oranı toplumun yapısına göre de değişiklik gösterebilmektedir.

Dünyada gelişmekte olan ülkelerde engellilerin 2/3’ den fazlası yaşamaktadır. Engellerin çokluğu ise sosyal yapı ve özellikle de sosyal davranış ve tutumlarla sıkı bir ilişki içerisindedir (Yetim,2014:6). Tüm bu etkenler engelli oranındaki artışların nedenidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde engelli birey sayısının fazla olması da yine engelli bireylerin bu etkenlerden etkilendiğinin bir göstergesi olduğunu göstermektedir. Asya pasifik ülke ve topraklarında ise engellilik yaygınlığının birkaç ülkedeki yüzdelik payı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Asya - Pasifik Ülke ve Topraklarında Engellilik Yaygınlığı

Ülke	%	Ülke	%	Ülke	%
Yeni Zelanda	24,0	Çin	6,3	Myanmar	2,3
Avustralya	18,5	Japonya	6,2	Hindistan	2,2
Türkiye	12,3	Kore Cumhuriyeti (Güney Kore)	5,4	Tayland	2,2
Maldivler	10,9	Azerbaycan	4,8	Kamboçya	2,1
Bangladeş	9,1	Doğu Timor	4,6	Tacikistan	2,1
Rusya Federasyonu	9,0	Moğolistan	3,9	Kırgızistan	2,0
Sri Lanka	8,7	Gürcistan	3,2	Nepal	1,9
Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore)	8,2	Kazakistan	3,0	Filipinler	1,6
Hong Kong, Çin	8,1	Singapur	3,0	İran	1,5
Guam	7,9	Afganistan	2,7	Fiji	1,4
Vietnam	7,8	Pakistan	2,5	Malezya	1,3
Ermenistan	6,6	Endonezya	2,5	Özbekistan	1,3

Kaynak: ESCAP (United Nations Economic and Social Commission of Asia and the Pacific), 2016:4.

2.7.2. Türkiye'deki Engelli Nüfusu ve Oranları

Türkiye'deki engellilerin ne kadarının kentsel kesimde yaşadıkları, ne kadarının kırsal kesimde yaşadıkları, sosyal, kültürel, eğitim ve gelir seviyesi durumlarındaki belirsizlikler engellilerin sorunlarının çözüme kavuşturulmasında büyük sorun teşkil etmektedir. Bu sebeple Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (BÖİB), Türkiye'de engellilerle ilgili veri eksikliğinden dolayı engelli bireylere yönelik imkanların oluşturulmasında problemlerin yaşandığını belirterek 2002 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) şu anki ismiyle Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) işbirliği ile "Türkiye Özürlüler Araştırması"nı oluşturmuştur (Eryılmaz, 2010:20). Türkiye Özürlüler Araştırması (2002) verilerine göre toplam nüfus içindeki engelli nüfusu oranı % 12.29'dur. Bedensel, zihinsel, konuşma, görme ve işitme engellilerin oranı %2.58 iken süregen hastalığı olanların oranı % 9.70'dir. 2008 yılı için Türkiye'de 8 milyon civarında engelli nüfusu bulunmaktadır (Devlet İstatistik Enstitüsü, 2002). Türkiye'de, 2011 Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre; konuşma, duyma, görme, yürüme ve öğrenme problemi bulunan kişi sayısı 4 milyon 882 bin 841'dir. 2011 yılında toplam nüfusun %6,9'unun en az bir engeli bulunmaktadır (TÜİK,2013). Engelli bireyin Türkiye'deki önemli derecede olan bu oranı, onları görmezden gelmeyecek engelli bireyler için iyi yönde değişiklikler ve yenilikler yapmamız gerektiğini de bize göstermektedir. Yaş grubu ve cinsiyetine göre en az bir engeli bulunan nüfusun yüzdeleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Yaş grubu ve cinsiyete göre en az bir engeli olan nüfusa ait istatistiksel veriler

Yaş Grubu	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)	Yaş Grubu	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
3-9	2,5	2,1	2,3	45-49	5,9	7,8	6,9
10-14	2,4	1,8	2,1	50-54	7,1	10,7	8,8
15-19	2,6	2,0	2,3	55-59	9,2	15,0	12,1
20-24	3,4	2,0	2,7	60-64	12,3	20,4	16,5
25-29	3,0	2,3	2,6	65-69	18,3	27,2	23,0
30-34	3,4	3,0	3,2	70-74	26,3	36,3	31,9
35-39	4,0	4,1	4,0	75+	40,9	50,3	46,5
40-44	4,7	5,6	5,1	TOPLAM	5,9	7,9	6,9

Kaynak: EYHGM (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü), 2011:90.

Güngör ve Güneş'e (2012:31) göre, sosyal devlet olma bilinci ile birlikte engellilere yönelik mevzuat ve politikalarda her geçen gün daha kapsamlı hale gelmektedir. Örneğin TBMM'de 24.5.1983 tarihinde kabul edilen 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 4. Maddesinde Sosyal Hizmetlere ilişkin genel esaslar kapsamında: "Muhtaç, özürlü ve yaşlıların hayatlarını sağlık, huzur ve güven içinde sürdürmesi, muhtaç özürülülerin toplum içinde kendi kendilerini idare edebilecek ve üretken hale gelebilecek şekilde bakım ve rehabilitasyonlarının yapılması, bunlardan tedavisi mümkün olmayanların sürekli bakım altına alınması amacıyla gerekli her türlü tertip ve tedbir alınır" ibaresi yer almaktadır. Bu nedenden ötürü her engelli birey için oluşturulan yeni mevzuatlar ve yenilikler sürekli olarak gelişmeye devam etmekte ve engelli bireylerin içinde buldukları şartlar ve durumlar daha iyi durumlara getirilmeye çalışılmaktadır.

2.8. Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler

Engelli bireylere yönelik yapılan yasal düzenlemeler ayrımcılıkların ortadan kalması ve engelli bireylerin haklarının korunması adına önemlidir. Özellikle gelişmiş ülkelerde engelli bireylere yönelik imknların oluşturulması adına birçok yasal düzenleme yapılmaktadır (Eryılmaz, 2010:21). Engellilere yönelik uygulanan yasal düzenlemeler ile engelliler için pek çok engelde aşılmış olunacaktır. Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de her geçen gün engelli bireylerin hakları ve diğer bireylerle eşit şartlarda yaşamaları için her türlü yenilikler oluşturulmaktadır.

Turizm bağlamında değerlendirecek engellilere yönelik erişilebilir bir otel tasarımı en geniş tüketici yelpazesinin ihtiyaçlarını göz önüne alınarak "Herkes için tasarım" veya "Evrensel tasarım" olarak bilinen akıllıca bir yaklaşımı gerektirir. Engelli ihtiyaçlarını belirlemeden tasarım yapılması da söz konusu değildir. Evrensel tasarım özel tasarım veya uyarlamalara ihtiyaç olmaksızın tüm bireyler tarafından kullanılabilen ortam veya ürünlerin tasarımıdır (Papamichail, 2012:241). Engellilere yönelik yasal düzenlemeler evrensel olup tüm bireylerin rahatça yararlanabileceği şekilde olmalıdır.

2.8.1. Dünya Genelindeki Yasal Düzenlemeler

Kaygısız ve Bulgan (2015), dünyada önemli bir azınlığı oluşturan engelli bireylerin yaşam standartlarını yükseltmek için yapılacak olan yatırımların herkesin bir gün engelli olabileceği gerçeği ile yapılması sadece bu azınlık için değil tüm dünya insanları için yapılan iyileştirmeler olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Engelli bireylerin sosyalleşmekte yaşadıkları güçlükler dikkate alınarak gerekli düzenlemelerin yapılması ülkelerin gelişmişlik düzeylerini arttırıcı bir etki doğurarak ülke vatandaşlarının kendi ülkelerinde ve dünyada rahatlıkla hareket edebilen ve her türlü sosyal ve kültürel etkinliklerde bulunabilen mutlu bireylere dönüşmelerinde çok önemli bir rol oynayacaktır. Dünya genelinde engellilere yönelik yapılan yasal düzenlemeler engelli bireylerin ve engelli olmaya aday olan tüm insanların toplumla bütünleşmesinde önemli bir faktördür. Bu yasalar hem ülkelerin gelişmişlik düzeyini arttırır hem de tüm bireylerin toplumda birbirleriyle barışık ve mutlu bir şekilde yaşamalarına olanak sağlayacaktır. Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı olarak bilinen European Network for Accessible Tourism'in ise engellilerle ilgili haklar konusundaki amaçlanan politikası engelli bireylerin hakları ve turistler gibi tüm tüketicilerin hakları ile mevcut politikaları güçlendirmektir. Bu haklar turistik mekanlar, tesisler ve hizmetlere erişim hakkı ve engelli ve engelli olmayan bireylere tam yasal koruma hakkını içermelidir (Ambrose, 2012:21). Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı (ENAT)'nın misyonu Avrupa'da erişilebilirliği arttırmak adına turizmde farkındalığın arttırılmasını sağlamaktır (Olcay vd, 2014:1347).

Dünyada engellilere yönelik düzenlemelerin ve uygulamaların gelişmiş ülkelerde olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise ülkelerin ekonomik anlamda güçlü olmalarıdır. Bir ülkedeki engelli bireyin toplumsal yaşama katılabilmeleri o ülkenin aynı zamanda gelişmişlik seviyesini belirlemede önemli bir unsurdur (Yörük, 2003:14). Bu sebeple araştırmada genellikle gelişmiş ülkelerin yasal düzenlemelerine yer verilmiştir. Dünya ülkelerinden birkaçının engelli yasaları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3: Dünya Ülkelerinde Engelli Yasaları

ÜLKE	YIL	YASAL DÜZENLEME	ÜLKE	YIL	YASAL DÜZENLEME
Arjantin	1981	Engelli Koruma Sistemi Yasası	Finlandiya	1999	Finlandiya Anayasası
Kanada	1982	Kanada Anayasası	İspanya	2000	Konsey Yönergeleri
Çin	1989	Ulusal Kamu Yol ve Binalarına Erişebilme Standartları Yasası	Çin	2001	Engellilerin Şehir Yol ve Binalarına Erişebilmeleri İçin Dizayn Kurallarına İlişkin Yasa
Çin	1990	Çin Engelliler Yasası	Hollanda	2003	Dezavantajlı Gruplara veya Kronik Hastalara Eşit Muamele Yasası
Avustralya	1992	Engelliler Ayrımcılıkla Mücadele Yasası	İsveç	2003	Ayrımcılığı Engelleme Yasası
İtalya	1992	Engelli İnsanların Bakımı, Hakları ve Sosyal Bütünleşme Yasası	Çin	2004	Engelsiz Çevre İnşası ve Yönetimine İlişkin Yasa
İngiltere	1995	Engelliler Ayrımcılıkla Mücadele Yasası (DDA)	Almanya	2006	Genel Eşit Muamele Yasası

Kaynak: Çizel, Sönmez ve Akıncı (2012).

Dünya Turizm Örgütü genel vizyonuyla engelliler için mimari anlamda evrensel tasarımı benimsemişlerdir fakat evrensel tasarımda ayrıntılı politikaları ve finansman düzenlemeleri işlevselleştirememişlerdir. Evrensel tasarımda bugüne kadar incelenen alan konaklama sektörü olmuştur. Bununla birlikte mekanların ve alanların kullanımını anlamak için evrensel tasarımın özellikleri oldukça detaylı araştırmalar gerektirmektedir (Darcy vd., 2011:302). Eichhorn ve Buhalis'e (2011:58) göre, engelli bireylerin karşılaştıkları engeller turizm endüstrisi tarafından kaldırılmalıdır. Fiziksel erişim, tutumlar ve bilgi sağlama açısından engellerin kaldırılması gereklidir. Bilgiye erişimin sağlanması tüm vatandaşlara kalite kriterlerini göstermek ve turizm destinasyon pazarlaması için kilit bir başarı faktörü olarak gösterilmiştir.

2.8.1.1. ABD'de Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler

Amerika Birleşik Devletleri 1912'de Çocuk Bürosu'nu kuran tüzüğün yürürlüğe girmesi ile özellikle çocukların ölüm-doğum oranı, çocuk hastalıkları ve kazaları, çocuk yurdu, birtakım eyalet ve bölgedeki çocukları etkileyen mevzuatlar vb. soruları araştırmak için çocukları etkileyen çocuk sağlığı ve halkın her çeşit sınıfından çocukların yaşamına ait

olan tüm bu maddeleri araştıran ve raporlayan bir yasadır. Bu yasada normal çocukların sağlığı ve eğitimine verilen en büyük hizmetlerin, fiziksel ya da zihinsel engelli çocuklara yardım etme çabasıyla kazanıldığı belirtilmiştir (Lesser, 1985:591). Bu bağlamda herhangi bir engeli bulunan çocukların ihtiyaçları ve bu engelli bireylere yapılması gerekenler tespit edilip bu yönde yapılan iyileştirmeler bir bakıma engelli olmayan çocukların da ihtiyaçlarını karşılamış olacak ve engelli bireyler için yapılması gerekenlerle ilgili bilgi sahibi olunmasına da olanak tanınmış olacaktır.

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde 50 milyona yakın engelli nüfusu mevcuttur (<https://www.tursab.org.tr/tr/>). ABD'de engellilere yönelik birçok yasal düzenleme bulunmaktadır. Bu yasal düzenlemelerin bir kısmı eyalet bir kısmı da federal yasalardan oluşmaktadır (Çakmak, 2008:52). Amerika Birleşik Devletleri'nde engelli bireylere yönelik hem eyalet hem de ülke genelinde uygulanan bu yasalar engelli bireylerin topluma kazandırılmasını sağlayacaktır. 1990 Engelli Amerikalılar Yasası ADA (The Americans with Disabilities Act), ayrımcılığı yasaklamakta ve engellilere istihdam, merkezi ve yerel yönetim hizmetleri, toplu konutlar, ticari imkanlar ve ulaşımda eşit fırsatlar sağlamaktadır (The Americans with Disabilities Act, 2010). Bununla birlikte yine birçok yasa engelli bireylerin her alanda eşit fırsatlar ve olanaklardan yararlanması için engelli bireylere yönelik birçok kolaylık sağlamaktadır.

2.8.1.2. Çin'de Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler

1989 yılında çıkartılan Ulusal Kamu Yol ve Binalarına Erişebilme Standartları Yasası Çin'de engelli bireylere yönelik oluşturulan ilk yasadır. Bu yasa yollarda ve kamu binalarında engelli bireylere yönelik yapılacak olan düzenlemeleri içermektedir. Çin'de engelli bireylerin hakları konusunda 1990 yılı çok önemli gelişmelerin olduğu bir yıldır. 28 Aralık 1990 yılında kabul edilen Çin Engelliler Yasası 9 bölüm, 54 maddeden oluşan çok kapsamlı bir yasadır. Bu yasa engelli bireylerin rehabilitasyonu, eğitimleri, istihdamları, çevre ve ayrımcılık gibi konuları kapsamaktadır (Çizel vd., 2012:28). Engellilerin korunması hakkındaki bu kanunun amacı engelli bireylerin diğer vatandaşlarla aynı haklara sahip olmasını sağlamak ve engelli bireylerin yasal haklarını ve çıkarlarını korumaktır. Ayrıca engellilerin toplumun maddi ve kültürel zenginliğinden pay almalarını ve toplumsal hayata eşit ve tam katılımlarını sağlamaktır (Disability Rights Education and Defense Fund, 2017). Çin Engelliler Yasası diğer çoğu

yasada olduğu gibi engelli bireylere birçok imkân tanıyarak engelli bireylerin tüm olanaklardan yararlanmasını ve topluma katılımlarının sağlanması için çıkartılmış bir yasadır.

Shang vd'nin (2011:306) araştırmasına göre, Çin'de kırsal toplumlardaki engelli çocuğu olan bazı aileler dört çocuk engellilik haklarında bakım ve koruma, ekonomik güvenlik, gelişimsel destek ve sosyal katılım alanlarında ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Bakım ve koruma hakları engelli çocuğu olan ailelerin cezalardan kaçınmak amacıyla engelli çocuğuna kimin ve nerede bakacağıının biçimlendirilmesi ile ilgilidir. Ekonomik güvenlik hakkı ise yoksulluktan kurtulma politikalarını içermektedir. Gelişimsel destek engelli bireylerin eğitim politikası ile ilgiliyken engelli çocuklar için çeşitli olanakların ve fırsatların oluşturulması ise engelli bireylerin sosyal katılım haklarıyla ilgilidir. Çin engelli yasaları ile her ne kadar ayrımcılık yapılması yasaklansa dahi aileler için resmi bir destek olmaması engelli çocuklar için ciddi ihmal ve ömür boyu toplumsal dışlanma gibi riskleri oluşturur.

2.8.1.3. Kanada'da Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler

Kanada Anayasası 1982 yılında her türlü ayrımcılığın engellenmesi adına oluşturulan bir yasadır. Kanada Anayasası'nın 15. Maddesinde bulunan ifade şudur; “ Her birey yasalar önünde eşittir ve yasalar ayırım yapmaksızın herkesin haklarını korumaya yöneliktir. Özellikle bu haklar korunurken ırk, etnik köken, renk, din, cinsiyet, yaş, zihinsel veya bedensel engellerinden ötürü kimseye ayrımcılık yapılmayacaktır” (Çizel vd., 2012:29). Amerika birleşik devletleri ve Kanada 1970'lerde kanunun çeşitli alanlarında eşitlik hükümleri dağıtılan ve 1990'larda bunu daha kapsamlı yasalar izleyerek engelli bireyler için ayrımcılıkla mücadele yasası ve insan hakları mevzuatını benimseyen ilk ülkelerden olmuşlardır (Disability Rights Education and Defense Fund, 2017).

Sadece engelli bireylerin değil toplumda bulunan her kesimin cinsiyet, köken, renk, din, medeni durumları ne olursa olsun ayrımcılık yapılamayacağı yönünde yasalar oluşturulmuştur. Bu bakımdan Kanada'da tüm ayrımcılıklara karşı olunduğuna ve yasalar önünde tüm bireylerin eşit olduğu vurgusu yapılmıştır.

2.8.1.4. Avustralya’da Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler

Avustralya hükümetinin 1992 Engellilik Ayrımcılığı Yasası DDA (Disability Discrimination Act) ile engelli bireylere ulaştırma, mal, hizmet ve tesislerin sağlanması istihdam, eğitim, binalara giriş de dahil çeşitli bağlamlarda ayrımcılık yapılması yasaklanmıştır (Australian Building Codes Board, 2009:1). Avustralya, Engellilik Ayrımcılığı yasası ile adından da anlaşılacağı üzere ayrımcılıklara fırsat vermeyerek tüm bireylerin eşit şartlarda yaşamasını sağlamaya çalışmaktadır.

Avustralya’da hükümetin turizmdeki rolü teşvik edici ve girişimci olarak hükümetin mevzuat, düzenleme ve planlamasını kapsar. Avustralya Milletler Topluluğu Hükümeti (Australian Commonwealth Government) Avustralya turizm sektörü için uzun vadeli bir strateji oluşturarak yönlendirme komitesinin gelişimini açıklamıştır. Jackson raporu olarak da bilinen bu rapor Milletlerarası Topluluğun Avustralya ekonomisinde turizmin net faydasını maksimuma çıkarma yeteneğinin bir dizi yan tedarik ve üretim kapasitesi meselelerindeki etkisini bildirmektedir. Birçok girişimleri bulunan Milletlerarası Topuluk ulusal turizm endüstrisi ile ilgili arz ve talep sorunlarını sorgulamıştır. Ancak turizm planlaması ve yönetiminde hükümetin rolüne az değinilmiş ve özellikle erişilebilir turizm sektörüne ilişkin hükümetin çok az ilgili olduğu görülmüştür (Darcy vd, 2012:79-82).

2.8.1.5. Arjantin’de Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler

Joly (2009), Arjantin’de engelli organizasyonlarının genellikle engelli olmayan bireyler tarafından yönetildiğini ve engellilerin iş ve görevlerini bağımsız bir şekilde yapmalarını sağlayacak koşulları yaratmak yerine bu organizasyonların engelliliği tıbbi bir perspektif olarak bildirdiklerini ve bu organizasyonların odak noktasının ‘yardımcı hizmetler’ olduğunu anlatmıştır. İnsanların engelliliği sanki bir hastalıkmiş gibi ve ömür boyu bakım gerektiren kronik bir rahatsızlıkmiş gibi gördüklerini ve genel bir tutum içinde olduklarını belirtmiştir. Engelli bireyler işitme, görme, fiziksel, zihinsel vb. kategorilere ayrılması düşüncesinden koparak 1970’lerde askeri diktatörlük döneminde engelli eylemciler tarafından engellilerin sorunlarını gidermek ve haklarını savunmak amacıyla Crippled Peronist Front (Sakat Peronist Cephe) olarak adlandırılan bir grup kurulmuştur.

Arjantin’de 16 Mart 1981’de 22431 sayılı Engelli Koruma Sistemi Yasası çıkartılmıştır. Bu yasanın amacı ise engellilerin eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi haklarını koruma altına alarak mümkün olan en kısa sürede engellilerin sahip oldukları dezavantajlı durumlardan engellileri kapsamlı bir koruma sistemi altına almak ve toplumda insanlarla eşdeğer bir rol almalarını sağlamaktır (Disability Rights Education and Defense Fund, 2017). 1998 yılında ise engelli bireyler ve onların sempatizanları Engelli Hakları İletişim Ağı’nı Disability Rights Network (REDI) kurdu (Joly, 2009:6). Bu bağlamda Engelli Hakları İletişim Ağına üye olan engelli bireyler bu ağ üzerinden kendilerinin tüm haklarını görebilecek yeniliklerden ve gelişmelerden haberdar olabileceklerdir.

2.9.1. Avrupa Birliği’nde Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler

Avrupa Birliği, her zaman şu an olduğu kadar büyük değildi. Birlik, Avrupa ülkelerinin ekonomik alanda işbirliği yapmaya başladığı 1951 yılında sadece Belçika, Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda’yı içeriyordu. Zamanla birçok ülke katılmaya karar verdi. Birlik, 28 ülkeyi içeren mevcut boyutuna, Hırvatistan’ın 1 Temmuz 2013 tarihinde katılımıyla ulaştı. Avrupa Birliğine üye devletler ise; Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İspanya, İtalya, İrlanda, Avusturya, Portekiz, İsveç, Çek Cumhuriyeti, Hollanda, Danimarka, Belçika, Yunanistan, Litvanya, Polonya, Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Slovakya, Estonya, Slovenya, Letonya, Finlandiya, Kıbrıs, Lüksemburg, Hırvatistan ve Malta’dır (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2019). Avrupa Birliğine üye ülkeler ortak politikalar belirlemekle birlikte tavsiyeler sunup kararlar alabilmekte ve farklı uygulamalar yapabilmektedirler. Engelli bireylere yönelik oluşturulan politikalarda ülkeden ülkeye değişen bu farklı uygulamalardan biridir. Ayrıca erişilebilirlik standartları Avrupa ülkelerinde farklılık göstermektedir (Çizel vd., 2012:22; Eichhorn and Buhalis, 2011:47). Tüm Avrupa birliği ülkeleri arasında da engelli haklarına ilişkin mevzuatlar o ülkenin şartlarına ve durumlarına göre değişiklik gösterebilmektedir.

İngiliz Üniversitesi Surrey tarafından yürütülen OSSATE (One-Stop-Shop Accessible Tourism in Europe- Avrupa’da Erişilebilir Turizm) olarak adlandırılan çalışma Avrupa’da 46 milyona yakın bedensel ve zihinsel sorunu bulunan engellinin bulunduğunu belirtmektedir (<https://www.tursab.org.tr/tr>). Avrupa Birliği ülkelerinde de

engellilerin haklarının korunmasına yönelik yasalar “eşitlik” ve “ayrımcılığı önleme” başlığı altında güvence altına alınmıştır (Kanca ve Ertaş, 2014:1364). Engelli hakları konusunda en detaylı çalışmaların ABD ve AB tarafından yapıldığı görülmektedir. ABD tarafından yapılan yasal düzenlemeler engellilerin “Serbest Bırakılma Bildirisi” olarak bilinmekte olup; ülkede yaşayan engelli bireylerin barınma, ulaşım ve istihdam ile ilgili haklarını garanti altına almıştır. AB’de kabul edilen “Temel Haklar Şartı” ise engelli haklarını kabul ederek bu haklara karşı saygılı olunması gerektiği belirten ve bunları “Sosyal Politika” olarak değerlendiren bir anlayışa sahiptir. Ayrıca turizm faaliyetlerini sosyal politikaya dahil eden Avrupa Komisyonu engelli turistlerin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için elindeki mevcut olanakları listeleyen bir “Turizm Endüstrisi El Kitabı” hazırlamıştır (Aslan ve Güneş, 2014:12).

AB’nin engellilerle ilgili politikaları BM’nin 1993 yılında onayladığı “Fırsat Eşitliği Konusunda Engelliler İçin Standart Kurallar Ülke Kararı”na dayandırılmaktadır. Bu ilke kararında engelli bireylerin istihdamlarına ve topluma katılımlarıyla sosyalleşmelerinin önemli olduğuna dikkat çekilmiştir. Söz konusu standart kuralların izlenmesi için Avrupa Komisyonu “Engelliler İçin Fırsat Eşitliği” başlıklı bir tebliğ yayınlamıştır. Üye ülkelerden beklenen ise işbirliği içinde engelli bireylere fırsat eşitliğinin sağlanması için gereken adımların atılmasıdır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017). Toplumun ve ülkelerin engelli bireylere karşı kabullenici olması ve onları benimseyerek hayata katılımlarının sağlanması bu politikalar sayesinde daha da faaliyete geçmiş olacaktır.

Avrupa ülkelerinde 19. yüzyılın başından itibaren yöntem ve stratejiler hakkında onlarca yıl süren tartışmalar ve yabancı zengin gözlemcilerin eleştirel bakışları olmadan ekonomileri vasıtasıyla resmi engellilik hizmetleri yavaş gelişmiştir (Miles ve Hossain, 1999:82). Engelli bireylerin sorunlarına yönelik politikalar oluşturulması ülkelerin gelişmişlik düzeyini arttırırken, insanların da engelliler hakkında daha bilgili ve engellilere güler yüzlü davranmalarına vesile olmuştur.

İngiltere’de engelli bireylere yönelik ilk yasa 1970 yılında yürürlüğe giren “Kronik Hasta ve Engelli Kişiler Yasası” olmuştur. Bu yasanın 4. Maddesine göre kamuya açık alanlarda yapıların girişleri ve çıkışları olmak üzere tuvaletlerin ve park alanlarının düzenlenerek engelli bireylere yönelik çevre düzenlemelerinin yapılması gerektiği

belirtilmiştir. Yasanın 6. Maddesinde konaklama ve eğlence sektörlerinde 8. Maddesi ise üniversite ve eğitim yapılarında aynı düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir (Yörük, 2003:16). İngiltere’de 1995 yılında “Engellilere Ayrımcılıkla Mücadele Yasası” yürürlüğe girmiştir. 1999 ve 2004 yılları arasında yapılan değişikliklerle birlikte yasada hizmet sağlayıcılarının hizmetlerden faydalanması ve hizmetlere erişim gibi sorunlarının ortadan kaldırılması ve gerektiğinde hizmeti değiştirme ve çözümler bulmaktan sorumlu olduğu belirtilmiştir (Kanca ve Ertaş, 2014:1364). İngiltere’deki bu düzenlemeler çoğu alanda uygulanmakta olup, sadece hizmet sağlamak değil hizmetten yararlanırken çıkan problemleri de çözmek için yükümlülüklerinin olduklarını göstermektedir.

Yörük (2003), Almanya’da 1980’li yılların başında birçok şehir ve topluluk kamu binalarının engelliler için ulaşılabilirliğini denetlemek amacıyla temsilciler (Behinderten-beauftrager) atandığını belirtmiştir. Pek çok büyük şehir tren istasyonlarına asansörler yerleştirmiş diğer şehirlerde de alçak tabanlı otobüsler kullanılmaya başlanmıştır. Çoğu seyahat işletmeleri ve pek çok sivil toplum örgütü engelliler için seyahat turları düzenlemektedirler. Çoğu belediye turist bilgilendirme ofislerinde ulaşılabilir otellerle ilgili olarak ek bilgiler vermektedir. Bununla birlikte bu bilgiler güvenilir olmamakla birlikte rezervasyon yapılırken kontrol edilmesi gerekmektedir; çünkü engelli bireylere sunulan birçok bilgiye rağmen çoğu engelli birey turistik meka

nlara gittiklerinde birçok zorlukla karşı karşıya kalarak beklentileri karşılanamamaktadır. Belediye, yönetim, postane, bankalar, dükkanlar, mağazalar gibi birçok yapılarda basamaksız girişler ve kullanıcı dostu asansörler sıkça kullanılmaktadır. Çoğu şehir ve daha küçük ölçekli yerleşimlerde engellilerin ulaşılabilirliğiyle ilgili şehir rehberleri engelli dernekleriyle birlikte hazırlanmaktadır. Almanya engellilerin fiziksel erişimlerine olanak sağlamak amacıyla birçok çevre düzenlemesi yapmıştır.

Alman kanunlarına göre engelli bireylerin engellerini ortadan kaldırmak, elimine etmek veya iyileştirmek için destek ve yardım alma hakkı vardır. 2002’de Alman Federal Engellilere Eşitlik Yasası (BGG- German Federal Disabled Persons Equality Act) yürürlüğe girmiştir ve onu sonraki yıllarda kendi federal eyaletlerindeki ilgili bölgesel

yasalar takip etmiştir (European Commission, 2015:9). Almanya’da 18 Ağustos 2006 tarihinde yürürlüğe giren Genel Eşit Muamele Yasası’nda ise dili, dini, ırkı, cinsiyeti, yaşı ve kökeni ne olursa olsun tüm bireylerin bu özelliklerinden kaynaklı problemler yaşamaması için tüm engellerin kaldırılması amaçlanmıştır (Çizel vd., 2012:24). Bu bağlamda Almanya engelli bireylere de her birey gibi eşit muamele gösterilmesi gerektiği görüşüyle birçok yenilikler ve mevzuatlar ortaya koymuştur.

Engelli nüfusunun en yoğun olduğu ülke % 32,2’lik oranla Finlandiya’dır. Bu oranın Finlandiya’da fazla olması engellilere yönelik yapılacak olan kapsamlı politikaları da gerekli kılmaktadır. 11 Haziran 1999 tarihinde kabul edilen Finlandiya Anayasası’nda engelli bireylere yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması gerektiği belirtilmiştir (Eryılmaz, 2010: 26). Finlandiya’nın engelli nüfusunun çok olması ve gelişmiş bir ülke olması nedeniyle engellilere yönelik ayrımcılık yapılmamasına yönelik yasalar oluşturmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Engelli bireylere yönelik yapılan yasal düzenlemeler İtalya Anayasası ile ortaya konulmuştur. İtalya Anayasasına göre engelli bireylerin temel insan haklarından doğan hakları engelli bireylere sağlanmalıdır. İtalya Anayasasına göre bu haklar yalnızca engelli bireylere yönelik olmayıp tüm insanlara temel insan haklarından doğan hakları eşit bir şekilde sağlanmalıdır (Çizel vd., 2012:25-26). İtalya Anayasası engellilerin özgürlüğünü ve eşitliğini kısıtlayan sosyal veya ekonomik nitelikteki engelleri kaldırmayı ve tüm insanların sosyal, politik ve ekonomik organizasyonlara etkin bir şekilde katılmalarını amaçlamıştır (Disability Rights Education and Defense Fund, 2017). İtalya’da sadece engelliler değil dili, dini, ırkı ne olursa olsun tüm insanların eşit haklara sahip olması gerektiği inancıyla İtalya Anayasası’nda bu hüküm yer almıştır.

Vila vd.’ne (2015) göre, İspanya’da toplam nüfusun %8.5’ini temsil eden 3.8 milyon engelli insan vardır. İspanya, engelli bireylerin ekonomik hayata katılımları için en yoğun ve etkili tedbirleri alan ülkelerden biridir. (Çizel vd., 2012:27). İspanya’da engellilere ayrımcılık yapılmaması, evrensel erişilebilirlik ve eşit fırsatlar sağlayan 2 Aralık 2002 tarihli 2003/51 sayılı ulusal bir kanun bulunmaktadır. Bu yasa ile engelli insanların; ekonomik, kültürel, sosyal, siyasi ve tüm alanlardaki fırsat eşitliği hakkı tanınarak güvence altına alındı (ENAT, 2007:14). Tüm bunlardan hareketle engellilere

yönelik tüm bu ayrımcılıkların kalkmasının engelli bireylerin diğer tüm bireyler gibi eşit haklara sahip olması için gerekli bir unsur olduğu görülmektedir.

Hollanda’da 2003’te engelli bireylere yönelik çıkartılan yasa “‘Dezavantajlı Gruplara veya Kronik Hastalara Eşit Muamele Yasası’” olmuştur (Çizel vd., 2012:27). 3 Nisan 2003’te yürürlüğe giren bu yasa engellilere yönelik dezavantajları etkisiz hale getirmek veya iyileştirmeyi ve onları ayrıcalıklı bir konumda bulundurmamayı amaçlamıştır (Disability Rights Education and Defense Fund, 2017). Engelli bireylerin diğer tüm bireylerle aynı haklara sahip olması son derece önemlidir. Hollanda ise engellilerin hayatlarında karşılarına çıkabilecek her türlü olumsuzlukları indirgemeyi hedeflemiştir.

Sosyal bilinç açısından en gelişmiş ülkelerden biri olan İsveç, engelli bireylerin sosyal yaşama daha fazla katılabilmeleri için uluslararası girişimlerde en ön saflarda yer almaktadır. Mevcut kanunlara göre ülkedeki bütün kamu binaları engelliler için ulaşılabilir hale getirilmiştir. İsveç’te ayrımcılığa karşı özel bir yasa olmamakla birlikte engelli insanların ihtiyaçlarını karşılamak için “‘Disability Ombudsman’” kurumu oluşturulmuştur (Yörük, 2003:32). İsveç engelli bireylerin topluma kazandırılması amacıyla birçok yenilik ve değişikliklerle tavrını belli etmiş ve tüm engelli bireyler için ulaşılabilirliği özümsemiştir.

2.9.2. Diğer Avrupa Birliği Ülkelerinde Durum

Avrupa Komisyonu’nun “Engelliler Eylem Planı” 2003 yılından itibaren uygulamaya koyduğu bir plandır. Bu engelliler eylem planının amacı, üye ülkeler tarafından engelli bireylere yönelik eşit imkanların oluşturulmasının sağlanmasıdır (Çizel vd., 2012:27). Erişebilirliğin ilke ve standartlarını belirlemek için İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) ve Avrupa Konseyi organları tarafından yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Erişilebilirliğin ilke ve standartlarının belirlenmesi engelliler için erişilebilirliğin bir hak olup olmadığı ya da devletin bir sorumluluğu olup olmadığının belirlenmesinde önemlidir. Ayrıca evrensel ve bölgesel bazda bu ilke ve standartların nasıl uygulanması gerektiğinin belirlenmesinde de önemli bir unsurdur (Çağlar, 2012:544).

Tüm üye ülkeler engellilerin eşit haklara sahip olması ve ayrımcılığa yönelik tedbirler alınması yönünde çalışmalar yürütmektedirler. Bu çalışmalar her geçen gün tartışılan ve çözümlenen problemlerle yeni fikirler ortaya çıkaracak ve uygulamaya konularak

engelli bireylerin tüm ayrımcılıklara karşı diğer bireylerle eşit fırsatlara ve olanaklara sahip olmasını sağlayacaktır.

2.9.3. Türkiye’deki Yasal Düzenlemeler

Türkiye’de engellilere yönelik uygulanan politikalara ve yasal düzenlemelere 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren yoğunlaşmıştır. Engelli bireylere yönelik uygulanan politikalara ve yasal düzenlemelere 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren yoğunlaşılmanın sebebi 1997 yılında Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın kurulması, 1999 yılında “Özürlüler Şûrası”nın toplanması ve 2005 yılında kısaca “Özürlüler Kanunu”nun oluşturulması olarak gösterilmiştir. Türkiye’de engelli bireylerimizin sorunları ise daha çok hukuki anlamda tartışılmaktadır (Şişman, 2011:171). Türkiye’de yasalaştırılarak tartışılan ve engellilere yönelik oluşturulan bu politikaların yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir.

TÜİK (2010), Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması’na göre; yaşadıkları yerdeki fiziksel çevre düzenlemeleri ile ilgili olarak, kayıtlı olan engelli bireylerin % 66,3’ü oturdukları binanın, % 59,5’i dükkan, market, mağaza ve lokantaların, % 58,4’ü kamu binalarının, % 55,4’ü postane ve banka benzeri yerlerin engelli bireyin kullanımına uygun olmadığını belirtmiştir.

2005 yılında 5378 sayılı “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun amacını açıklayan 1. maddesine göre; “Bu kanunun amacı; özürllüğün önlenmesi, özürllülerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözümü ile her bakımdan gelişmelerini ve önlerindeki engelleri kaldırmayı sağlayacak tedbirler olarak topluma katılımlarını sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmaktır”. Bu kanun aynı zamanda engellilere yönelik en genel düzenlemeyi ve dayanağı da oluşturmaktadır (Orhan, 2013:31). Bu kanunun temelini, engellilere yönelik her alanda eşitliğin sağlanmasına ve engellilerin topluma kazandırılmasına dayandığı görülmektedir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun son olarak 06.02.2014 tarihinde değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklik ile o tarihe kadar kanunda yer almayan “engelli kadın ve kız çocuğu” kavramları kanuna eklenerek engelli kadınlara ve kız çocuklarına ayrımcılıklı

davranıldığı belirtilmiştir. Ancak kanunda eğitim, istihdam ve rehabilitasyon maddelerinde toplumsal cinsiyetler ilgili konulara değinilmemiştir (Abay ve Güloğlu, 2015:436). Engelliler ile ilgili yasalarda ve toplumda birçok eksikliğin olduğu görölmektedir. Engelli kadınların veya kız çocuklarının erkeklere oranla daha fazla ayrımcılığa maruz kaldığı bir gerçektir.

Türkiye’de engelli bireylerin topluma kazandırılıp sosyalleşmelerinin sağlanması ve tüm engellerin ortadan kaldırılması amacıyla yapılan yasal düzenlemeler mevcuttur. Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin imzalanıp onaylanması ve TBMM tarafından engellilere yönelik Türkiye’de çıkartılan kanun engelli bireylere yönelik yapılan bu yasal düzenlemelerin en önemlilerindedir. Bu yasa aynı zamanda Türk toplumu tarafından benimsenmeli ve engellilere yönelik olumsuz bakış açısını değiştirmelidir. Bu konuda engelli turizminde gerekli olan altyapının oluşturulmasında toplumun bilinçlendirilmesi son derece önemlidir (Çizel vd., 2012:30).

Ayrıca ilk olarak 1991 yılı Nisan ayında Türk Standartları Enstitüsü tarafından çıkartılan TS 9111’ e göre yiyecek içecek işletmelerinde de engelliler için birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Üzeri kapalı yanları açık ve dış mekanda yer alanlar da dâhil olmak üzere yeme-içme alanlarının tümü ulaşılabilir olmalıdır. Ulaşılabilir sabit masa ve yeme-içme tezgâhlarının yerden yüksekliği 70 cm ile 86 cm arasında olmalıdır (Göde ve Öncel, 2016:193).

2.9.4. Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

Birleşmiş Milletler engelli bireylerin sosyal durumlarını iyileştirmek ve hayat kalitelerini arttırmak için mücadele etmektedir. Birleşmiş Milletler’in kuruluş ilkeleri engelli bireylerin temel haklarını koruma altına almaya dayanmaktadır. Birleşmiş Milletler’in kuruluş ilkeleri insan haklarına saygı, temel özgürlükler ve tüm insanların eşitliğidir (Çizel vd., 2012:10).

“Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” 3/12/2008 tarihli ve 5825 sayılı Kanunla onaylanan 30 Mart 2007 tarihinde 80 ülke ile birlikte Türkiye tarafından da imzalanan ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda 13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen bir sözleşmedir. Bu sözleşme 18 Aralık 2008 tarihli ve 27084 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Çizel vd., 2012:30). Bu Sözleşmenin amacı,

engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmek, korumak ve sağlamak ve doğuştan sahip oldukları onurlarına saygıyı güçlendirmektir (Türkiye Engelsiz Bilişim Platformu, 2011). Birleşmiş Milletler'e üye ülkeler "Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme" ile engellilere yönelik tüm olumsuzlukların ve engellerin kaldırılmasını ve engelli bireylerin de diğer bireylerle eşit haklara sahip olması yönünde adımlar atmışlardır.

2.9.5. Özürlüler Kanunu

Anayasa'da ve çeşitli kanunlarda engellilere yönelik özel düzenlemeler mevcuttur. 1 Temmuz 2005'te TBMM' de kabul edilen 5378 sayılı "Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" 7/7/2005 tarih 25868 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Çizel vd., 2012:31).

Bu Kanunun amacı; engelliliğin önlenmesi, engelli bireylerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözüme kavuşturulmasının sağlanmasıdır. Ayrıca engelli bireylerin her bakımdan gelişmelerini sağlayarak önlerindeki engelleri kaldırmayı amaçlayan ve gerekli tedbirleri alarak topluma katılımlarını sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmak kanunun amaçları arasındadır. (Resmi Gazete, 2005a).

BÖLÜM 3. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ENGELLİ TURİZMİ

3.1. Engelli Turizmi Kavramı

Her bireyin olduğu gibi engelli bireylerinde turizm faaliyetlerine katılma hakkı vardır. Zihinsel engelli çocukların bakımı gerek aile içi gerek aile dışı ilişkileri etkileyen yaşam boyunca sürekli devam eden bir durumdur (Sarı, 2007:1). McKercher vd.’ne (2003) göre, engelli bireyler seyahat ederken aile veya arkadaşlarına ihtiyaç duyduklarından dolayı seyahat endüstrisi için önemli bir pazardır. Engelli turistler çalışma sorumlulukları bulunmaması nedeniyle turizmde mevsimsellik sorununu da azaltmış olacaktır. Engelli bireylerin engelli olmayan bireylere kıyasla daha fazla seyahat ve harcama yapabilecek gücü bulunmaktadır (Colorado vd., 2013:7). Var vd. (2011), engellilerin aylık gelir arttıkça tatil yapma sıklıkları arttığını ve gelirleri azaldıkça daha az seyahat ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca engellilerin bir görevli ile tatil yapmanın extra finansal kaynak gerektirdiği ve bu yüzden refakatçi olarak en çok ailelerinden birini tercih ettiklerini vurgulamıştır.

Birleşmiş Milletler tarafından 1981 yılı “Uluslararası Özürlüler Yılı” olarak ilân edilmiştir ve engelli bireylere karşı anlayış artmıştır. (Atak, 2008:2). İnsanların engelli bireylere yönelik bakış açılarının değiştirilmesi ve anlayış göstermeleri hem engelli bireyler için hem de aileleri için mühim bir unsurdur. Bu nedenle engelli bireylere yönelik atılan bu tür adımlar engelli bireyleri ve ailelerinin turizme katılmalarını da artırarak engelli bireylerin topluma kazandırılmaları açısından son derece önemli bir etkidir.

Engelli bireylerin toplumda geri planda bırakıldıkları bir gerçektir. Ancak engelli bireylerin de tüm bireyler gibi aynı eşit haklara sahip olması gerektiği vazgeçilmez bir gerçektir. Toplum tarafından çoğu zaman dışlanan ve ötekileştirilen engelli bireyler yapmak veya gerçekleştirmek istedikleri çoğu şeylerden mahrum bırakılmaktadırlar.

Tüm bireyler gibi birçok hakkı bulunan engelli bireylerin tatil yapma hakkı da bulunmaktadır.

Blichfeldt ve Nicolaisen (2011:91), engelli insanların tatile gitmelerinin önemli olduğunu belirterek engelli bireylerin gündelik yaşamlarında kendilerini “bakım nesnesi” olarak görmelerinden kaçınmalarında tatilin bir araç olduğunu değil, tatil yapmanın aynı zamanda engelli bireylere kendilerinden emin, bağımsız, kendilerine güvenen ve ‘yapabilen’ insan olabilmeyenin bir aracı olduğunu savunmaktadır. Bizjak vd. (2010), çalışmasında çalışan engelli insanların seyahat etmediklerini belirtmiştir. Ayrıca engelli olmayan misafirlere yönelik uyarlanan odalar çoğunlukta engelli olan misafirlere yönelik uyarlanan odaların daha az olduğunu belirtmişlerdir. Bu odalar genellikle fiziksel düzenlemelerden oluşmaktadır. Bedensel engelli bireylerin yanı sıra zihinsel engelli bireylere yönelik düzenlemelerin yapılması da son derece önemlidir. Hizmet sektörü sağlayıcılarının arasında engellilik bilincini yükseltmek amacıyla tutumlardaki değişimin son derece önemli olduğundan bahsedilmiştir. Engellilik bilincini yükseltmenin en iyi yolu ise turizm sektörü çalışanlarına turizm için çok önemli bir pazar kesimi olan engelsiz turizm hakkında gerekli bilgilerin verilmesidir.

Ayrıca Bizjak vd. (2010), çalışmasında engellilere yönelik 2 tür tutum olduğundan bahsetmişlerdir. Bu tutumlar kişisel ve toplumsal tutum olarak 2’ye ayrılmıştır. Kişisel tutumlar inançlar ve görüşler olarak belirtilmiştir. Toplumsal tutumlar ise devletin, tarihi geçmişin, kültürel yönelimler ve diğer geçerli koşulların benimsendiği ve etkilendiği hakim inançlara işaret eder. Toplumsal tutumların kişisel tutumlarla uyumlayabileceği ve bu iki tutumun turizm sektörünün derinliklerine kadar uzandığından bahsedilmiştir. Örneğin bir yandan otel endüstrisinin hükümet mevzuatlarıyla ilgili her bir otel için uyarlanmış odaların düzenlenmesi ile ilgilenmesi ve takip etmesi gerekli iken diğer yandan engelliler hakkında bilgi eksikliği olan ön büro yöneticisi de olabilmektedir.

Araştırmaların çoğu fiziksel engeli olup hareket problemleri yaşayan ve kısmen de görme ve işitme problemleri olan bireylerin sorunlarına işaret etmiştir. Araştırmacılar zihinsel engelli bireylere dikkat çekmemiştir (Válková, 2014:205). Bu bağlamda bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda engelli bireylere ve engelli bireylerin sorunlarına değinilmesi son derece önemlidir. Engelli bireylerin bazı duygularını ifade edememesi

engelli bireylerin isteklerini ve düşüncelerini görmezden gelmemiz gerektiği anlamına gelmediği gibi, engelli bireylerin istekleri ve ihtiyaçlarına yönelik imkanların oluşturulması topluma kazandırılmaları açısından da son derece mühim bir konudur. Engelli bireyler de diğer tüm bireyler gibi bazı haklardan ve imkanlardan yararlanmak isterler ancak bu imkan ve olanakların önündeki bazı sınırlamalar engelli bireylerin önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Bu engeller maalesef turizm sektöründe de mevcuttur.

3.1.1. Dünya’da Engelli Turizmi

Dünyada önemli bir yeri bulunan engelli bireyler dünyanın en büyük turizm pazarından birini meydana getirmektedir. Dünya turizm pazarında engelli turizmi önemli bir yere sahiptir. Engelli turizmi, tüm dünyadaki engelli sayısının fazla olması ve engelli bireylerin genellikle tek başlarına değil yanlarında refakatçi veya refakatçileriyle seyahat ettikleri düşünüldüğünde turizm işletmeleri için çok değerli bir pazar anlamına gelmektedir (Şenol vd., 2016 :76). Engelli turizmi tüm turistik işletmeler için önemli bir pazar olduğundan turizmde engelli bireylere yönelik yapılacak olan her düzenleme ile bu önemli pazarı işletmelerin değerlendirmeleri ve geliştirmeleri hem turizm sektörü hem de engelli bireyler için yararlı olacaktır.

Dünya’da engelli bireylerle ilgili birçok organizasyonlar yapılmıştır. Gazi İngiliz askerlerinin İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra düzenledikleri oyunlar, paralimpik olimpiyatlar adı altında dünyanın önemli spor organizasyonlarından biri haline gelmiştir. Bu organizasyonlar engelli bireylerin hareketliğini arttırarak daha sağlıklı olmalarını sağlamış ve engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmalarında olumlu bir misyon üstlenmiştir (Tütüncü ve Aydın, 2013:262). Sportif faaliyetler tüm bireylerin olduğu gibi engelli bireylerinde hastalıklarından kurtulmalarına etki edecek önemli bir faktördür. Bu tür organizasyonlar ise engelli bireylerin turistik faaliyetlerin kendilerine ne tür yardımları olduğunu da görmelerini sağlamıştır.

Avrupa ve ABD’de 100 milyona yakın engelli birey olması engelli turizminin önemli bir pazar olduğunu göstermektedir. Bu nedenle engelli bireylerin seyahat edebilmesi ve diğer bireylerle eşit haklara sahip olabilmesi adına ABD ve İngiltere başta olmak üzere batılı ülkelerde yasalar oluşturularak engelli bireylerin hakları korunmaya çalışılmıştır

(Atak, 2008:3). Avrupa’da 2003 yılı engelliler yılı olarak ilan edilmiştir. Ayrıca ulaşılabilir turizm konusunda çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Tütüncü ve Aydın, 2013:262). Engelli bireylerin seyahat hakları olduğu gibi engelli bireylerin bu haklarına erişebilmeleri için de birçok düzenleme yapılması da son derece önemli bir husustur.

Darcy ve Pegg (2011), çalışmasında engelli turizmi deneyimlerinin talep tarafını anlama konusunda daha çok çalışma yapıldığı halde arz tarafı ile pek ilgilenilmediğine değinmiştir ve araştırmasında konaklama işletmelerinde çalışanların engelli bireylerin ihtiyaçlarına hizmet etme konusunda algılarını araştırmıştır. Yöneticilerin engellilere yönelik kapsamlı bir tutumları olsa dahi engelli bireylere sunulan hizmetin diğer müşterilere sunulan hizmetten farklı olduğunu gösteren uygulamalar ve eksiklikler olduğunu ve bunun da engelliliğin yöneticilerin gündeminde çok olmadığını veya onlara karşı tutumlarını kamufle ettiklerini gösterdiğini ileri sürmüştür.

Tüm dünyada olduğu gibi ABD’de de engellilere yönelik birçok düzenleme yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nin Washington, DC’de bulunan “International Spy Museum” adlı müzede sadece yüzyıllık fotoğraf ve eserler sunulmayıp interaktif bilgisayar görüntüleri, özel efektler ve teknoloji harikası olan görsel-işitsel programlarda dahil yenilikçi formatta programlar ve sergilerde görüntülü bilgiler bulunmaktadır. Potansiyel milyonlarca engelli kişinin bu müzeden yararlanabileceği ve deneyim sağlayabilecekleri konusunda hem fikir oldukları belirtilmiştir. Müzede görmeyen engelliler için dokunulabilen haritalar sağlanmakta ve ziyaretçilerin kat planının ödünç alması sağlanabilmektedir. Müzenin tanımı görsel- işitsel ses tanımlayıcıları ile sunulabilmektedir. İşaretlerin okunabilmesi için nitelikli bir okuyucu sağlanmaktadır. İşaret dili, alt yazılı ve sözlü tercüman gibi çeşitli hizmetler sunulmaktadır (The Americans with Disabilities Act,2008). Bu hizmetler bedensel engeli bulunanlara kolaylıklar sağlamak amacıyla yapılmıştır. Nitekim zihinsel engeli bulunan bireyler için ise yine zihinsel engelli bireylere yönelik kolaylıklar sağlanması ve bu konuda yeni fikirler geliştirilmesi önemlidir. Bu nedenle tüm engel türlerine yönelik yapılacak olan yeniliklerle turizm sektörü daha da geliştirilmiş olunacaktır.

Japonya “The Barrier-free Tour Center” Japonya’da engelli turistler için kurulmuş ilk inbound turizm hizmet sağlayıcısıdır ve benzer kuruluşlarda desteklenmiştir. Engelsiz turizm merkezi (The Barrier-free Tour Center) Ise- Shima’da kurulduğunda,

Japonya'nın 2.000 yıllık tarihi olan çok önemli tapınakları ve bazı önemli deniz tatil beldeleri olmasına rağmen erişilebilirliğe ilişkin durumlar bu özel alanlarda tatmin edici değildi. The Barrier-free Tour Center “Japonya’da herkes için dost bir destinasyon” sloganıyla engelli insanlar için projelere başlanmış ve bu proje ile yürüyemeyen engelliler için, The Barrier-free Tour Center’ın web sitesinde tekerlekli sandalye kullananlar için dost bir güzergah haritası çıkarılmış, web sitesinde spor ve ulaşılabilir odalar hakkında bilgiler sağlanarak erişilebilir bilgiler sunulmaktadır. Ayrıca okullarda farkındalığın artırılması, yerel turizm sektörü için seminerler ve bölgelerde ücretsiz tekerlekli sandalye kiralanabilmesi gibi hizmetler sağlanmaktadır (UNWTO,2016:14). Bu hizmetler engelli bireylerin toplumla bütünleşip kendi kendilerine hayatlarını idame ettirebilmeleri ve tüm turistik mekanlara erişilebilirliği arttırmak amacıyla sağlanmıştır.

Avustralya’da Tourism Victoria engelli insanların eyaletlerde rahatça hareket edebilmesine yardımcı olup engellilerin ihtiyaçlarına uyan özellikleri ve faaliyetleri belirleyerek “Engellilik Seyahat Bilgi Sayfası”nı yayınlıyor. Tourism Victoria erişimi iyileştirip engelli insanların daha fazla bilgi sahibi olmasını turizm endüstrisinin erişimi iyileştirmeye daha duyarlı olmasını sağlayarak turizm sektörü ve engellilik sektörüyle birlikte çalışmaktadır (STCRC, 2008:7). Nitekim engelli bireyleri erişilebilir olan tüm turistik işletmeleri takip edebilmeleri bilişim teknolojileri ile desteklenmektedir. Engelli bireylerin yapacakları seyahatler hakkında birçok bilgi veren bu tür internet siteleri bulunmaktadır.

Kanada’da Alberta Park “The Push to Open Nature” programı fiziksel, zihinsel, görme ve işitme engeli bulunan tüm engelliler ve refakatçilerine odaklanan bir programdır. Bu program erişilebilirliğin artırılması, engelli hizmetlerinin kapasitesinin artırılması ve katılımın cazip hale getirilmesi, açık havada grup rekreasyonları ve doğal parklara katılımın karşılıklı diyaloğa cesaret verdiğinin farkına varılmasının sağlanması gibi planları kapsayan bir programdır. Alberta Park için erişilebilir kamp alanları, erişilebilir kabinler, çadırlar ve engelsiz daha az engeli olan patikalar engelli bireylere daha konforlu bir tatil imkanı sunmaktadır (UNWTO, 2016:13). Kanada’da engelli bireylerin her tür turistik mekana erişebilmesi ve tüm engellerin kaldırılması için bu program kurulmuştur ve engelli bireylere birçok imkan tanımaktadır.

3.1.2. Avrupa Ülkelerinde Engelli Turizmine Yönelik Uygulamalar

Avrupa ülkelerinde de engelli bireylere yönelik birçok düzenleme bulunmaktadır. Belçika’da birkaç yıldan beri Flemish bölgesindeki turist otoriteleri Mobility International’e üye engelli örgütlerden biri olan Mobility International Flanders ile iş birliği yapmaktadır. Bu işbirliği ile birlikte geleneksel turist ofisi broşürlerine engelli sembollerini koymadan önce tesis ve işletmelerin kontrolü sağlanmaktadır (Yürük ve Avcı, 2008:115). Accès et Mobilité pour tous ise özel ve kamusal alanlarda engelliler için erişilebilirlik konusunda makul çözümler üretmek amacıyla Walloon bölgesi ve Brüksel Başkent bölgesi’nde yönetim ve şehirlere tavsiye ve hizmet sağlayan bir organizasyondur (Ramboll, 2010:4). Bu organizasyon, yönetimlere engellilerin karşılaştıkları problemlere çözüm sunarak engelli bireylerin turistik mekanlara erişilebilirliğini arttırmayı hedeflemiştir.

Polonya’da lisanslı tur operatörü olan “Accessible Poland Tours” ağır engelli bireyler, yürüyemeyen engelli bireyler ve zihinsel engeli olan Down Sendromlu bireyler gibi hareket etmekte güçlük çeken engelli bireylere hizmet veren tur operatörüdür (European Commission, 2014: 253). Polonya’da hizmet veren bu tur operatörü sadece fiziksel engelliler değil zihinsel engelli bireylere de aynı zamanda hizmet verilmesi gerektiğinin bir örneğidir.

Danimarka’da 1958 yılında inşa edilmiş Kopenhag’ın kuzeyindeki Zealand sahilinde bulunan Louisiana Güzel Sanatlar Müzesi eski bir binayı engelli bireylere açmanın güzel bir örneğidir. Binada yükselen zeminlerde rampalar ve tekerlekli sandalye kullanıcılarının kullanabileceği asansörler bulunmaktadır. Bunları yaparken binanın genel görünüşüne zarar verilmemiştir (Yürük ve Avcı, 2008:116). Bu bağlamda hem binanın tarihi dokusu korunmuş hem de engelli bireylerin kolayca bu müzeyi gezmesi için erişilebilir hale getirilmiştir.

Almanya’da engelliler için resmi bir turist bilgilendirme ofisi olmamasına rağmen, ulaşılabilir otel, misafirhane, apart oteller ve hosteller listesinin olduğu Alman Otelleri Rehberi vardır (Yörük, 2003:34). Aynı zamanda Almanya’da birçok fuarda, müzede ve milli parkda engelliler için erişilebilir düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan biri olan “Oberhausen Gasometer” tüm duyuları kullanarak kültürel deneyimler için muhteşem bir ortam oluşturan endüstriyel bir anıt ve ilham kaynağı olarak görülmektedir.

Oberhausen Gasometer'in Tüm Batı Ruhr bölgesi karşısında etkileyici bir görüntüsü olduğu ve çatı katına cam panoramik asansörle erişilebildiği vurgulanmıştır. Bir başka müze olan Mercedes- Benz müzesinin kaymayan zemininin ve rampalarının olduğu aynı zamanda duymayan ziyaretçiler için otomobillerin tarihinin ses kılavuzu ve işaret dili videolarla anlatıldığı belirtilmiştir. Müze "Golden Wheelchair" ödülüne de layık görülmüştür (www.germany.travel). Turistik alanların engelli bireylerin ulaşabilecekleri ve yararlanabilecekleri hale getirilmesi turizm için önemli bir pazar olan engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılımlarını da arttırmış olacaktır.

Yunanistanda Akropolis müzesinde erişilebilirlik daha çok yürüyemeyenler ve tekerlekli sandalye kullananlara yönelik olmuştur. Ayrıca yürüme güçlüğü çekenlere ücretsiz tekerlekli sandalye sağlayan ve engelliler için park yeri imkanları tanıyan bir müzedir. Yunanistan kültürel miras alanı olan Atina Akropol'ü ise Atina'da olimpiyat oyunlarının başlamasından kısa bir süre önce engelliler için erişilebilir hale getirilmiştir. Akropolis'in kuzey yamacındaki duvarının yeni bir bölümüne özel olarak tasarlanmış ve yamacın eteğinden tepesine kadar çıkan asansör yapılmış böylelikle engelliler için asansörle erişimi daha kolay hale getirmişlerdir (European Commission, 2012 :16). Yapılmış olan bu kolaylıklar engelli bireylerin hayatta karşılarına çıkacak olan engelleri aşmasında son derece önemlidir. Bu sayede engelli bireyler diğer bireyler gibi engelsiz bir turizmle tüm bu turistik imkanlardan yararlanarak turizm faaliyetlerini gerçekleştirmiş olacaklardır.

İspanya'nın en büyük turistik şehirlerinden biri olan Malaga'da ise erişilebilirlik açısından birçok düzenleme yapılmıştır. Malaga'nın engelli bireyler için tasarlanmış 10.000'den fazla otel yatağı ve programı, güçlü erişim ağı ve turist bilgi ofisleri vardır. Ayrıca Paradores de España otel zinciri ve Royal Board on Disability tarafından ortaklaşa yayımlanan "Otelier İçin Erişilebilir El Kitabı" herkes için erişilebilir otel dizayn etmek için teknik bir referans kaynağı olarak gösterilmiştir. Bu el kitabı otel kuruluşları ve onların teknik personellerini hedefleyen, otellerin başarılı bir şekilde erişilebilir yerler haline dönüştürülebilmesi için tasarlanmış ve gerekli bilgileri içeren bir araçtır (UNWTO, 2015). Bu el kitabı sayesinde hem engelli bireyler için erişilebilir odalar ve düzenlemeler yapılmış hem de bu düzenlemeler ve imkanlar hakkında engelli bireylerin bilgi sahibi olması sağlanmıştır.

Fransa'daki Louvre müzesinde orijinal heykel ve objelerin birer kopyası yapılmış böylelikle misafirlerin bu heykel ve objelere dokunarak bir şeyler hissedebilmesi sağlanmıştır. Ayrıca bu müzede farklı engel türlerine göre özel etkinlikler ve rehberli turlar organize edilebilmektedir (European Commission, 2015:13). Görme engeli olan bireylerin dokunarak objeleri hissetmesi sağlanırken, bedensel engeli bulunanlar içinde asansör v.s. birçok kolaylık sağlanarak engelliler için birçok kolaylık sağlanmıştır.

İrlanda'daki European Access Ödülü'nü alan Rosslare Limanı engellilere açık olan bir limandır. Ayrıca Dublin'in şehir kırsalındaki hafif trenler de engellilerin kullanımına uygun olarak düzenlenmiştir (Yürük ve Avcı, 2008:116). İrlanda'daki Cavan kasabası ise engelli misafirlerinin erişilebilirliğini arttırıcı çalışmalarından dolayı "European Destination of Excellence" ödülünü kazanmıştır (ENAT, 2013). Çoğu ülkede olduğu gibi İrlanda da engelli bireyler için erişilebilir tüm imkanları sağlamak amacıyla çalışmalar ve düzenlemeler yapmıştır.

İtalya'da engelliler için turizm tesisleri ve olanakları hakkında bilgiler veren bölgesel kuruluşlar bulunmaktadır. İtalya'daki engellilere tam olarak açık tesislerden biri Belluno'daki San Paolo Holiday Centre'dır. İtalya'nın tren istasyonlarında Sala Amica adında özel hizmetler departmanı kurulmuş ve yeni trenlerde engelli bireylere yönelik erişilebilir hizmetler oluşturulmuştur (Yürük ve Avcı, 2008:116). Union Lido Park&Resort ise European Federation of Campings ve İtalya Erişilebilir Turizm Etketi üyesidir. Mimari engellerin kaldırılması ve personel eğitimi üzerine ağırlık verilmektedir. Engellilerin her yerde rahat hareket edebileceği özel ihtiyaçlarının karşılanarak memnun edilmesi sağlanarak konforlu bir tatil geçirmeleri sağlanmak istenmiştir. Tekerlekli sandalye kullananlar için farklı türde konaklama imkanları sağlanmaktadır. Odalar özel ihtiyaçlarının olabilmesine rağmen herkese satılabilir durumdadır (Breda, 2014: 27-28). İtalya'da görüldüğü üzere sadece engelli bireyler için mekanların erişilebilir hale getirilebilmesinin yanında personellerin engelli bireylere karşı güler yüzlülüğü ve engelliler hakkında bilgi sahibi olmasına da önem verilmiştir.

Lüksemburg'da hükümet ve engelli dernekleri tarafından hem ülkede yaşayan engelli bireylere hem de turist olarak bulunan engelli bireylere yönelik Info Handicap Luxemburg adı altında bir bilgilendirilme servisi oluşturulmuştur (Yürük ve Avcı, 2008:117). Lüksemburg'un Remich şehrinde bulunan Cave St Martin Winery ise

erişilebilirlik amacıyla müşterilerinin ihtiyaçlarına dikkat çekerek bakım kararı almış ve özellikle sanitasyon alanlarında yeni ekipmanlarla teknik duruma göre iyileştirilmeler yapmış bir şaraphanedir. Bu mağarada tekerlekli sandalye kullananların rehberli turlar ile kilerlere erişilebilirliğin sağlanmasına dikkat edilmiştir. Bu turlarda basitleştirilmiş bir dille açıklamaların yapılması ve turların yaklaşık 45 dakika kadar sürmesi gibi gelişmeler sağlanmıştır (European Commission, 2014:263). Bu turların bu şekilde planlanması ve organize edilmesi ve mağaraya engelli bireylerin ulaşımının kolaylaştırılması ile engelli bireylere engelsiz bir turizm oluşturulmaya sağlanmıştır. Ayrıca çeşitli bilgilendirme hizmetleri ile engelli bireylerin tüm bu olanaklardan haberdar olması sağlanmıştır.

Hollanda engelli bireylere yönelik çok iyi hizmetler sağlamış bir ülkedir. Royal Dutch Touring Derneği turizm tesislerinin ve turizm cazibe merkezlerinin denetlenmesinden, yaygın broşürlerin basımına kadar birçok faaliyetlerde bulunmaktadır (Yürük ve Avcı, 2008:117). Bu dernekler aynı zamanda engelli bireylerin turizme katılımlarının sağlanmasına aracılık etmektedirler.

İngiltere Birstwith'deki Station otelinin şimdiki sahibi yıllar önce bir tekerlekli sandalye kullanan adamı pisuar kullanmayı denemeye çalışmasını geçerken gördü ve yıllar sonra Station oteli satın aldıktan sonra tekerlekli sandalyelerin erişebileceği şekilde bir tuvalet bloğu yapmıştır. Ayrıca zemin kata da engelli bireyler için erişilebilir yatak odası ve birinci katta dört oda aile odası olup tamamlayıcı olarak eklenmiştir (Visit England, 2016:17). Bu bağlamda karşılaşılan her yeni problem yeni çözümleri doğurmuştur. Engelli bireyler için yapılması gereken her şey engelli bireylerin problemleri tartışılarak ve çözüm yolları üretilerek oluşturulması son derece mühümdür.

Çoğu İsveç otellerinde engelliler ve alerjisi olan insanlar için tasarlanmış özel odalar bulunmaktadır. Tatil merkezlerinde yüzme, kanoculuk, binicilik gibi aktivitelere engellilerin de katılabilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Çoğu müze ve sanat galerilerinde görme engellilerin buralarda sergilenen eserlere dokunabilmeleri bir kural haline getirilerek gerekli düzenlemeler sağlanmıştır (Yörük, 2003:32). İskandinav bölgesinin önde gelen otel zinciri olan Scandic için erişilebilirliği arttırmadaki ticari başarısı kanıtlanmıştır. Scandic için erişilebilirlik çalışmalarında 'herkes için tasarım' anahtar kelimelerdir. Tekerlekli sandalye kullananlar için alçak olan aynalar, kapı

delikleri, yüksekliği ayarlanabilen yataklar ve geniş banyolar takdir görölen diğer uygulamalardır (ENAT, 2011:9). Yapılan her yenilik diğer turizm şletmelerine de bir örnekteşkil edecektir. İşveç ve çoğu İşkandinav ölkesinde ise yine amaç tüm bireyler için tüm olanakların oluşturulmasıdır.

Bu bağlamda engelliler için her engelli türüne yönelik turizm endüstrisinde erişim imkanı sağlanmaya çalışılsa da daha çok tekerlekli sandalye kullananlara yönelik çalışmaların olduğu da bir gerçektir. Halbuki zihinsel engelli bireyler için de yani tüm engel türleri için gerekli şartların sağlanabilmesi de son derece önem arz etmektedir.

3.1.3. Türkiye’de Engelli Turizmi

Türkiye’de engelli bireylerin turizme katılımları düşük orandadır. Bunun nedeni engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek ulaşım hizmetlerinin, konaklama tesislerinin ve turistik mekanların olmaması ve engelli bireylere yönelik yeterli düzenlemelerin bulunmamasıdır (Doğru vd., 2014:1466). Engelliler karşılaştıkları sorunlar sebebiyle sosyal yaşama yeterli derecede katılamamaktadır. Bu bağlamda turizm aktivitelerinden yararlanmaları da pek mümkün olmamaktadır.

Turizm Tesisleri Yönetmeliği’nde ve imar yasalarındaki değişikliklere paralel olarak turizm tesisleri engellilere yönelik düzenlemeler yapmaktadır. Ayrıca sadece engelliler için tasarlanan tatil köyleri, kamplar gibi projeler hayata geçirilmektedir (Yörük, 2003:35). 2008 yılı için Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndan şletme belgeli tesislerde engellilere özel oda sayısı 1176’dır (<https://www.tursab.org.tr/tr>). Engelli bireylerin hem çevresindeki engeller hem de kendi engelleri nedeniyle turizmden yeterli derecede yararlanamadıkları görölmektedir. Bu nedenle öncelikle engelli bireylerin tüm bireyler tarafından topluma kazandırılmasının sağlanması gerekmektedir. Engelli bireylere olan önyargılar kaldırılıp aynı zamanda çevresel düzenlemelerle turizme ve sosyal aktivitelere katılmaları desteklenebilir. Bu bağlamda daha çok turizme katılımını sağlamak amacıyla Türkiye’de engelli bireylerin sosyalleşmeleri bağlamında hemen hemen her alanda birçoğ adım atılmıştır. Ancak bu adımlar hala yeterli düzeye ulaşmamıştır.

Engelli bireylerin karşılaştıkları bazı problemler ise engelli bireylerin turizme katılımlarında büyük sorun teşkil etmektedir. Engelli bireylerin turizm faaliyetlerine

katılmalarını engelleyen hem iç hem de dış birçok etken bulunmaktadır ve bunların ortadan kaldırılması engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmalarında son derece etkilidir. Ancak engelli bireyler kendi sorunlarının üstesinden geldikleri takdirde dış sorunların da üstesinden gelebilmek adına bir adım atılmış olacaktır. Bu bağlamda dış etkenlerin çözümlenebilmesi adına öncelikle engelli bireylerin kendi iç etkenlerinden oluşan engellerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu iç etkenler; bireylerin sosyal beceri yetersizliklerinden kaynaklı grupsal faaliyetlere ayak uyduramaması gibi kişisel bir etken olabilirken gelirinin yeterli düzeyde olmaması ve seyahati esnasında bir refakatçiya ihtiyaç duyması gibi ekonomik etkenler de olabilmektedir. Dış etkenler ise; turistik mekanlara erişilebilirlik açısından yaşanan sıkıntılardan kaynaklı çevresel engeller olurken, turistik mekanlarda kendilerinin yararlanabileceği imkanların bilgisinin doğru olmayışı sebebiyle yaşadıkları engeller etkileşimsel engeller olabilmektedir. Engelli bireylerin kişisel, ekonomik, çevresel ve etkileşimsel birçok engelleri Tablo 4’de belirtilmiştir.

Tablo 4: Turizm Faaliyetlerine Katılan Engelli Bireylerin Karşılaştıkları Engeller

İÇ ETKENLER		DIŞ ETKENLER	
Kişisel Engeller	Ekonomik Engeller	Çevresel Engeller	Etkileşimsel Engeller
Bilgi Eksikliği	Ekonomiklik	Mimari / Konaklama v.s. Ulaşılabilirliği	Beceri Zorlukları ve Uyuşmazlıkları
Sosyal Beceri Yetersizlikleri	Gelir Farkları	Çevre, Yollar, Patikalar, Tepeler v.s.	İletişim Sorunları
Sağlıkla İlgili Engeller	Seyahat Esnasında Eşlik Edecek Arkadaşa İhtiyaç Duymak/ Özel İmkanlar	Ulaşım	Katılım İçin Teşvik Eksikliği
Fiziksel ve Psikolojik Engeller		Kurallar ve Düzenlemeler	Seyahat ve Konaklama Endüstrisi Çalışanlarının Tutumları
Seyahat Etmek Bir Hak Olarak Görülüyor mu? Düşüncesi		Güvenlik	Bilgilerin Doğruluğu ve Kullanılabilirliği

Kaynak: McKercher, Packer, Yau, ve Lam, 2003: 468.

McKercher, vd.'ne (2003) göre, iç engeller bireyin turizme katılmadan önce önünde olan ve üstesinden gelmesi gereken engellerdir. Bireylerin en fazla kontrol altına alabilecekleri engelin bu olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bunun üstesinden geldikten sonra seyahatini engelleyebilecek, seçeneklerini kısıtlayabilecek ve memnuniyetini azaltabilecek olan birtakım dış engelleri çözmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Engelli bireylerin tesislere ve programlara ulaşmada bilgi eksikliği, fırsat eksikliği, kötü politikalar ve prosedürlerin toplumda fiziksel aktiviteleri sürdürmenin en büyük engelleri arasında olduğu belirlenmiştir (Anderson vd., 2005:82). Bu bağlamda öncelikle bu eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

Yaşanılan bazı sorunlara örnek verirsek engelli ve yaşlı insanlara hizmet veren Türkiye ve Avrupa'nın en büyük engelli dostu olarak adlandırılan Marmaris Panorama Park'ta "engelli insanlar geliyor ve konaklıyor" diye engelli olmayan bireyler otele gelmeye bırakmış ve oteli terk etmişlerdir. Ancak bu durum erişilebilir turizm hakkında insanların yeterince bilinçli olmamasından kaynaklanmaktadır (Akıncı ve Sönmez, 2015:101). Bunun en büyük sebebi ise engelliler hakkında bilgi sahibi olunmaması ve engelli bireylere karşı önyargılı davranılmasıdır.

Engelli bireylerin de tüm bireyler gibi eşit fırsatlardan yararlanması gerekmektedir. Engelli bireylere karşı önyargılı tutumlar iş, sağlık, eğitim ve rekreasyonda eşit fırsatlardan zevk almalarını engeller. Bu yüzden engellilerin dışlanması engelli birey ailelerini ve yaşam kalitelerini olumsuz etkiler. Birleşmiş Milletler engellilerin diğer bireyler ile aynı haklara sahip olması için bir dizi kurallar ortaya koymuştur (Peat, 1997:657). Bu kurallar engelli bireylere karşı önyargıları kaldırmak ve engelli bireylerin topluma kazandırılarak amacıyla yapıldığı gibi, engelli bireylerin de diğer bireylerle eşit fırsatlardan yararlanmasına da öncü olacaktır.

3.1.3.1. Türkiye'de Engelli Turizmi İle İlgili Mevzuat

1982 tarih 2634 sayılı Turizmi Teşvik Yasası uyarınca hazırlanan Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik 21.06.2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Zengin ve Eryılmaz, 2013:57). Bu yönetmeliğin amacı Madde 1'de belirtildiği üzere, yeni turizm tesisi türlerinin gelişmesine imkan sağlanması, mevcut turizm tesislerinin geliştirilmesi, turizm

tesislerinin asgari niteliklerinin belirlenmesi ve bu tesisler arasında standart birliği sağlanarak kalitenin yükseltilmesidir. Bu yönetmeliğin 18. maddesinde “*Toplam kapasitesi seksen oda ve üzerinde olan oteller ile tatil köylerinde en az bir oda olmak üzere toplam oda kapasitesinin yüzde biri oranında odada, ayrıca tesis girişi, genel tuvaletler ile en az bir adet yeme- içme ünitesinde, mola noktaları, temalı parklar ile eğlence merkezlerinde ise kendi türlerinin asgari niteliklerinde belirtilen şekilde bedensel özürllülerin kullanımına uygun düzenlemeler yapılır. Bu düzenlemeler, özel işaretlerle belirtilir*” ifadesi bulunmaktadır (Resmi Gazete, 2005b). Bu sebeple tüm turizm tesislerinde standart bir düzenleme ve yeniliklerin oluşturulması engelli bireylerin gidecekleri mekanlarda ne tür durumlarla karşılaşacaklarını bilmesine imkan sağlamış olacaktır.

Tüm turizm işletmelerinin oda kapasitelerinin yüzde biri kadar engelli odası bulundurma yükümlülüğü vardır. Ancak 300 odası bulunan konaklama merkezlerinde bile engelli odaları 3’ü geçmemektedir. Grup halinde seyahat etmek isteyen engelli bireyler yeterli odaların ve düzenlemelerin olmamasından dolayı engellerle karşılaşmakta ve işletmeler gerek yurt içi gerek dışı taleplere cevap verememektedir. Ayrıca mevcut olan engelli odalarının bir bölümü ise engellilerin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde değildir (Özgökçeler ve Bıçkı, 2013:559). Yeterli düzeyde ve sayıda olmayan odalar engelli bireylerin tatil olanaklarını da kısıtlamaktadır.

3.1.3.1.1. Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS) Birleşmiş Milletler tarafından engelli bireylerin tüm bireyler gibi eşit haklardan yararlanmasını sağlamak için 2006 yılında kabul edilmiş ve resmîyet kazanmış bir sözleşmedir. Türkiye ise Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeyi 30 Mart 2007 tarihinde imzalamış ve 2009’da sözleşmeye taraf olmuştur. Sözleşme’nin Ek ihtiyari protokolü ise aynı yıl imzalanarak onay süreci 26 Mart 2015 tarihinde tamamlanmıştır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2016:7).

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 50 maddeden oluşmakta ve bir başlangıç kısmı bulunmaktadır. Bu maddelerden 1. ve 9. maddede Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’de engelli bireylerin koruma altına alınan haklarına yönelik uygulanması

gereken tanım ve ilkeler yer almış; 10. ve 30. maddelere ise bu hakların ayrıntılı olarak düzenlenmesi konulmuş; 31 ilâ 50. maddelerde ise “istatistik ve veri toplama” gibi teknik hususlar ile Sözleşme’nin uygulanmasının izlenmesine ilişkin mekanizma ve yürürlükle ilgili hususlar düzenlenmiştir. Sözleşme’ye ek, bir de İhtiyari Protokol bulunmaktadır. Söz konusu Protokol ile Sözleşme’nin taraf devletlerce uygulanıp uygulanmadığını tespit etmek amaçlanmıştır (Gül, 2014:33). Bu sözleşme ile engellilere yapılacak olan ayrımcılıkları ortadan kaldırmak, engellilerinde topluma tam ve etkin katılımını sağlamak, fırsat eşitliğinin sağlanması ve engelli bireylerin bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesini sağlanması amaçlanmıştır (Resmi Gazete, 2009). Bu bakımdan engelli bireylerin toplum tarafından dışlanmayan ve topluma katılımlarının sağlanması ile sosyalleşmelerine ve diğer bireylerle eşit fırsatlardan yararlanmalarına Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ile imkan tanınmıştır.

3.1.3.1.2. Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik

21/06/2005 tarihli ve 25852 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2634 sayılı Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte fiziksel engelli bulunan bireyler için gerekli olan düzenlemeler şu şekildedir:

“Toplam kapasitesi seksen oda ve üzerinde olan oteller ile tatil köylerinde en az bir oda olmak üzere toplam oda kapasitesinin yüzde biri oranında odada, ayrıca tesis girişi, genel tuvaletler ile en az bir adet yeme- içme ünitesinde, mola noktaları, temalı parklar ile eğlence merkezlerinde ise kendi türlerinin asgari niteliklerinde belirtilen şekilde bedensel özürhümlerinin kullanımına uygun düzenlemeler yapılır. Bu düzenlemeler, özel işaretlerle belirtilir” (Resmi Gazete, 2005b). Ayrıca fiziksel engelli bireylerin yanında zihinsel engelli bireyler için de birçok düzenleme yapıp yönetmeliklerde belirtilerek tüm turizm işletmelerinde uygulanması gerekmektedir.

3.1.3.1.3. Kamu Binaları, Kamuya Açık Alanlar ve Toplu Taşıma Araçlarının Özürhümlerinin Kullanımına Uygun Duruma Getirilmesi İle İlgili 2006/18 Sayılı Başbakanlık Genelgesi

Engelli bireylerin topluma kazandırılmaları ve her türlü hizmetten faydalanabilmeleri için çevresel ve mimari alanlarda ve ulaşım hizmetlerinde birçok düzenleme yapılmalı

ve engelli bireylerin bu engelleri aşmaları sağlanmalıdır. Engellilerin kullanımına uygun hale getirilen tüm çevresel ve mimari yapılar engelli bireylerin tüm olanaklardan yararlanmaları adına önemli bir adım olacaktır.

Kamu binaları, kamuya açık alanlar ve toplu taşıma araçlarının engellilerin kullanımına uygun duruma getirilmesi ile ilgili 2006/18 sayılı Başbakanlık genelgesi ile, engelli bireylerin toplumsal hayata tam katılımlarının sağlanması amaçlanmıştır. Yürürlüğe konulan 5378 sayılı Kanunun geçici 2. maddesinde kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmi yapıların, yol, kaldırım, yaya geçidi vb. alanların gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış halka açık hizmet veren her türlü yapıların engellilerin erişebileceği duruma getirileceği belirtilmiştir. Ayrıca Kanunun geçici 3'üncü maddesinde de, belediyelerin toplu taşıma hizmetlerini engellilerin kullanımına uygun hale getireceği hüküm altına alınmıştır. Bu uygulamaların gerçekleştirilmesi için 7 yıllık bir süre tanınmış ve bu süre 7/7/2005 tarihinde başlamıştır. Bu düzenlemeler, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca hazırlanacak eylem planları doğrultusunda gerçekleştirilecektir. Bu düzenlemelerin Türk Standartları Enstitüsü standartlarına uygun olması belediyeler tarafından dikkate alınacak ve belediyeler kiralayacakları, satın alacakları, veya denetimlerinde buldukları toplu taşıma araçlarının engellilerin kullanımına uygun olmasını sağlayacaklardır. Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşlarının kullandıkları yapılar da belirtilen süre içerisinde engellilerin kullanımına uygun hale getirilecektir (Resmi Gazete, 2006). Ulaşımında da engelli bireyler için erişilebilirliğin artırılması engelli bireylerin turistik mekanlara ulaşımında kolaylık sağlayacaktır.

3.1.3.1.4. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Oteller İçin Sınıflandırma Formunda Engelli Düzenlemeleri

Türkiye'deki turizm mevzuatlarında genellikle sadece fiziki engellerin kaldırılmasından söz edilmektedir. Turizm Tesisleri Yönetmeliğinde ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın konaklama işletmelerine uyguladığı sınıflandırma çalışmalarının bazı maddelerinde engelliler için fiziki çevre düzenlemelerine yönelik yaptırımlar bulunmaktadır (Yörük, 2003:39). Genellikle engelli bireylere yönelik mimari anlamda yapılan düzenlemeler mevcuttur.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenen 174 ölçüt otellerin sınıflandırılmasında dikkate alınmaktadır. Tesisler her bir başlık altında yer alan bu ölçütleri karşıladıkları takdirde belirli puanlar alırlar. Toplamda alınan puanlara göre bu turistik tesisler belli bir sınıflandırmaya tabi tutulur. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının otellerin sınıflandırılması kriterlerinde engelliler içinde belli başlı kriterler ortaya konmuştur. Sınıflandırma formunun uygulanmasında, puanlar sıfırdan başlayıp her bir kriter için en yüksek puanlar sınıflandırma formunda belirtilmektedir. Sınıflandırma formunda yer alan mekanlar birden fazla amaçla kullanılsa dahi, tek birim olarak değerlendirmeye alınır. Sınıflandırma formunda bedensel engelli bireyler için tesis girişlerinin düzenlenmesi, asansör düzenlemeleri ve yatak odası düzenlemeleri için belirlenen kriterler yerine getirildiği takdirde diğer kriterler değerlendirilmeye alınır.

Bu uygulama ile birlikte bedensel engelliler için minimum kriterleri yerine getiren tesis 13 puan, tamamını yerine getiren tesis ise 23 puan alabilecektir. Bedensel engellilere yönelik maddeler şunlardır:

Madde 4: Tesis girişinde bedensel engelliler için düzenleme, (2 puan)

(Yol ile giriş kapısı arasında % 6 meyili geçmeyen rampa var ise değerlendirmeye alınmaktadır.)

Madde 8: Bahçede bedensel engelliler için yapılan düzenleme, (2 puan)

(Bahçe rampalı ise meyili % 6'dan az olan en az 180 cm. genişliğinde düz ve engelsiz olarak yapılmış olmalıdır.)

Madde 26: Bedensel engelliler için kumanda düğmeleri yatay veya 90-130 cm ebadında asansörler, (3 puan)

(Kapı genişlikleri en az 80 cm. kabin içinde asgari 80 -90 cm. yükseklikte bar bulunacak)

Madde 57: Bedensel engelliler için zemini halı kaplı yatak odası düzenlemesi, (4 puan)

(Tek kişilik odalar 17 m²'den, giriş hol 150 cm'den, dar kenarı 345 cm'den az olmamak kaydıyla, iki kişilik odalar 20 m²'den, dar kenarı 380 cm'den küçük olmayacak, dengesiz duran ve sivri köşeli eşyalar bulunmayacak, elbise dolabı kapıları sürmeli ve askı yüksekliği 140 cm'den az olacak, elektrik düğme ve prizleri en fazla 100 cm yükseklikte, radyatör ve borular kapatılmış olacaktır.) (4 ve 26 ncı maddelerden puan alınması halinde değerlendirilir.)

Madde 73: Bedensel engelliler için düzenlenen oda banyoları, (4 puan)

(136 ncı maddedeki şartlara ilaveten 70x160x55 cm. ebadında küvet, armatürler küvet boyunca yerleştirilmiş ve küvet başlarında yeterince geniş oturma yerleri, tavana monteli ayarlanabilir sarkan tutma yerleri ve tutunma barları bulunacak, banyo kapısı dışarı açılacak ve girişte eşik bulunmayacaktır.)

Madde 120: Bedensel engelliler için merdivenle çıkılan en az üç üniteye yapılan düzenleme, (4 puan)

(Lokanta, oturma salonu, gece kulübü, yüzme havuzu, otopark vb.)

Madde 136: Kapılar üzerinde bedensel engellilere ait olduğu belirlenen lavabo ve tuvalet düzenlemesi, (4 puan)

(Klozet yükseltilmiş veya duvara monte edilmiş, sifon yerden en fazla 1 metre yükseklikte tutunma barları ayarlanabilir, lavabo ve aynası tekerlekli sandalyenin altına girebileceği ve oturarak el yıkanabilecek yükseklikte olacak, tekerlekli sandalyenin 90 derecelik dönüşüne uygun “140x110 cm.” ebadında kaygan olmayan bir alan bulunacaktır) (<http://www.sirfdanismanlik.com.tr>). Engelli bireyler için oluşturulan bu maddelerle turizm tesislerindeki belirli kriterlere puanlamalar getirilerek turizm tesislerinde sınıflandırma yapılmaktadır.

3.2. Engelli Bireyler İçin Turizm Olanakları Oluşturulması

Var vd. (2011), araştırmasında yapılan anket sonuçlarına göre engellilerin tatil yapma nedenlerinin başında rekreasyon ve eğlence faaliyetlerinin olduğu ve tercih ettikleri konaklama türünün ise otel olduğunu belirtmiştir. Rekreasyon ve eğlence faaliyetlerinin seyahatlerinin asıl amacı olduğundan tur operatörleri veya organizatörlerinin bu pazarı hedef alan bir tur programı sunması gerektiğini ve devletin engelliler için sıfır faizli tatil kredisi sunabileceğini vurgulamışlardır. Ayrıca toplu konutlarda engellilerin tatilleri için düşük ücretle veya ücretsiz bir oda tahsis edilebileceğini belirtmişlerdir. Engelli bireylerin en az 2 yılda bir tatil yaptıkları ve ilk turizm tecrübelerinin gelecekteki seyahat planlarında karar verme sürecini etkilediğini belirtmişlerdir.

Engellilerin seyahat ihtiyaçları araştırılmış ve bilginin önemli bir unsurdur. Engelliler en çok internet yoluyla bilgi almaktadırlar. Engelli insanlar için hizmet kalitesinin artırılmasıyla aynı zamanda turizm endüstrisindeki tüm müşteriler için de hizmet kalitesi artırılabilir. Herkes gibi engelli bireylerinde kısıtlamalardan uzak engelsiz bir

tatil geçirebilmesi için konaklama büyük bir öneme sahiptir (Tozlu, 2012: 50). Engelli bireylerin yararlanacakları tatil imkanlarından haberdar olmaları da engelli bireylerin seçecekleri turistik tesislere karar vermelerinde yararlı olacaktır.

3.3. Dünyada Turizm Tesislerinde Engelliler İçin Yapılan Düzenlemeler

Darcy ve Dickson (2009), toplumun %30'unun bir çeşit engeli bulunduğunu belirtmiştir. Birçok ülke engelli bireyleri için çeşitli düzenlemeler yapmışlardır. Ancak ülkelerin engelliler için oluşturdukları politikalar ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Her ülke içinde buldukları şartlar nezdinde düzenlemeler ve politikalar uygulamaktadır. Almanya Frankfurt'da Frankfurt Turist Kongre Kurulu (Tourist + Congress Board)'nun amaçlarından biri şehrin turistik tekliflerini engelli bireyler için ulaşılabilir hale getirmektir (European Commission, 2015:9). İspanya elverişli iklimi ve engellilik haklarının ilk savunucularından biri olan bir ülke olması nedeniyle ulaşılabilir turizm için son derece cazip bir destinasyon sunmaktadır (Vila vd., 2015: 262). Görüldüğü üzere her ülke kendi içinde kendi durumlarına ve şartlarına göre farklı düzenlemeler oluşturmuştur.

Avrupa Engelliler Günü ve Avrupa Turizm Günü vesilesiyle Avrupa'da Erişilebilir Turizm adlı konferansta engelli insanların seyahat etmek için engellerinin olmadığı sadece erişilebilirliğin bir problem olduğu belirtilmiştir. Engelli insanların yalnızca bilgilerden yoksun oldukları için seyahat etmekten kaçındıkları vurgulanmış. Konferansta bahsedilen konulardan biri Damien Birambeau'nun başkanlık ettiği www.jaccade.com internet sitesidir. Belirli bir yerin erişilebilirlik derecesi hakkında detaylı bilgiler sunan ve bu bilgileri aynı zamanda seyahat acentaları, otel rezervasyonu vb. sitelere otomatik olarak gönderen bir sitedir (European Commission, 2013). İnternet siteleri engelli bireylerin erişilebilir turizm tesisleri hakkında bilgi sahibi olmasında öncülük ederek giderek artmıştır.

Engelliler için düzenlemeler ile ilgili bir diğer örnek ise Portekiz'de plajların erişilebilirliği açısından bedensel engelli insanlar için amfibi sandalye ve banyo olanakları sunulmasıdır. Avrupa'da Erişilebilir Turizm adlı konferansta bazı İspanyol otellerde işitme engelli insanlara uyandırma çağrıları için titreşimli cihazlar sağlandığı belirtildi. Ulaşılabilir turizmin yanında zihinsel engellilerin göz ardı edilmemesi

gerektiği vurgulandı. Avrupa Down Sendromu Derneği başkan yardımcısı John Patrick Clarke, Avrupa Down Sendromu Derneği üyelerinin Dublin, Lizbon ve Roma için zihinsel engelli bireyler tarafından kolay okunabilecek Avrupa Şehir rehber kitapları hazırladıklarını bildirdi. Otistik insanların son teknolojik desteklere yönelikleri belirtilmiştir. Ayrıca eğence parkları ve turistik yerlerin otistik insanlara uyum sağlayacak Şekilde uygulamaların yapılması gerektiği belirtilmiştir. Buna örnek olarak uzun kuyrukların oluştuğu sıralarda otistik bireylerin beklememesi örneği gösterilmiştir. Tüm bunların yanı sıra çalışan personelin eğitilmesinde önemli olduğu vurgulanmıştır. İtalya’da Emilia – Romagna bölgesinde Rimini’de plaj çalıŐanları için kısa süreli kurslar düzenlenmiŐ ve plaj işletmeleri “otizm dostu” etiketleri ile ödüllendirilmiŐtir (European Commission, 2013). Bu konferanstaki dikkat çekilecek en önemli unsur sadece bedensel engelliler değil zihinsel engeli bulunan bireylerin rahatsızlıklarına göre düzenlemeler yapılması gerektiğine vurgu yapılması ve buna yönelik örneklerden bahsedilmesidir.

3.4. Engelli Bireylerin Turizme Katılımı Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler

Türkiye’de ve çoğu ülkede engellilere yönelik sunulan hizmetlerde hala birtakım eksiklikler bulunmaktadır. Özellikle engellilerin toplum tarafından dıŐlanmasından dolayı engelli bireylerin birçok sorunu oluşmaktadır. Engelli bireylerin engelleri toplumdaki olanaklardan ve fırsatlardan yararlanmalarına engel teşkil etmemektedir. Ancak çoğu engelli ailesi çocuklarının toplum tarafından dıŐlanmasından veya bu olanaklardan yararlanmasının çocukları için güç olacağı düşünceyiyle çocuklarını toplumdan soyutlayıp onları evlere hapsedip topluma çıkarmamaktadırlar. Bu düşünceyi değiştirilmesi için sosyal aktivitelere katıldıktan sonra engelli bireylerde gözlemlenen olumlu davranışlar ailelerine yol gösteri olacaktır. Turizm ise birçok sosyal aktiviteyi içinde barındırmaktadır. Ancak çoğu özel ve kamu kuruluşlarında olduğu gibi turizmde de engellilere yönelik sunulan hizmetlerde eksiklikler bulunmaktadır.

Engellileri engelleyen Şeyler kendi engeli değil toplumun engellilere karşı bakış açıları ve verdikleri tepkilerdir (Srivastava ve Kumar, 2015:195). Engelli bireylerin turizme katılmalarındaki sorun olarak çoğu çalışma erişilebilirlik sorunları üzerinde durmuŐtur. Fiziksel engelli bireylerin tekerlekli sandalye ve yürümesine yardımcı olacak olan

rampa, korkuluk ve asansör gibi fiziksel erişimlerin sağlanması gerekmektedir. Görme, konuşma ve işitme engelleriyle ilgili dokunmatik işaretler, işitme güçlendirme ve dinleme sistemleri, asansörler için sesli işaretler gibi iletişim erişiminin de sağlanması gerekmektedir (ESCAP, 2000: 77-78). Tüm mekanlar erişilebilir olduğu takdirde engelli bireyler daha çok topluma katılacak ve bu katılım insanların, engelli bireyleri tanıyıp engelli bireylere verdikleri olumsuz tepkilerden vazgeçmelerine olanak sağlayacaktır.

Çeşitli araştırmalarda engellilerin ve tatilcilerin karşılaştığı başlıca 2 zorluk ortaya çıkarılmıştır. Bunlar erişilebilir destinasyon, uçak bileti ve konaklama yerleri ile ilgili turistik ürünler ve turizme erişim sorunlarıdır. Bir diğer sorun kötü hizmet ve sınırlı tecrübelerden kaynaklanmaktadır (Shaw ve Veitch, 2011:164).

Turizm kaynaklarının yetersizliği, yetersiz altyapılar, engelleyici hükümler, zayıf ya da etkisiz teşvikler gibi çeşitli engeller de olabilir. Bunun için hükümetinde teşvik edici olması gerekmektedir (Mopecha, 2016:23). Hükümetin vereceği teşvikler engelli bireylerin önündeki engellerin kaldırılmasında aracı görevi üstlenecek ve engelli bireylerin karşılaştıkları çoğu olumsuzluk ortadan kaldırılmış olunacaktır. Ayrıca otellerin çoğunun diğer engel türlerinde olan işitme veya görme engelliler için erişim imkanının fiziksel engelli bireylere sağlanan olanaklara kıyasla daha az olduğu belirtilmiştir. Otellerin bazılarının rezervasyon yapılırken erişilebilir odalarının olduğunu söylemesine rağmen engellilerin bazı sorunlarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Örneğin erişilebilir oda olarak tanıtılan bir odanın banyosundaki bir küvet fiziksel engelli birey için büyük bir sorundur (ESCAP, 2000:81). Her ne kadar çeşitli internet siteleriyle gidecekleri otelleri tercih etme imkanına sahip olsalar da engelli bireylerin otellerden beklentilerini karşılayamama durumları da söz konusudur.

Engellilerin ihtiyaçlarına göre hazırlanmış olan turistik ürünler ve turizm hizmetlerinin fiyatlarının da engelli olmayan insanların odalarının fiyatlarından daha pahalı olması haksızlık olarak nitelendirilmektedir. Çünkü engellilerin işgücü piyasasında da ayrımcılığa maruz kaldıkları özellikle de kadınların pahalı bir tatil için engelli olmayan insanlarla aynı finansal kaynağının olmadığı bilinmektedir (Popiel, 2016:25). İşgücü piyasasında ayrımcılığa maruz kalan engelli bireyler zaten olması gereken düzenlemelerden yararlanmanın bedelini de fazlasıyla ödeyerek bir ayrımcılığa daha maruz kalmaktadırlar.

Turistik alanların erişilemezliği de engelli bireylerin turizmde karşılaştıkları zorluklardan biridir. Örnek olarak plajların genellikle tekerlekli sandalye kullananlara uyum sağlayacak donanıma sahip olmaması gösterilebilir. Aynı zamanda müzeler, alışveriş yerleri ve tarihi yerlere olan kötü erişimlerinde engelliler için en büyük sorunlardan olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle engelli bireyler gidecekleri yerlerin site erişilebilirliği hakkında daha fazla bilgi istemeleri mümkün olmalıdır. Engelli insanların engellilik türüne göre özel asansörler ve onlara uyarlanan otel odaları gibi düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemeler ise seyahat acentalarının yardımı olmaksızın yapılamaz (ESCAP, 2000:82). Engelli bireyler için bilgilerinde tam ve eksiksiz verilmesi gerekmektedir. Ulaşılabilirliğin artırılması ve katılacakları turlarla ilgili de engelli bireylere daha fazla bilgi verilmeli ve bu bilgilerin eksiksiz ve tam olması engelli bireylerin memnuniyeti açısından son derece önemlidir.

Diğer sorunlar ise turistik tesislerdeki personellerin engellilere uygun hizmetler sunmak için eğitilmemiş olmamaları, turizm hizmet sağlayıcılarının duyarlılığının ve farkındalığının eksikliği ve turizmi teşvik edici hükümet politikalarının ve stratejilerinin eksikliğidir (Popiel, 2016:33). Bu bağlamda engelli bireyler için yeni stratejiler oluşturulması ve engelli bireylere hizmet sunacak olan tüm turizm tesislerindeki personellere engelli bireylerle ilgili eğitim verilmesi kaçınılmazdır.

3.5. Türkiye’de Engelli Turizmi İle İlgili Sorunlar

Eğlence faaliyetleri engellilerin eğlenmelerini sağlamalarının yanında daha mutlu ve huzurlu olmalarını da sağlamaktadır. Engelli bireyler turistik faaliyetlerle toplumla bütünleşip kendilerine özgüvenleri olan ve daha kendinden emin bireyler olabilmektedir. Ancak bu turistik faaliyetleri gerçekleştirirken birçok zorlukla da karşılaşabilmektedirler. Bu zorlukların neler olduğunu araştırabilmek ve bu engelleri bertaraf etmek için engelli bireyler tarafından geri bildirim sağlanmalı ve bu bildirimler dikkate alınarak engelli bireyler için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Engelli bireylerin engelleri nedeniyle herhangi bir yerde bir araya gelmeleri zordur. Bu nedenle günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte engelli bireyler online ortamda bir araya gelmektedirler. Bu sayede turistik yerler ve seyahat koşulları hakkında memnuniyetlerini ve memnuniyetsizliklerini belirterek fikir alışverişinde

bulunabilmektedirler (Doğru v.d., 2014:1466). Ayrıca turistik mekanların web sitelerinde gidecekleri turistik mekanların ve konaklama işletmelerinin erişilebilirliği hakkında bilgi sahibi olabilmektedirler. Ancak bu bilgilerin yetersiz ve eksik olduğu durumda umduklarını bulamayarak birçok problemle de karşılaşabilmektedirler. İnternet ortamında fikir alışverişinde bulunmaları sayesinde engelli bireyler bir diğer engelli bireyden kendi karşılaşacağı problemler veya olanaklar hakkında bilgi sahibi olmuş olacaktır.

Engellilerin kullanabileceği yeterli toplu ulaşım araçlarının olmaması, fiziki engellerin bulunması, turistlere de hizmet veren kamu binalarında mimari engellerle karşılaşan ve donanımların yetersiz olması nedeniyle sorun yaşayan engellinin başvurabileceği özel mevkilerin bulunmaması gibi sorunlar mevcuttur (<https://www.tursab.org.tr/tr>). Engelli bireyler katılacakları turlarla ilgili eksiksiz ve tam bilgi almaları gerekmektedir.

McKercher vd.' ne (2003) göre, engelli bireylerin en çok şikayetçi oldukları sektör ise seyahat acentalarıdır. Bunu da seyahat acentalarının engelli insanların engelleri nedeniyle onların profesyonel olarak hizmet vermesini engellediklerini düşünmesi, engellilerle ilgili korkuları ve yanlış tutumlarıdır. Halbuki bu düşüncenin yanlış olduğunu engelli bireylerin refakatçileri ile turizme katılımlarından dolayı önemli bir pazar oluşu göstermektedir. Ayrıca personellerin duyarsız davranması ve turizm enstitüsünde çalışan tüm personellerin engelliler ile ilgili yeterli bilgilerinin olmayışı en büyük sorunlardan biridir. Bizjak vd. (2010), çalışmasında üniversitelerin turizm bölümlerinde engellilere yönelik bir dersin bulunmadığını belirtmiş ve öğrencilere engellilere yönelik ders verilmesi gerektiği ve engellilerin turizmde önemli bir pazar olduğunun farkına varmaları gerektiği üzerinde durulmuştur.

3.6. Türkiye’de Engellilere Hizmet Veren Turizm İşletmeleri

Eryılmaz (2010), çalışmasında Türkiye’de engellilere hizmet veren kuruluşları; Panorama Park Otel, Balçova Termal Otel, Turgutreis Engelli Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Florya Engelliler Yaz Kampı ve Avşa Engelliler Kampı olarak belirtmiştir.

- Panorama Park Otel: Engelliler için 26 odası bulunan Panorama Park Otel’de erişilebilir düz zeminler, engellilerin havuza kolayca girebilmesi ve odalardaki

yataklar için asansörler bulunmaktadır. Otelin engelli arabalarına uygun olarak dizayn edilen bir otobüsü ve bir minibüsü bulunmaktadır. Otelden gün içinde birçok değişik yere ve sahile ring seferler yapılmaktadır. Odalar ise engelli bireylere uygun olarak düzenlenmiştir. Koridorlar, asansörler ve odalar, tekerlekli sandalye ile rahat hareket edebilecek şekilde dizayn edilmiştir. Kapılar sürgülü yapılmış ve engelli bireyler için eşiklerde gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Uyuma ve oturma alanları için engelli bireylerin yararlanabilecekleri gerekli ekipmanlar bulundurulmaktadır. Engelli bireyler için banyolara konulan özel duş oturakları ile engelli bireylerin kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan bağımsız bir şekilde duş yapmalarına olanak sağlanmaktadır. Ve kiralararak kullanabilmeleri için akülü, tekerlekli sandalyeler mevcuttur (<http://www.trtatil.com>).

- Balçova Termal Otel: 24 adet engelliler için dizayn edilmiş oda (www.dianatatil.com/balcova-termal-otel), bedensel engellilere uygun tasarımlı oda ve eşyalar, Aquacity su parkında engelliler için asansörlü kaydırak gibi olanaklar bulunmaktadır (<http://www.yasadikca.com>). Aquacity su parkında engelliler için asansörlü kaydırak kullanılması gibi bu tarz uygulamalar olması, engelli bireylerin tatil yaparken tüm turistik faaliyetlerden yararlanmasında büyük bir rol oynayacaktır.
- Turgutreis Engelli Çocuklar Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi: 10 dönüm arazi üzerinde kurulan binasında eğitim odaları, oyun odaları, engelliler için asansörü, çalışma atölyeleri, mutfak ve restoranı, reviri ve ortak kullanım alanları bulunmaktadır (<http://bodrumsaglik.org>). Bodrum Turgutreis'te Bodrum Sağlık Vakfı'na ait olan merkez özellikle çocukların rahat kullanımı düşünülerek tasarlanmıştır. Isıtmalı jakuzili rehabilitasyon amaçlı bir havuza, 4 psikoterapi odasına, 3 fizyoterapi salonuna, 2 oyun salonuna, 1 atölye, tam teçhizatlı mutfak ve restoranta, 3'ü suit olmak üzere 11 adet engelli bireylere yönelik dizayn edilmiş otel odasına sahiptir (Eryılmaz, 2010:60). Vakıf Merkez Binası bünyesinde bulunan Hidroterapi havuzu, fiziksel engelli bireylerin rehabilitasyon sürecinde çok yararlı bir uygulamadır. Rehabilitasyon süreçlerini hızlandırmak ve engelli bireylerin iletişimlerini arttırmak amacıyla at çiftliği ziyaretleri, yunuslarla yüzme gibi aktiviteler, eğlence amaçlı uçurtma şenlikleri, piknik ve denize girme aktiviteleri sunulmaktadır. Ayrıca turistik hizmet veren işletmelerin organizasyonlarından olan

aileleriyle birlikte katıldıkları akşam yemekleri, tiyatro, sinema gösterileri, konserler gibi aktiviteler, vakfın dış aktivitelerine örnek gösterilebilir (<http://bodrumsaglik.org>).

- Florya Engelliler Yaz Kampı: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü (İSEM), Florya sahilinde toplam 60 bin m² alan üzerinde yapılan yaz kampını engelli bireylerin ve ailelerinin ücretsiz tatil yaparak dinlenmesi ve sosyalleşebilmesi için hizmete açmıştır. Yıllık ortalama 5 bin 300 engelli bireyler ve yakınları bu kampta ücretsiz tatil yapmaktadır. Florya Engelliler Yaz Kampı her yıl Mayıs ile Ekim ayları arasında faaliyet göstermektedir. Engelli bireyler ve yakınları birer hafta kampta ücretsiz dinlenmektedir. Kampta 55 müstakil ev bulunmakta ve televizyon, telefon, 24 saat sıcak su imkânı, çardak ve çiçek bahçesi, klima gibi imkanlar mevcuttur (İSEM, 2014:19).
- Avşa Engelliler Kampı: Avşa’da her yıl Türkiye Sakatlar Derneği (TSD), tarafından engelliler için kamp düzenlenmektedir. İstanbul Deniz otobüslerinin katkılarıyla Avşa engelliler kampına ulaşım İstanbul’dan gelen bireyler için ücretsiz olarak sağlanmaktadır. Diğer illerden gelen engellilere yönelik de bazı indirimler mevcuttur. Avşa Engelliler Kampı’nda her yıl haziran ayından eylül ayına kadar yüzlerce engelliye tatil imkanı sunulmaktadır (<http://www.avsaotelleri.com.tr>).

Dünyaca ünlü turizm beldesi olan Antalya Side’de tatile gelen yaşlı ve engelli turistler, yabancı dil bilen zabıtarlar tarafından golf arabasıyla taşınmaktadırlar. Başta Antik Tiyatro olmak üzere Athena ve Apollon Tapınağına ulaşım engelli turistler için golf arabalarıyla sağlanmaktadır. Ayrıca İstanbul’da ortopedik engelli, görme engelli ve işitme engellilerin turizme katılabilmesi, müzeleri engelsiz gezebilmeleri için İstanbul Kalkınma Ajansı bir proje başlatmıştır. “Erişilebilir Turizm Engelsiz İstanbul” projesi, İstanbul’u “erişilebilirlik” konusunda küresel turizm anlamında rekabet edebilir düzeye getirmeyi amaçlamaktadır. Proje kapsamında yer alan müzeler: İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Panorama 1453 Müzesi, Ayasofya Müzesi, Kariye Müzesi, Miniaturk, Topkapı Sarayı Müzesi, Büyük Saray Mozaikleri Müzesi ve M.Rahmi Koç Müzesi bulunmaktadır (Selçuk vd., 2014:842). Bu tarz projeler ve düzenlemelerin artırılması ile engelsiz bir turizm var olacaktır. Bu bağlamda engelli bireylerin turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken karşılaştıkları tüm zorluklar ortadan kaldırılmış ve turizm için

önemli bir pazar olan engelli bireylerin bu olanaklardan yararlanmaları sağlanmış olunacaktır.

3.7.Rekreasyon veya Sportif Faaliyetlerin Engelliler Üzerindeki Etkisi

Spor; engelli bireylerin engeli ile başa çıkmasını ve kendilerine özgüvenlerin artırılmasını sağlar. Bununla birlikte kişinin benlik gelişimini, diğer bireylerle iletişimini arttırarak paylaşımcı olmalarını, hayata dair motivasyonlarının arttırılmasını ve dürüstlük, hoşgörü, işbirliği gibi kişilik özelliklerinin kazanılmasını sağlar (Taşkın, 2014:44). Engelli bireylerin spor ve rekreasyon faaliyetlerine katılımı engelli bireylerin refah seviyelerini arttırır (Murphy vd., 2008:1057). Engelli bireylerin rekreasyon faaliyetlerine katılmaları ve sportif faaliyetler yapmaları engelli bireylerin rahatsızlıklarını da azaltarak daha mutlu olmalarını sağlayacaktır.

Engelli bireylerin sportif faaliyetlere katılımları yaşamları boyunca aktif olmalarını sağlayarak kişide disiplin, rekabet, güven ve arkadaşlık duygularını aşılır. Bu sayede kişi sportif faaliyetler sayesinde toplumla bütünleşir ve topluma yararlı bir birey olur. Ayrıca sportif faaliyetler engelli bireylerin hastalıklarının azalmasına da yardımcı olacak önemli bir unsurdur. Engellilerin rehabilitasyonundaki amaç ise engelli bireylerin hareket becerilerini kazandırmak, günlük hayatta bağımsız olarak yaşamalarını ve üretici bir birey hâline gelmelerini sağlamaktır (Yetim, 2014:7). Günlük hayatında bağımsız olan engelli bireyler aynı zamanda bu tür aktivitelerle yeni arkadaşlıklar da kuracak ve topluma da kazandırılmış olacaklardır.

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmede “Kültürel Yaşama, Dinlenme, Boş Zaman Aktiviteleri ve Spor Faaliyetlerine Katılım” ibaresi yer almaktadır (Pillay, 2010:24). BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesinde madde 30’da “*Taraf Devletler, engellilerin eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine diğer bireylerle eşit koşullar altında katılımını sağlamak amacıyla aşağıda yazılı tedbirleri alır:*

(a) *Engellilerin her seviyedeki genel spor etkinliklerine mümkün olduğunca tam katılımını cesaretlendirmek ve arttırmak;*

(b) *Engellilerin, özel spor ve eğlence etkinliklerini örgütleme, geliştirme ve bu etkinliklere katılma imkanına sahip olmasını temin etmek ve bu nedenle, diğer bireylerle*

eşit koşullar altında onlara uygun bilgi ve eğitimin verilmesini ve kaynakların sunulmasını sağlamak;

(c) Engellilerin spor, eğlence yerleri ile turistik alanlara erişimini sağlamak;

(d) Engelli çocukların, okullardaki etkinlikler dahil olmak üzere, oyun, eğlence, boş zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerine eşit şekilde katılabilmelerini sağlamak;

(e) Eğlence, turistik, boş zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerini organize edenlerin sunduğu hizmetlere engellilerin erişebilmesini sağlamak'' (Resmi Gazete, 2009) ibaresi bulunmaktadır. Bu bağlamda engelli bireylerinde rekreasyon ve sportif faaliyetlere katılımı diğer insanlarla eşit haklara sahip olması gerektiği bilincinin oluşturulması bakımından önem arz etmektedir.

Koçyiğit ve Yıldız'a (2014) göre, yerel yönetimler şehirde yaşayan engelli bireylere rekreasyon hizmetleri hakkında bilgi sunacak rekreasyon birimlerinin kurulmasını sağlamalıdır. Engelli bireylerin rekreasyon faaliyetlerine katılımlarının da artırılması gerekmektedir. Rekreasyon faaliyetlerine duyulan ihtiyacın kişisel nedenleri; fiziki ve ruhsal sağlığına kavuşmasını sağlar, insanı sosyalleştirerek topluma kazandırır, kişisel beceri ve yeteneklerinin artırılmasına yardımcı olur, çalışma başarısını ve iş verimini artırır, yaratıcılık yönünün gelişmesini sağlar ve insanı mutlu eder. Rekreasyonun toplumsal katkısı ise toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi ve demokratik bir toplumun ortaya çıkarılmasını sağlamasıdır (Koçyiğit ve Yıldız, 2014: 215-216). Tüm bu etkenler rekreasyonun özellikle engelli bireyler için kaçınılmaz bir unsur olduğunu göstermektedir. Engelli bireylerin sosyalleşmesinde ve topluma kazandırılmasında rekreasyon faaliyetlerinin ve sportif faaliyetlerin önemi büyüktür.

Engelli bireylerin özellikle engelli kızların erkeklerden daha fazla ayrımcılığa maruz kaldıkları bilinmektedir. Anderson vd. (2005), çalışmasında erkek engelli bireylerin rekreasyon faaliyetlerine katılımında herhangi bir engelleri olmadığını ancak engelli kızların sportif faaliyetlere ve rekreasyona katılımlarının önünde aile ve arkadaşlarının desteklerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bunun nedeni olarak toplumun ve çalışan personellerin engellilere karşı farkındalığının olmaması gösterilmiştir. Aile ve çevreleri tarafından destek alamayan engelli bireylerin çeşitli faaliyetlere katılma imkanları da ellerinden alınmış olmaktadır.

Kim ve Lehto (2013), çalışmasında engelli çocuklar için boş zaman seçenekleri göz önüne alındığında aile üyelerinin büyük rol teşkil ettiklerini belirtmişlerdir. Çünkü engelli çocukların akranlarından daha fazla aileleriyle etkileşim içinde halinde oldukları ve aileleriyle daha fazla zaman geçirdikleri bilinmektedir. Aile engelli çocuklar için eğlence ve gelişime yönelik fırsatlar sağlamada temel bir unsur olarak görülmektedir. Bununla birlikte aileler çoğu kez bu faaliyetler için doğal istekleri olmasına rağmen aktivitelere katılma konusunda kendilerini sınırlandırılmış bulunmaktadır. Bu nedenle engeller nedeniyle ailelerin turizme katılım konusunda farklı ihtiyaçları ve ilgi alanları olabilmektedir. Bu bağlamda engelli çocuğu olan ailelerin özel ihtiyaçlarını, algılarını ve tercihlerini ele alan araştırmalara ihtiyaç vardır (Kim ve Lehto, 2013:14). Engelli birey ailelerinin turizme katılım konusunda birçok endişe ve kaygıları bulunmaktadır. Bu endişe ve kaygılar giderildiği müddetçe turizme katılımında artmış olacaktır.

Engelli bireylerin sosyal faaliyetlerle kendilerini daha iyi hissettikleri bir gerçektir. Berber (2011) çalışmasında, spor yapmayan işitme engelli bireylere göre spor yapan işitme engelli bireylerin kendilerini daha iyi ifade edebildikleri, toplumsal açıdan kendilerine özgüvenlerinin arttığı, liderlik vasıflarının oluştuğu, yeni arkadaşlıklar kurabildikleri ve toplumdaki görevlerini daha iyi yerine getirebildikleri gözlemlenmiştir.

3.8. Turizmin Engelliler Üzerinde Bıraktığı Olumlu Etkiler

Turizm engelli bireylere;

- Turizm pratiğiyle tedavi ve rehabilitasyon programının sürdürülmesini sağlar,
- Turizm tedavi sürecini hızlandırır, zihinsel bozulmaları engeller ve vücutsal yaşlanmayı azaltır,
- Turistik faaliyetlerle kas kuvveti artar ve eklemler de rehabilite edilir,
- Vücudun güçlenmesini sağlayarak, kişinin sağlık durumunu kontrol etme yeterliliğini etkiler,
- Davranış modelini şekillendirerek karakterin olumlu özelliklerini geliştirir, empatiyi öğretir ve neden engelli olduğu düşüncesinin üstesinden gelinmesine yardımcı olur,
- Turizm sevinç ve mutluluk verir,

- Turizme katılarak engelliler topluma entegre olur, yeni sosyal ilişkiler kurar ve sosyalleşmelerinin yanı sıra sosyal ve kültürel yaşama katılmaları sebebiyle tecrübeler edinirler (Łobożewicz, 2000; Akt: Popiel, 2016:32).

3.9.Engelliler ve Sosyalleşme

Sosyalleşme, kişinin kendini bir gruba ait hissederek içinde bulunduğu toplumun kültürel değerlerini benimsemesi ve o toplumun bir parçası olarak toplumda kendini değerli görmesi sürecidir. Bu süreç doğuştan başlayarak kişinin tüm hayatı boyunca devam eden uzun bir dönemi kapsamaktadır. Sosyalleşme süreci ile birlikte birey, bir kişilik kazanmaktadır. Başka bir deyişle sosyalleşme, belirli bir toplumun davranış kalıplarını kişiliğine mal ederek o topluma ait bir birey durumuna gelme olayıdır (Öztürk, 2014:39). Kendini topluma ait bir birey olarak gören kişi aynı zamanda kendini o toplumda bir değer olarak görerek, davranışlarıyla toplumda daha aktif rol oynamaya başlar. Engelli bireylerin sosyalleşmelerinde sosyal faaliyetler büyük bir rol oynamaktadır. Yaman (2015), araştırmasında beden eğitimi ve oyun uygulamalarının hafif derecede zihinsel engeli bulunan bireylerin sosyalleşmeleri üzerinde etkili olduğunu, bu uygulamaların kişinin kendini değerli hissetmesine, hoşgörülü bir birey olmasına, rekabet duygusu oluşmasına, kişinin kendini belirli bir gruba ait hissetmesine ve özgüvenlerinin oluşmasına olanak tanıdığını belirtmiştir.

Ayrıca geçmiş dönemlerde engellilere verilen değer günümüzdeki kadar değildi. Tarih boyunca engelliler toplum tarafından dışlanarak ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüşlerdir. Geçmişten günümüze engellilere karşı ayrımcılıklar, istismarlar, dışlanmalar, engelli bireyleri bir eğlence aracıymış gibi kullanma ve engelli bireylere karşı benzeri kötü davranışlar gerçekleştirilmiştir (Özer, 2015:57). Obe,'ye (2013) göre, 1500'lü yıllarda engelli kadınlar uğursuzluk işareti olarak görülürdü. Büyücü ve cadı olarak suçlanarak Avrupa mahkemesi tarafından ölümlü cezalandırılırdı. Ancak günümüzde engelli bireylere bakış açıları ve uygulanan politikalar, kanunlar ve sivil toplum kuruluşlarının katkılarıyla da değişiklik göstermeye başlamıştır.

Toplum tarafından engellilerin ve ailelerinin en çok karşılaştıkları sorunlardan biri de toplumdaki çoğu insan tarafından farklı bakışlara maruz kalmak ve bunun engelli bireyde ve ailesinde oluşturduğu psikolojik travmadır. Çoğu insan engelli bireyleri

farklı bir göz süzgecinden geçirir ve bu bakışları anlayan ancak ifade edemeyen çoğu zihinsel engelli bireyin psikolojisi etkilenir ve bu durum engelli bireylerin mutsuzluklarına yol açar. Oysa ki her engelli birey tüm insanlarla eşit haklara sahiptir. Engelli bireyler toplum tarafından benimsedikçe mutlu olur ve sosyalleşerek topluma kazandırılabilirler.

2010 yılında T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nin yaptırdığı bir araştırmaya göre, engellilerin yüzde 65'i tanımadıkları insanlar tarafından alaylara maruz kaldıklarını, yüzde 42,7'si ise kamu görevlilerinin kötü davranışlarıyla karşı karşıya kaldıklarını dile getirmişlerdir. Bu ifadeler doğrultusunda engellilerin yüzde 46'sı istihdam alanında, yüzde 51'i eğitim alanında, yüzde 39'u sağlık alanında, yüzde 40'ı adalet erişiminde, yüzde 51,3'ü de toplumsal yaşama katılımında ayrımcılık içeren uygulamalarla karşı karşıya kalmıştır (Akbulut, 2012: 4-5). Birçok alanda ayrımcılığa maruz kalan engelli bireylerin dışlanmaları ve kötü muamele görmeleri ailelerinde de büyük üzüntüye sebebiyet vermektedir. Psikolojik olarak kendilerini baskı altında hisseden engelli bireyler ve aileleri bu nedenlerden ötürü turistik faaliyetlere katılmakta da çekimser davranmaktadırlar. Bu durum engelli bireylerin sosyalleşmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir.

Sosyal bütünleşme sürecinde engellilerin toplum hayatındaki yeri, beklentileri ve geleceğe dönük yeni işlevlerinin toplumun diğer bireyelerine de zamanlama ve doğruluk açısından iyi bir şekilde geçirilmesi çok büyük bir önem arz etmektedir. Toplum'un bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi ve yeni bakış açısına ve anlayışa kavuşturulması gereklidir (Özgökçeler, 2006:228). Daha bilinçli ve daha bilgili bir toplum engelli bireyelerin sosyal hayatta karşılarına çıkacak her türlü engelleri aşmasında yardımcı olacaktır.

Zihinsel engelli çocuklar bağımsız olarak hareket etmekte zorlanırlar. Arkadaşlık kurma süreçleri ise geç ve güçtür. Genellikle kendilerinden küçük olanlarla arkadaşlık kurma eğilimindedirler ve arkadaşlık süreçleri kısadır. Engelli bireyelerin kararları çabuk değişebilmekte ve inatçılık gibi davranışları nedeniyle engelli bireyelerin sosyal ilişkilerini sarsmaktadır. Grup etkinlikleri sırasında liderlik vasıfları olmaz ve diğer bireyelere uyum sağlamaya çalışırlar (Öztürk, 2014:48). Engelli bireyelerin ilk olarak

arkadaşlık ilişkilerinin geliştirilmesi için sosyalleştirilmeleri ve topluma kazandırılarak kendilerine olan güvenleri arttırılmalıdır.

Engelli bireylerin sağlıkları açısından da sosyal faaliyetlerin önemi büyüktür. Kim ve Lehto (2013), araştırmasında engelli bireylerin aile refahlarının arttırılması gerektiği ve buna ek olarak engelli çocukların, boş zaman ve eğlence etkinliklerine katılımının dahil edilmesinin fiziksel işlevleri optimize ettiğini ve bu çocuklar için uzun vadeli fiziksel ve zihinsel esenliklerini geliştirdiğini belirtmişlerdir.

Türkiye’de “Down Cafe” adı altında birçok şehirde kafelerde engelli bireyler çalıştırılarak, istihdam edilmiş ve topluma kazandırılmaları amaçlanmıştır. “Down Cafe” konseptli projede, normal bireyler ile zihinsel engelli bireylerin bir arada çalışacağı bir konsept oluşturulmuştur. 2 engelli birey 1 öğrenci ile takım kurularak engelli bireylerin sosyalleşmeleri için oluşturulan bu konseptte “Down Cafe” konsepti bağlamında takımlara eğitim verilmektedir. Down Cafe projesiyle engelli bireylerin insanlara hizmet vermesi sonucunda insanlarla iletişimi arttırılmış olacak ve topluma yararlı bir vatandaş olup sosyalleşmelerine olanak tanınmış olacaktır (Kocaalan ve Yürekli, 2013:57). Bu tür organizasyonlar engelli bireylerin toplumla bütünleşip sosyalleşmelerinde çok önemli bir unsurdur. Bu bağlamda engelli bireylerin topluma kazandırılması amacıyla bu mekanlara gidilip engelli bireylere ayrılacak birkaç dakika dahi onları mutlu etmeye yetecektir. Bu sayede engelli bireylerin topluma kazandırılmasında büyük bir rol alınmış olunacaktır.

Engelli bireylerin çalışmaları için uygulanan mevzuatlar yeterli olmadığından turizmde bu konu hakkında yeterli araştırmalar da yapılmamıştır. Fakat yasal zorunluluklar dikkate alındığında ve konaklama ve yiyecek-içecek işletmelerindeki çalışan sayılarının yasal sınırların üzerinde olduğu göz önüne alındığında engelli bireylerin çalışmasına olanak tanınmasının da kaçılmaz olduğu bir gerçektir (Bilim, 2015:46). Engelli bireylerin topluma kazandırılması için engelli bireylerin diğer bireylerle aynı haklara sahip olmasını sağlamalıyız. Ayrıca engelli bireylerin önlerindeki tüm engelleri kaldırmak amacıyla birçok politikalar ve mevzuat oluşturulmalıdır.

BÖLÜM 4. YÖNTEM VE SAHA ARAŞTIRMASI

4.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi

4.1.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı zihinsel engellilerin topluma kazandırılmalarında turizm faaliyetlerinin rolünü ortaya koymaktır. Turizmde önemli bir yeri olan engellilere yönelik sağlanan olanaklar, hizmetlerin yeterli olup olmadığını ve turizmin zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşantılarında bir gelişme sağlayıp sağlamadığını belirlemek çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

4.1.1.1. Araştırmanın Alt Amaçları

Zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmaları sonrasında kendilerine özgüvenlerinin artmasında erkek ve kız engelli bireyler arasında bir fark olup olmadığını belirlemek bu araştırmanın amaçlarındandır. Zihinsel engelli birey ailelerinin aylık gelir durumlarının zihinsel engelli bireylerin turizme katılmalarına olan etkisini ve zihinsel engelli birey ailelerinin aylık gelir durumlarının zihinsel engelli bireylerin turizmde zorluklar yaşamasına etkisini belirlemek bu araştırmanın amaçları arasındadır.

4.1.2.Araştırmanın Önemi

Her birey gibi engellilerin seyahat etme ve turistik faaliyetlere katılmaya hakkı vardır. Ancak Türkiye’de engellilere yönelik sunulan hizmetler yeterli düzeyde değildir. Engelli bireylerde her birey gibi gidecekleri turistik yerlerde ve konaklama tesislerinde kendilerine yönelik olanakları değerlendirerek seçme hakkına sahip olmalıdırlar. Engellilere yönelik yeterli düzeyde turistik imkanların olup olmadığını değerlendirmek son derece önemlidir. Bu araştırma turizme katıldıktan sonra engelli bireylerin duygularında ve davranışlarında oluşan değişiklikleri ortaya koyması ve turizmin

zihinsel engelli bireyler üzerindeki etkilerini göstermesi bakımından önemli bir araştırmadır.

4.1.3.Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerine başvurulmuştur. Veri elde etmek için anket tekniğine başvurulmuştur. Anketlerde 5'li likert ölçek kullanılmıştır. Anket zihinsel engelli bireylerin annelerine verilmiştir. Anneler çocuklarının duygu ve düşüncelerini gözlemleyebildikleri ölçüde cevaplamışlardır. Araştırmada velilerin çoğunluğunu otizmliler, down sendromlu ve mental retardasyonlu çocuğu bulunan veliler oluşturmaktadır.

4.1.4.Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Evren araştırmacının çalışma alanını meydana getiren, örneğini seçtiği ve elde ettiği sonuçları genelleştireceği gruptur. Evren çok geniş bir coğrafiler alanı kapsayabileceği gibi çok dar bir alanı da kapsayabilir (Coşkun vd., 2015:132-133). Araştırmanın evrenini İstanbul'da bulunan Özel Eğitim Uygulama Okulları ve Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki zihinsel engelli bireyler oluşturmaktadır. Zihinsel engelli bireylere yönelik istatistikiler veriler yeterli düzeyde değildir. Türkiye'de MEB özel eğitim kurumları, mesleki eğitim merkezleri, özel alt sınıflar, kaynaştırma eğitimi veren sınıflar dahil toplam 41,499 zihinsel engelli eğitim almaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı; Akt: Somet Zihinsel Gelişim Derneği, 2018).

Örnekleme, bir çalışma için seçildikleri büyük grubu (evren) temsil edebilecek şekilde, grup içerisinde belli sayıda elemandan (denek) oluşan, bir alt elemanlar grubu oluşturulması sürecidir. Örnekleme amacını araştırmacıya evren hakkında genellemeler yapabileceği (tüme varım) bilgiyi, evrenin bütününe tek tek araştırmasına gerek kalmadan sağlamaktır (Coşkun vd., 2015:133). Bu araştırmada olasılığa dayalı olmayan kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolayda örnekleme, adı üzerinde kolay olduğu için tercih edilen bir tesadüfi olmayan örnekleme yöntemidir. Araştırmacı kendisine yakın, elinin altındaki, rahatlıkla ulaşabildiği birimleri örnekleme dahil eder. Birimler seçilme olasılıkları bilinmeden örnekleme alınır. Bazen, örneklemedeki bireylerin araştırmacıyla kişisel ilişkilere sahip oldukları görülür (Baştürk ve Taştepe, 2013:145). Araştırmanın örneklemini ise İstanbul'da özel eğitim uygulama okulları ve

özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki 404 zihinsel engelli bireyler oluşturmaktadır. Engelli bireylerin duygularının ve düşüncelerinin en iyi gözlemleyicisi olduğu düşünülen 404 veliye oluşturulan anket verisi uygulanmıştır. Araştırma İstanbul'da özel eğitim veren kurumlardaki zihinsel engelli bireylere uygulanmıştır. Bu bağlamda Tablo 5'de görüldüğü üzere 41,499 zihinsel engelli birey için %0,5 örnekleme hatası ile 381 kabul edilebilir örneklem büyüklüğündedir. Zihinsel engelli birey sayısının belli evrenler için kabul edilebilir örnek büyüklüklerine uygunluğu Tablo 5'de gösterilmektedir.

Tablo 5 : Belirli Evrenler İçin Kabul Edilebilir Örnek Büyüklükleri

N	S	N	S	N	S	N	S
10	10	190	127	1100	285	5,000	357
20	19	200	132	1200	291	6,000	361
30	28	250	152	1300	297	7,000	364
40	36	300	169	1400	302	8,000	367
50	44	350	185	1500	306	9,000	368
60	52	400	196	1600	310	10,000	370
70	59	450	212	1700	313	15,000	375
80	66	500	217	1800	317	20,000	377
90	73	550	226	1900	320	30,000	379
100	80	600	234	2000	322	40,000	380
110	86	650	242	2200	327	50,000	381
120	92	700	248	2400	331	75,000	382
130	97	750	254	2600	335	100,000	384
140	103	800	260	2800	338	1,000,000	384
150	108	850	265	3000	341	10,000,000	384
160	113	900	269	3500	346		
170	118	950	274	4000	351		
180	123	1000	278	4500	354		

Kaynak: Sekaran, 1992:253; Akt: Coşkun vd., 2015:137 (N= Evren büyüklüğü; S=Gerekli Örnek Büyüklüğü)

İstanbul'un seçilme nedeni daha fazla engelli birey sayısına ulaşılabileceği düşüncesi ve araştırmacının yaşadığı yer olması nedeniyle daha kolay bir şekilde engelli bireylere ulaşabilme gerekçesidir. Araştırma kapsamına özel eğitim ve uygulama okulları ve rehabilitasyon merkezlerinin alınması, bu kurumlar sayesinde zihinsel engelli bireylere ulaşabilmenin daha kolay olmasındandır. 575 anket formu hazırlanmış ancak 171 engelli birey velisi turistik faaliyetlere katılmadıklarını belirterek anket formunu doldurmamıştır. Bu bağlamda 404 veli anket formunu tamamen doldurmuştur.

4.1.5.Araştırmada İzlenen Yol ve Araştırma Hipotezleri

Bu araştırmada ulaşılan bulgulardan hareketle sorunların tespit edilmesine ve bu sorunlara çözüm önerilerinin getirilmesi amaçlanmıştır. Turizmin, zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılması ile sosyalleşmeleri üzerindeki etkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Araştırmada analiz edilen yöntemler bu hedef doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Araştırmada test edilen hipotezler şu şekildedir;

Hipotez 1: Zihinsel engelli bireylerin engel dereceleri ile turizmle sosyalleşmeleri arasında bir farklılık söz konusu değildir.

Hipotez 2: Zihinsel engelli bireylerin engel düzeyleri ve turizmde yaşadıkları sorunlar arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

Alt Hipotez 1: Zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güvenlerinin artması cinsiyetlerine göre farklılık göstermemektedir.

Alt Hipotez 2: Zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güvenlerinin artması yaşlarına göre farklılık göstermemektedir.

Alt Hipotez 3: Turizm faaliyetlerinin zihinsel engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlaması zihinsel engelli bireylerin turizme katıldıkları yıl sayısına göre farklılık göstermemektedir.

Alt Hipotez 4: Zihinsel engelli bireylerin turizme katıldıkları yıl sayısı ailelerinin aylık gelir durumuna göre farklılık göstermemektedir.

Alt Hipotez 5: Zihinsel engelli bireylerin turizmde zorluklar yaşaması ailelerinin aylık gelir durumlarına göre farklılık göstermemektedir.

4.1.6.Anketin Geçerlik ve Güvenilirliği

Araştırmada kullanılan anket soruları Berber, (2011); Söğüt, (2006); Demirdağ, (2010); Akçalar, (2007); Serçek ve Serçek, (2014)'in araştırmalarındaki anket ifadeleri alınarak geliştirilmiştir. Anket formuna ilişkin alınan ifade ve soruların kaynakça dağılımı Ek 1'de gösterilmiştir. Anket analizi ve güvenilirliği için Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Cronbach's Alpha yalnızca bir test uygulamayı gerektiren belirli testler

için güvenilirliği test eden ve eşsiz bir tahmin sağlayan bir test güvenilirliği tekniğidir (Gliem ve Gliem; 2003:84).

Anketin ilk bölümü 16 sorudan oluşmaktadır. Bu sorularda engelli bireylerin kişisel bilgileri, turizme katılım durumları ve turizmin çocukların üzerindeki etkisine dair engelli ailelerinin düşüncelerini içeren sorular mevcuttur. Anketin ikinci bölümünde zihinsel engelli bireyler ve turizm etkileşimini içeren 6 soru mevcuttur. Üçüncü bölümünde ise turizmin zihinsel engelli bireylerin sosyalleşmesine etkilerini ölçen 25 soru mevcuttur.

İlk olarak oluşturulan veriler 19 kişiden oluşan engelli velilerine uygulanmıştır. Gereksiz görülen ve düzenlenen veriler ikinci olarak 50 kişiden oluşan başka engelli velilerine uygulanarak pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Anketlerden elde edilen verilere Güvenilirlik Analizi (Reliability Analysis) testi uygulanmıştır. Test sonucunda geçerlilik katsayısı 0.70 değerinin altında olan sorular anketten çıkarılmıştır. Bu anket veliler ile birebir görüşmeler yüzyüze yapıldığından dolayı velilerin anlayamadıkları sorular daha açık ve öz bir şekilde yeniden oluşturulmuştur. İçsel tutarlılığın ölçümünde en yaygın kullanılan yöntem Cronbach alfa olarak da bilinen alfa katsayısıdır. Alfa değerinin en az 0.7 olması arzu edilir. Ancak inceleme türü çalışmalarda bazı araştırmacılarca bu değer 0.5'e kadar kabul edilebileceği öngörülmektedir. Bunun yanı sıra alfa katsayısının önemli olan bir özelliği de ölçekte yer alan madde sayısı arttıkça, alfa değerinin de artmasıdır (Coşkun vd,2015:126). Zihinsel engelli bireyler ve turizm etkileşimindeki 1. ve 5. Soru ifadeleri diğer ifadelerin tam tersi olumlu yönde olduğundan dolayı diğerleriyle negatif korelasyonu ve ters yönde ifadeler olduğunu göstermektedir. Bu nedenle bu iki maddede yeniden kodlama yapılmıştır.

Tablo 6' da da görüldüğü üzere ankette yer alan "Zihinsel Engelli Bireyler ve Turizm Etkileşimi" adlı bölümün Cronbach's Alpha Güvenilirlik Puanı ,826 olarak bulunmuştur. "Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkileri" adlı bölümde ise Cronbach's Alpha Güvenilirlik Puanı ,909 olarak bulunmuştur. Güvenirlik katsayıları incelendiğinde yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6: Güvenilirlik Analizi Sonuçları

ÖLÇEK	SORU SAYISI	Cronbach's Alpha
Zihinsel Engelli Bireyler ve Turizm Etkileşimi	6	,826
Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkileri	25	,909
TOPLAM	31	,863

Araştırmada ilk olarak verilerin normal dağılıp dağılmadığına bakılmıştır. Bu yüzden Shapiro Wilks ve Kolmogorov Simirnov testleri yapılmıştır. Ayrıca verilerin Çarpıklık (Skewness) ve Basıklık (Kurtosis) değerleri incelenerek histogramları çıkarılmıştır. Araştırmada bütün ifadeler için p değerleri 0,05'den küçük olduğu için verilerin normal dağılmadığı görülmüştür. Çarpıklık (Skewness) ve Basıklık (Kurtosis) değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında olmadığı belirlenmiştir. Histogram aracılığıyla normal dağılım eğrileri incelenmiş ve normallikten sapmalar olduğu tespit edilmiştir. Bütün bu değerlendirmeler sonucunda verilerin normal dağılmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenler verilere non-parametrik testler uygulanması gerektiğine karar verilmiştir.

4.1.7. Analiz Yöntemleri ve Uygulanan Teknikler

Verilerin elde edilmesi için kullanılan teknikler sosyal bilimlerde veri toplama yöntemlerinden anket metodudur. Anketlerin yarısı velilerle yüz yüze görüşülerek yapılmıştır. Bazı velilerin zamanları olmadığı için anketler kendilerine bizzat verilerek evlerinde doldurup geri dönüş sağlamaları istenmiştir. Bazı anketler ise her kuruma veliler gelemediğinden dolayı öğretmenler yardımı ile veya çocukların çantasına zarflar konularak ailelere ulaşımı sağlanmıştır. Ancak evlere giden anketlerin çoğundan geri dönüş sağlanamamıştır. Yüzyüze yapılan görüşmelerde araştırmacı velilerle sorunları konuşarak ailelerden aldıkları verileri anket formuna girmiştir. Anket sonuçlarından elde edilen veriler SPSS 21 programında istatistik işlemlerine tabi tutulmak üzere bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

4.1.8. Veri Toplama Süreci

Veri toplama süreci yaklaşık 5 aylık bir süreçte tamamlanmıştır. Pilot uygulama Ordu şehrinde uygulanmış anketler ise İstanbul'da uygulanmıştır. Ordu şehrinde uygulanan pilot uygulama 2 aylık bir süreçte İstanbul'daki veri toplama süreci ise 5 aylık bir süreçte gerçekleştirilmiştir. Ayrıca pilot uygulama 50 kişi ile test edilmiştir. Pilot uygulama öncesinde ve sonrasında ankette yer alacak sorular zihinsel engeli bulunan bireylerin eğitimcileri ve yöneticileri ile turizmde yetkili olan kişilerle tartışılarak elimine edilmiş veya değiştirilmiştir. Soruların geçerliliği tartışılıp ortaya çıkarılan sorularla anket İstanbul'daki 404 veliye uygulanmıştır.

4.1.9. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmaya başlama esnaslarında araştırmacının yaşadığı şehir olarak İstanbul seçilmesine rağmen daha sonra çeşitli sebeplerden dolayı farklı bir şehirde Ordu'da yaşamaya başlanması nedeniyle zamansal kısıtlar oluşmuştur.

4.2. Bulgular

4.2.1. Araştırma Bulguları ve İrdelenmesi

Araştırmanın bu bölümünde 404 zihinsel engelli birey üzerinde yapılan anketlerin veri dökümü ve yorumlamaları yapılacaktır. Kişisel bilgilerin yorumlanmasında frekans sıralaması yapılarak yüzde (%) tekniği kullanılmıştır.

4.2.2. Katılımcıların Genel Özellikleri

Tablo 7a'da görüldüğü üzere araştırmaya katılan zihinsel engelli bireylerin çoğunluğunu erkek bireyler oluşturmaktadır. Katılımcıların çocukları en çok 18 yaş ve üstü, en düşük ise 4 yaş ve altı katılımcılardan oluşmaktadır. Bunun nedeni ise genellikle 4 yaşından altındaki çocukların duygularını veliler tam olarak anlayamadıkları için soruları cevaplandıramayacaklarını düşünmeleridir. Hafif ve orta derecede engelli birey sayısı eşit olup 145 kişiden oluşmaktadır. Ağır engelli birey sayısı ise 114'dür.

Tablo 7a: Zihinsel Engelli Bireylerin Demografik Değişkenlerine İlişkin Bulgular (N=404)

DEĞİŞKENLER	N	%	DEĞİŞKENLER	N	%
Cinsiyet			Yaş		
Erkek	249	61,6	4 ve altı	25	6,2
Kız	155	38,4	5-8	62	15,3
Engellilik Düzeyi			9-13	72	17,8
Hafif Derecede Engelli	145	35,9	14-17	112	27,7
Orta Derecede Engelli	145	35,9	18 ve üstü	133	32,9
Ağır Derecede Engelli	114	28,2			

Ailelerin eğitim durumuna bakıldığında ise ilkokul mezunu veli sayısı en yüksek sayıda ilk sırada yer alırken ikinci sırada en çok lise mezunu veli sayısı yer almaktadır. Velilerin büyük çoğunluğu 2000 TL ve altı aylık gelir durumu olduğunu belirtirken, aylık gelir durumu 2001/3000 TL olan veliler ikinci büyük çoğunluğu oluşturmakta ve genel itibari ile velilerin düşük gelire sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 7b: Zihinsel Engelli Birey Ailelerinin Demografik Değişkenlerine İlişkin Bulgular (N=404)

DEĞİŞKENLER	N	%	DEĞİŞKENLER	N	%
Eğitim Durumu			Ailenizin Aylık Gelir Durumu		
Okur- Yazar Değil	46	11,4	2000 TL ve altı	246	60,9
İlkokul	195	48,3	2001/ 3000 TL	90	22,3
Lise	136	33,7	3001/ 4000 TL	29	7,2
Ön Lisans	12	3,0	4001 ve üstü	39	9,7
Lisans	15	3,7			

4.2.3. Zihinsel Engelli Bireyler ve Turizm Etkileşimine İlişkin İfadelerin Frekans Analizi

Bu bölümde zihinsel engelli bireylerin turizmle etkileşim halinde bulduklarında ruh hallerini ve turizmin zihinsel engelli bireyler üzerindeki etkileri ölçülmüştür. Tablo 8'i incelediğimizde ölçekteki aritmetik ortalamanın çoğunlukla 1 ve 4 değerleri arasında değiştiği görülmektedir. Aritmetik ortalamalar incelenmiş ve katılımcıların en çok katıldığı ifadenin "Turizm faaliyetleri ile çocuğumun yaşam zevinci artar ($\bar{x}=4,50$)" ifadesi olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların en az katıldıkları ifadenin ise "Turizm

faaliyetleri çocuğum üzerinde olumsuz etkiler bırakır ($\bar{x}=1,66$)” ifadesi olduğu anlaşılmıştır. İkinci olarak en çok katılınan ifade ise “Turizm faaliyetleri ile çocuğum kendini daha özgür ifade eder ($\bar{x}=4,27$)” ifadesi olmuştur. En az katılınan ikinci ifade ise “Turist olmak çocuğumu bunalımlı bir ruh haline sokar ($\bar{x}=1,69$)” ifadesidir.

Tablo 8: Zihinsel Engelli Bireyler ve Turizm Etkileşimine İlişkin İfadelerin Frekans Analizi

İfadeler	A.O.	S.S.
Turizm faaliyetleri ile çocuğumun yaşam sevinci artar.	4,50	,853
Turizm faaliyetleri ile çocuğum kendini daha özgür ifade eder.	4,27	1,007
Çocuğum için uygun bir turizm ortamı oluşturulamaz.	1,86	1,205
Turist olmak çocuğum için uygun değildir.	1,82	1,283
Turist olmak çocuğumu bunalımlı bir ruh haline sokar.	1,69	1,103
Turizm faaliyetleri çocuğum üzerinde olumsuz etkiler bırakır.	1,66	1,112

4.2.4. Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkisine İlişkin İfadelerin Frekans Analizi

Tablo 9’u incelediğimizde araştırmamıza katılan 404 velinin turizmin zihinsel engelli bireylerin sosyalleşmesindeki etkilerinin incelenmesine yönelik ifadelerinin aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları verilmiştir. Aritmetik ortalamaların 2,39 ile 4,54 değerleri arasında değiştiği görülmektedir. Aritmetik ortalamalardan da anlaşılacağı üzere engelli birey ailelerinin en çok katıldıkları ifade “Çocuğum diğer bireylerle aynı eşit fırsatlara sahip olmak ister ($\bar{x}=4,54$)” olmuştur. Zihinsel engelli birey ailelerinin en az katıldıkları ifade ise “Turizm faaliyetlerinde çocuğum kalabalık ortamlardan çekinir, uzak durur ($\bar{x}=2,39$)” ifadesi olduğu gözlemlenmiştir. İkinci olarak en çok katıldıkları ifade “Turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken çocuğumun davranışlarına karşı insanların hoşgörü olması onu mutlu eder ($\bar{x}=4,49$)” olmuştur. Bu bağlamda zihinsel engelli birey ailelerinin çekindikleri bir diğer noktanın insanların engelli çocuklara karşı bakış açıları olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer ifade ise “Turizm, çocuğumun insanlarla iletişime olumlu katkılar sağlar. ($\bar{x}=4,38$)” ifadesi olmuştur. En az katıldıkları bir diğer ifade ise “Bir grubun üyesi olup grup turizmi yapmaktansa, bireysel turizme katılmayı tercih eder ($\bar{x}=2,75$)” ifadesidir.

Tablo 9: Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkisine İlişkin İfadelerin Frekans Analizi

İfadeler	A.O.	S.S.
Çocuğum diğer bireylerle aynı eşit fırsatlara sahip olmak ister.	4,54	,828
Turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken çocuğumun davranışlarına karşı insanların hoşgörü olması onu mutlu eder.	4,49	,850
Turizm, çocuğumun insanlarla iletişime olumlu katkılar sağlar.	4,38	,941
Turizm, çocuğumun bireysel yeteneklerinin keşfedilmesini sağlar.	4,33	,944
Turizm sayesinde çocuğum daha yardımsever ve güler yüzlü olur.	4,32	,929
Turizm, insanların çocuğuma karşı olumlu duygular geliştirmesini sağlar.	4,31	,898
Turizm faaliyetleri çocuğumun kaynaşması için gerekli ortamı sağlar.	4,29	1,013
Turizm, çocuğumun sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlar.	4,26	1,044
Grup olarak yapılan turistik faaliyetlerde çocuğumun gruba ayak uydurması çocuğumu mutlu eder.	4,26	1,035
Çocuğum arkadaşları ile beraber turizm faaliyetleri yapmaktan hoşlanır.	4,23	1,127
İnsanlar çocuğumun turizme katılması ile çocuğumu daha kolay tanıyabilirler.	4,23	1,079
Turizmle birlikte çocuğumun ilgi alanları keşfedilebilir ve bu mesleki eğitiminde fayda sağlar.	4,23	1,005
Çocuğum boş zamanlarımı diğer insanlarla geçirmekten hoşlanır.	4,14	1,161
Çocuğum, diğer insanlarla hoş zaman geçirecek faaliyetler yapmayı tercih eder.	4,13	1,170
Çocuğum turizme katıldıktan sonra, çevresindeki turizm içerikli görsel yayınlara ilgisi arttı.	4,11	1,101
Çocuğum duygularımı, turizm faaliyetleri boyunca rahatça dışa vurur ve hissettirebilir.	4,10	1,121
Çocuğum her türlü turistik faaliyetlere katılmaktan hoşlanır.	4,02	1,173
Grup olarak yapılan turizm faaliyetlerinde, çocuğum gruba ayak uydurabilir.	3,99	1,176
Turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken çıkan sorunlar onu mutsuz eder.	3,97	1,276
Çocuğumun hoşlandığı turizm türüne katılmayı seçmede kişisel ilgi ve yeteneği belirleyicidir.	3,92	1,239

Tablo 9 (Devamı)

İfadeler	A.O.	S.S.
Çocuğumun ilgilendiği turizm çeşidini seçmesinde aile ve çevresinin etkisi belirleyicidir.	3,66	1,374
Diğer insanlar onu reddecek olsa dahi, turizm faaliyetleri sayesinde mutluluğu azalmaz.	3,59	1,389
Turistik faaliyetlerde çocuğum insanlarla iletişim kurmada seçici davranır (yaş, gelir, cinsiyet vs).	3,09	1,510
Bir grubun üyesi olup grup turizmi yapmaktansa, bireysel turizme katılmayı tercih eder.	2,75	1,522
Turizm faaliyetlerinde çocuğum kalabalık ortamlardan çekinir, uzak durur.	2,39	1,491

4.2.5. Zihinsel Engelli Bireyler Turizm Etkileşimi ve Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkilerine İlişkin Faktör Analizi

Faktör analizi, birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek az sayıda kavramsal olarak anlamlı yeni değişkenler bulmayı keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistik olarak tanımlanabilir (Büyüköztürk, 2002: 472). Faktör analizinde araştırmacıların asıl amacı herhangi bir şişkin özellikler oluşturmadan, genel varyansın büyük miktarını hesaplayarak daha az faktör veya bileşenleri belirlemenin bir yolunu bulmaktır (Brown, 2009:19). Henson ve Roberts, (2006) çalışmasında faktör analizini karmaşık değişkenleri daha basite indirgeyen en güçlü yöntemlerden biri olduğunu belirtmiştir. Faktör analizinin ölçülmüş büyük bir dizi değişkeni, gizlenen yapılarla daha küçük bir dizi haline getirerek açıklamak için kullanıldığını açıklamışlardır.

Faktör analizinde iki tip uygulamadan bahsedilmektedir. Bunlardan ilki açıklayıcı-keşfedici faktör analizi iken diğeri doğrulayıcı faktör analizidir. Açıklayıcı faktör analizi, bilinmeyen gizil değişkenlerle gözlenen değişkenler arasındaki bağlantıyı ortaya koyması amacıyla tasarlanan bir analizdir. Açıklayıcı faktör analizinde, maddelerin ilgili faktörler altında çıkması ve yüksek faktör yük değerleri ile elde edilmesi arzu edilir (Okursoy ve Turan, 2014:71). Aytaç ve Öngen (2012), ise doğrulayıcı faktör

analizini açıklayıcı faktör analizi ile belirlenen faktörlerin, hipotez ile belirlenen faktör yapılarına uygunluğunu test etmek üzere yararlanılan faktör analizi olarak belirtmiştir. Bu nedenle bu araştırmada ifadelerin azaltılması amacıyla açıklayıcı faktör analizi kullanılmıştır.

Zihinsel Engelli Bireyler ve Turizm Etkileşimi ile Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkileri boyutları için açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Açıklayıcı faktör analizinin yapılabilmesi için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ve Bartlett's küresellik testi yardımıyla verilerin faktör analizine uygunluğuna bakılmıştır. Faktör analizi ile ortaya çıkan Kaiser - Meyer - Olkin (KMO) ve Bartlett's testleri sonuçları ifade ve örneklem sayısının ulaşılması gereken örneklem büyüklüğü hedefini karşıladığını göstermektedir. KMO değeri olarak 0.5'in altındaki değerler faktör analizinin sözkonusu veri seti için uygun olmadığını göstergesidir (Coşkun vd, 2015:268). Örneklem büyüklüğünün boyutunu gösteren KMO sonucu %95 ve ifadeler arasındaki iç tutarlılığı açıklayan Bartlett's küresellik testi sonucu ise 0,01'den küçük çıkmıştır ve bu değerler faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Zihinsel engelli bireyler turizm etkileşimi ve turizmin zihinsel engelli bireylerin sosyalleşmesine etkilerine ilişkin KMO ve Bartlett testi sonuçları Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10 : Zihinsel Engelli Bireyler Turizm Etkileşimi ve Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkilerine İlişkin KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

KMO Örneklem Yeterlilik Ölçüsü		,954
Bartlett Küresellik Testi	Ki-kare	6334,489
	Ser. Der.	351
	Anlamlılık	,000*

*p<0,001 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 11'de görüldüğü üzere tüm ifadelerden toplam 4 adet faktör oluşturulabilmiştir. Bu 4 faktör ise toplam varyansın %60'ını açıklamaktadır. “Turizm faaliyetleri ile çocuğumun yaşam zevinci arttı, çocuğum duygularını turizm faaliyetleri boyunca rahatça dışa vurur hissettirebilir ve çocuğum her türlü turistik faaliyetlere katılmaktan hoşlanır” ifadelerinin faktör yükleri binişik maddeler olduğundan ölçekten çıkarılarak bu ifadeler elimine edilmiştir. Zihinsel engelli bireyler ve turizm etkileşimi ile turizmin zihinsel engelli bireylerin sosyalleşmesine etkilerine yönelik güvenilirlik katsayısı

incelendiğinde Cronbach’s Alfa Güvenilirlik Puanı ,942 bulunmuştur ve yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu 4 faktör ankette yer alan ifadelerden yola çıkılarak “Turizmin engelli bireyler üzerinde olumlu etkisi, turizmin engelli bireyler üzerinde olumsuz etkisi, turizmin engelli bireyler üzerinde kişisel etkisi ve turizmin engelli bireyler üzerinde toplumsal etkisi” şeklinde adlandırılarak 4 boyut oluşturulmuştur. İfadelerden yola çıkarak faktör 1 “Turizmin engelli bireyler üzerinde olumlu etkisi” faktör 2 “Turizmin engelli bireyler üzerinde olumsuz etkisi” faktör 3 “Turizmin engelli bireyler üzerinde kişisel etkisi” faktör 4 “Turizmin engelli bireyler üzerinde toplumsal etkisi” olarak adlandırılmıştır. Zihinsel Engelli Bireyler ve Turizm Etkileşimi ile Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkilerine ait ifadelerin faktör yükleri Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11: Zihinsel Engelli Bireyler Turizm Etkileşimi ve Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkilerine İlişkin Faktör Analizi

Alt Boyutlar	İfadeler	Faktör Yükü	Açıklanan Varyans Oranı	Cr. Alfa
Engelli Bireyler Turizm Etkileşimi ve Turizmin Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkisi	Turizm, insanların çocuğuma karşı olumlu duygular geliştirmesini sağlar.	,848	43,834	,942
	Turizm sayesinde çocuğum daha yardımsever ve güler yüzlü olur.	,844		
	Turizm, çocuğumun insanlarla iletişimine olumlu katkılar sağlar.	,842		
	Turizm, çocuğumun bireysel yeteneklerinin keşfedilmesini sağlar.	,836		
	Turizmle birlikte çocuğumun ilgi alanları keşfedilebilir ve bu mesleki eğitiminde fayda sağlar.	,802		
	Turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken çocuğumun davranışlarına karşı insanların hoşgörülü olması onu mutlu eder.	,778		
	Grup olarak yapılan turistik faaliyetlerde çocuğumun gruba ayak uydurması çocuğumu mutlu eder.	,760		
	İnsanlar çocuğumun turizme katılması ile çocuğumu daha kolay tanıyabilirler.	,759		
	Çocuğum arkadaşları ile beraber turizm faaliyetleri yapmaktan hoşlanır.	,747		
	Grup olarak yapılan turistik faaliyetlerde, çocuğum gruba ayak uydurabilir.	,729		

Tablo 11 (Devamı)

	Alt Boyutlar	İfadeler	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans Oranı	Cr. Alfa
Engelli Bireyler Turizm Etkileşimi ve Turizmin Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkisi	Turizmin Engelli Bireyler Üzerinde Olumlu Etkisi	Turizm faaliyetleri çocuğumun kaynaşması için gerekli ortamı sağlar.	,728	43,834	,942
		Çocuğum diğere bireylerle aynı eşit fırsatlara sahip olmak ister.	,728		
		Çocuğum turizme katıldıktan sonra, çevresindeki turizm içerikli görsel yayınlara ilgisi arttı.	,720		
		Turizm, çocuğumun sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlar.	,705		
		Turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken çıkan sorunlar onu mutsuz eder.	,563		
		Diğere insanlar onu reddedecek olsa dahi, turizm faaliyetleri sayesinde mutluluğuz azalmaz.	,560		
	Turizmin Engelli Bireyler Üzerinde Olumsuz Etkisi	Turizm faaliyetleri çocuğum üzerinde olumsuz etkiler bırakır.	,799	8,149	
		Çocuğum için uygun bir turizm ortamı oluşturulamaz.	,793		
		Turist olmak çocuğum için uygun değildir.	,785		
		Turist olmak çocuğumu bunalımlı bir ruh haline sokar.	,777		
	Turizmin Engelli Bireyler Üzerinde Kişisel Etkisi	Bir grubun üyesi olup grup turizmi yapmaktansa, bireysel turizme katılmayı tercih eder.	,807	4,355	
		Turizm faaliyetlerinde çocuğum kalabalık ortamlardan çekinir, uzak durur.	,778		
		Turistik faaliyetlerde çocuğum insanlarla iletişim kurmada seçici davranır (yaş, gelir, cinsiyet v.s.).	,745		

Tablo 11 (Devamı)

Engelli Bireyler Turizm Etkileşimi ve Turizmin Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkisi	Alt Boyutlar	İfadeler	Faktör Yüğü	Açıklanan Varyans Oranı	Cr. Alfa
	Turizmin Engelli Bireyler Üzerinde Toplumsal Etkisi	Çocuğum, diğler insanlarla hoş zaman geçirecek faaliyetler yapmayı tercih eder.	,876	4,003	,942
		Çocuğum boş zamanlarını diğler insanlarla geçirmekten hoşlanır.	,853		
		Çocuğumun hoşlandığı turizm türüne katılmayı seçmede kişisel ilgi ve yeteneği belirleyicidir.	,763		
		Turizm faaliyetleri ile çocuğum kendini daha özgür ifade eder.	,753		
Açıklanan Toplam Varyans				60,340	

Açıklanan Toplam Varyans: %60,340; Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Büyüklüğü:%95,8 Barlett Küresellik Testi (0,00):p<0,001; Ki Kare: 7568,917 Değerlendirme Aralığı (Bütün Boyutlar için [1] Kesinlikle Katılmıyorum - [5] Kesinlikle Katılıyorum).

4.3.Hipotezlere İlişkin Bulgular

4.3.1. Zihinsel engelli bireylerin engel dereceleri ve turizm faaliyetlerine katıldıktan sonra sosyalleşmelerine ilişkin Kruskal Wallis testi

Zihinsel engelli bireylerin engel dereceleri ve turizm faaliyetlerine katıldıktan sonra sosyalleşmelerine ilişkin ifadeler arasındaki farklılıkları test etmek amacıyla non-parametrik bir test olan Kruskal-Wallis Testi uygulanmıştır. Kruskal-Wallis Testi, Kruskal Wallis One-way (Tek yönlü) Varyans Analizi olarak da bilinmektedir. Uygulama olarak Mann Whiyney U testine benzemekte olup üç veya daha fazla grubun karşılaştırılmasında kullanılmaktadır (Coşkun vd.,2015:212). Bu testi uygulamak için turizmde zihinsel engelli bireylerin sosyalleşmesine ait ankette bulunan ifadelerden “Turizm faaliyetleri ile çocuğum kendini daha özgür ifade eder”, “Turizm, çocuğumun insanlarla iletişimine olumlu katkılar sağlar” ve “Turizm sayesinde çocuğum daha yardımsever ve güler yüzlü olur” ifadeleri sosyalleşme boyutunu ölçmek amacıyla kullanılmıştır.

Tablo 12’yi incelediğimizde en yüksek ortalama sıralaması ile hafif derecede engeli bulunan bireylerin turizm faaliyetleri ile kendilerini daha özgür ifade ettiklerini en

düşük ortalama ile ise ağır derecede engeli bulunan bireylerin kendilerini turizm faaliyetleriyle kendilerini daha özgür ifade ettikleri sonucuna varılmıştır. Bu nedenle Tablo 12’yi incelediğimizde zihinsel engelli bireylerin engel düzeyleri ile turizm faaliyetleri ile kendilerini daha özgür ifade etmeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusudur ($P<0,05$).

Tablo 12: Turizm faaliyetleri ile zihinsel engelli bireylerin kendilerini daha özgür ifade etmesinin engel düzeylerine göre farklılığını gösteren Kruskal-Wallis Tablosu

Engellilik Düzeyi	Katılımcı Sayısı (f)	Ortalama Sıralaması (Mean Ranks)	Chi- Square	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık Düzeyi (P)
Hafif Derece	145	217,86	11,722	2	,003*
Orta Derece	145	209,08			
Ağır Derece	114	174,60			
Toplam	404				

* $p<0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

İkinci bir ifade olan “Turizm, çocuğumun insanlarla iletişimine olumlu katkılar sağlar” ifadesini incelediğimizde turizmin zihinsel engelli bireylerin insanlarla iletişimine olumlu katkılar sağlaması en yüksek ortalama ile hafif derecede engeli olan bireylerde ve en düşük ortalama sıralaması ile ağır derecede engeli olan bireylerde olduğu görülmüştür. Bu bağlamda Tablo 13’ü değerlendirdiğimizde zihinsel engelli bireylerin engel düzeyleri ile turizmin zihinsel engelli bireylerin insanlarla iletişimine olumlu katkılar sağlamasının arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusudur ($P<0,05$).

Tablo 13 : Turizmin, zihinsel engelli bireylerin insanlarla iletişimine olumlu katkılar sağlamasının engel düzeylerine göre farklılığını gösteren Kruskal-Wallis Tablosu

Engellilik Düzeyi	Katılımcı Sayısı (f)	Ortalama Sıralaması (Mean Ranks)	Chi- Square	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık Düzeyi (P)
Hafif Derece	145	210,68	7,072	2	,029*
Orta Derece	145	211,35			
Ağır Derece	114	180,84			
Toplam	404				

* $p<0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 14’de zihinsel engelli bireylerin engel derecelerinin zihinsel engelli bireylerin sosyalleşmelerine yönelik ifadelerden biri olan ‘‘Turizm sayesinde çocuğum daha yardımsever ve güler yüzlü olur’’ ifadesi ve zihinsel engelli bireylerin engel düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Kruskal Wallis Testi uygulanmıştır. Bu bağlamda Tablo 14’ü değerlendirdiğimizde zihinsel engelli bireylerin engel düzeyleri ile turizm sayesinde daha yardımsever ve güler yüzlü olmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusudur ($P<0,05$). Engel derecesi hafif düzeyde olan zihinsel engelli bireylerin ortalama sıralamasına bakıldığında en yüksek puanı aldığı görülmektedir. Bu nedenle turizm sayesinde hafif derecede zihinsel engeli olan bireyler en yüksek ortalamayı alarak daha yardımsever ve güler yüzlü olurken, en düşük seviyede turizm sayesinde yardımsever ve güler yüzlü olan bireyler ağır derecede zihinsel engeli olan bireyler olmuştur.

Tablo 14: Turizm sayesinde zihinsel engelli bireylerin daha yardımsever ve güler yüzlü olmasının engel düzeylerine göre farklılığını gösteren Kruskal-Wallis Tablosu

Engellili Düzeyi	Katılımcı Sayısı (f)	Ortalama Sıralaması (Mean Ranks)	Chi-Square	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık Düzeyi (P)
Hafif Derece	145	216,50	9,577	2	,008*
Orta Derece	145	208,28			
Ağır Derece	114	177,34			
Toplam	404				

* $p<0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

Ayrıca Kruskal-Wallis Testi’nden sonra Mann Whitney U testi de yapılarak farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını test etmek için engel dereceleri arasında farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Zihinsel engelli bireylerin engel dereceleri arasında hafif derecede ve orta derecede engeli bulunan bireylerin turizm faaliyetleri ile kendilerini daha özgür ifade etmesi boyutu arasında bir farklılık yoktur ($P>0,05$). Hafif derecede ve ağır derecede engeli bulunan bireylerle turizm faaliyetleri ile zihinsel engelli bireylerin kendilerini daha özgür ifade etmesi boyutu arasında ise önemli bir farklılık söz konusudur ($P<0,5$). Ayrıca orta ve ağır derecede engeli bulunan bireyler arasında da bir farklılık söz konusudur.

Engel düzeyleri arasında hafif derecede ve orta derecede engeli bulunan bireyler ve turizm faaliyetlerinin zihinsel engelli bireylerin insanlarla iletişiminde olumlu katkıları sağlama boyutu arasında bir farklılık yoktur ($P>0,05$). Hafif derecede ve ağır derecede engeli bulunan bireylerle, orta ve ağır derecede engeli bulunan bireyler arasında turizm faaliyetlerinin zihinsel engelli bireylerin iletişiminde olumlu katkıları sağlama boyutu arasında anlamlı ölçüde bir farklılık söz konusudur ($P<0,05$).

Engel düzeyleri arasında hafif derecede ve orta derecede zihinsel engeli bulunan bireylerin turizm sayesinde daha yardımsever ve güler yüzlü olması boyutu arasında bir farklılık yoktur ($P>0,05$). Hafif derecede ve ağır derecede engeli bulunan bireylerle, orta ve ağır derecede engeli bulunan zihinsel engelli bireyler arasında turizm sayesinde engelli bireylerin daha yardımsever ve güler yüzlü olması boyutu arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur ($P<0,05$). Bütün bu sonuçlar doğrultusunda zihinsel engelli bireylerin engel dereceleri ile turizmle sosyalleşmeleri arasında farklılıklar bulunduğundan Hipotez 1 reddedilmiştir.

Hipotez 1: Zihinsel engelli bireylerin engel dereceleri ile turizmle sosyalleşmeleri arasında bir farklılık söz konusu değildir.

4.3.2. Zihinsel engelli bireylerin engel düzeyleri ve turizmde yaşadıkları zorluklara ilişkin Ki Kare Testi

Ki kare testi iki değişken arasında sistematik bir ilişkinin olup olmadığını belirlemeye yardımcı olan bir testtir. Ki kare testi sadece ilişkilerin tespitinde değil, değişkenler arasındaki farklılıkların belirlenmesinde de kullanılır (Coşkun vd, 2015:217-219). Zihinsel engelli bireylerin engel dereceleri ve turizmde yaşadıkları zorluklar arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Ki Kare testi uygulanmıştır. Ki Kare testi sonuçlarına göre çocuklarının turizmde zorluklar yaşadıklarını düşünen velilerden %8,7'si (35 kişi) hafif derecede zihinsel engeli bulunan bireylerin velilerinden oluşmaktadır. Çocuklarının turizmde zorluklar yaşadıklarını düşünen velilerin %13,9'u (56 kişi) orta derecede ve %17,3'ü (70 kişi) ise ağır derecede engeli olan bireylerin velileridir. Çocuklarının turizmde zorluklar yaşamadıklarını düşünen velilerin %27,2'si hafif, %22'si orta ve %10,9'u ağır derecede engeli bulunan bireylerin velileridir. Bu bağlamda turizmde ağır derecede engeli bulunan bireylerin hafif derecede engeli bulunan bireylerden daha fazla

zorlukla karşılaştıkları sonucuna varılmıştır. Zihinsel engelli bireylerin engel düzeyleri ile turizmde zorluklar yaşaması arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($P<0,05$). Zihinsel engelli bireylerin engel düzeyleri ile turizmde yaşadıkları zorluklar arasında anlamlı bir ilişki olduğundan Hipotez 2 reddedilmiştir.

Hipotez 2 : Zihinsel engelli bireylerin engel düzeyleri ve turizmde yaşadıkları sorunlar arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

Tablo 15: Zihinsel Engelli Bireylerin Engel Düzeyi ve Turizmde Yaşadıkları Zorluklar arasındaki ilişkiye ilişkin Ki Kare Testi Tablosu

		Engel Düzeyi				Toplam	χ^2	sd	p
		Hafif Derecede Engelli	Orta Derecede Engelli	Ağır Derecede Engelli					
Zihinsel Engelliler	Evet	N	35	56	70	161	37,119	2	,000*
Turizmde Zorluklar Yaşar mı?		%	8,7	13,9	17,3				
	Hayır	N	110	89	44	243			
		%	27,2	22,0	10,9				
	Toplam		145	145	114	404			

* $p<0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

4.3.3. Zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güven duygusunun artmasıyla cinsiyet dağılımı arasındaki farklılığa ilişkin Mann Whitney U testi

Bindak (2014), dağılımın normal olmadığı veya dağılımın şeklinin bilinmediği durumda iki örneklemlili t testine karşılık parametrik olmayan Mann Whitney U testi geliştirildiğini belirtmiştir. Zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güvenlerinin artmasının cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediği incelemek için Mann Whitney – U testi uygulanmıştır. Non-parametrik test olup iki değişken arasındaki farkı ölçmesi için Mann Whitney- U testi uygulanmıştır. Tablo 16’da zihinsel engelli bireylerin turizme katıldıktan sonra kendilerine güvenlerinin artmasında cinsiyetlere göre dağılımını incelediğimizde en yüksek ortalamanın erkek ($\bar{x}=207,71$) engelli bireyler, en düşük ortalamasının da kız ($\bar{x}=194,12$) engelli bireylere ait

oldukları anlaşılmaktadır. Bunun sonucunda engelli erkek çocukların turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güvenlerinin artmasının ortalaması engelli kız çocuklarının oranından daha fazladır. Mann Whitney U testi sonucuna göre erkek engelli bireylerin kendine güven duygusunun artması durumunun erkek engelli bireyler lehine olduğu görülmüştür ($p=,020<0,05$). Tablo 16’da elde ettiğimiz verilere göre ($p=,020<0,05$) olduğundan kendine güven duygusuyla cinsiyet dağılımı arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu sebeple Alt hipotez 1 reddedilmiştir.

Alt Hipotez 1: Zihinsel engelli bireylerin turizme faaliyetleri sonrasında kendilerine güvenlerinin artması cinsiyetlerine göre farklılık göstermemektedir.

Tablo 16: Zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güven duygusunun artmasıyla cinsiyet dağılımı arasındaki farklılığı gösteren Mann Whitney U testi tablosu

	Katılımcı Sayısı	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p*
Erkek	249	207,71	51721,00		
Kız	165	194,12	30089,00	-2,335	,020*
Toplam	404				

* $p<0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

4.3.4.Zihinsel engelli bireylerin yaşları ve turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güvenlerinin artmasına ilişkin Ki Kare testi

Zihinsel engelli bireylerin yaşları ve turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güvenlerinin artması arasında farklılık gösterme durumunu test etmek amacıyla Ki Kare Testi uygulanmıştır. Bu bağlamda zihinsel engelli bireylerin yaşları ve turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güvenlerinin artması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusu değildir ($P>0,05$). Zihinsel engelli bireylerin yaşları ve turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güven duygularının artması arasında bir fark bulunamamıştır. Bu nedenle Alt hipotez 2 kabul edilmiştir.

Alt Hipotez 2: Zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güvenlerinin artması yaşlarına göre farklılık göstermemektedir.

4.3.5. Zihinsel engelli bireylerin turime katıldıkları yıl sayısı ve turizmin zihinsel engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlamasına ilişkin Kruskal-Wallis testi

Faktör analizi sonucunda turizmin zihinsel engelli bireyler üzerinde olumlu etkisi olarak isimlendirilen ifadelerden biri olan “Turizm engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlar” ifadesi ile zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katıldıkları yıl sayısı arasında Kruskal-Wallis Testi uygulanmıştır.

Tablo 17’de görüldüğü üzere bu test sonucuna göre en yüksek ortalama sıralaması ile 9 yıl ve üstü turizme katılan zihinsel engelli birey velileri turizmin zihinsel engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağladığını düşünürken, en düşük oran ile 3-5 yıl turizm faaliyetlerine katılan zihinsel engelli birey velilerinin turizmin zihinsel engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağladığı düşüncesinde olduğu görülmektedir. “Turizm engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlar” ve “Çocuğunuz kaç yıldır turizm faaliyetlerine katılıyor?” ifadeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusudur ($P < 0,05$). Kruskal-Wallis testi sonrasında farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını bulmak için Mann Whitney U testi yapılmıştır. Yapılan analizler 9 yıl ve üzeri turizme katılanların ortaması 2 yıl ve daha az katılanlardan daha yüksektir. Turizme katıldıkları yıl sayısı ile sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlamasına yönelik verilen ifadeler arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur ($p = 0,04 < 0,05$). Bu bağlamda zihinsel engelli bireylerin turizme katıldıkları yıl sayısı ve turizm sayesinde zihinsel engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurduğunu düşünen veliler arasında anlamlı bir ilişki olduğundan Alt Hipotez 3 reddedilmiştir.

Alt Hipotez 3: Turizm faaliyetlerinin zihinsel engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlaması zihinsel engelli bireylerin turizme katıldıkları yıl sayısına göre farklılık göstermemektedir.

Tablo 17: Turizmin zihinsel engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlamasının zihinsel engelli bireylerin turizme katıldıkları yıllara göre farklılığını gösteren Kruskal-Wallis Tablosu

Çocuğunuz kaç yıldır turizme katılıyor?	Katılımcı Sayısı (f)	Ortalama Sıralaması (Mean Ranks)	Chi- Square	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık Düzeyi (P)
2 yıl ve daha az	176	193,48	14,788	3	,002*
3-5 yıl	89	179,02			
6-8 yıl	44	222,91			
9 yıl ve üzeri	95	231,76			
Toplam	404				

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

4.3.6. Zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katıldıkları yıl sayısı ile ailelerinin aylık gelir durumlarına ilişkin Ki Kare testi

Tablo 18’de zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katıldıkları yıl sayısı ile ailelerinin aylık gelir durumları arasındaki farklılığı test etmek amacıyla Ki Kare analizi uygulanmıştır. Tablo 18’de görüldüğü üzere turizm faaliyetlerine 2 yıl ve daha az katılan zihinsel engelli bireylerin ailelerinin aylık gelir durumları 116 kişi ile en çok 2000 TL ve altı gelir durumuna sahip olan velilerden oluşmuştur. 4001 TL ve üstü aylık gelir durumu bulunan velilerin çocukları ise en çok 23 kişi ile 9 yıl ve üzeri turizm faaliyetlerine katılan zihinsel engelli bireylerden olmuştur. Bu bağlamda zihinsel engelli bireylerin ailelerinin aylık gelir durumları ve turizme katıldıkları yıl sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık söz konusudur ($P < 0,05$). Bu bağlamda Alt hipotez 4 reddedilmiştir.

Alt Hipotez 4: Zihinsel engelli bireylerin turizme katıldıkları yıl sayısı ailelerinin aylık gelir durumuna göre farklılık göstermemektedir.

Tablo 18: Zihinsel engelli bireylerin ailelerinin aylık gelir durumları ve zihinsel engelli bireylerin turizmde katıldıkları yıl sayısı arasındaki ilişkiye ilişkin Ki Kare Testi Tablosu

		Ailelerin Aylık Gelir Durumları				χ^2	sd	p
		2000 TL ve altı	2001/3000 TL	3001/4000 TL	4001TL Toplam ve üstü			
Turizmde Katıldıkları Yıl Sayısı	2 yıl ve daha az	N 116	37	15	8	176	35,297	9 ,000*
		% 28,7	9,2	3,7	2,0			
3-5 yıl	N	52	25	8	4	89		
	%	12,9	6,2	2,0	1,0			
6-8 yıl	N	29	8	3	4	44		
	%	7,2	2,0	0,7	1,0			
9 yıl ve üzeri	N	49	20	3	23	95		
	%	12,1	5,0	0,7	5,7			
Toplam		246	90	29	39	404		

* p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

4.3.7. Zihinsel engelli bireylerin turizmde zorluklar yaşaması ve ailelerinin aylık gelir durumlarına ilişkin Ki Kare testi

Tablo 19’da zihinsel engelli bireylerin yaşadıkları zorluklar ve zihinsel engelli bireylerin ailelerinin aylık gelir durumları arasındaki farklılığı test etmek için uygulanan Ki Kare analizi sonuçlarında da görüldüğü üzere zihinsel engelli bireylerin ailelerinin aylık gelir durumları 2000 TL ve altında olanlardan 106 kişi turizmde zorluklar yaşadıklarını belirtirken 140 kişi zorluklar yaşamadıklarını belirtmiştir. 2001/3000 TL aylık gelir durumu olan velilerden 34 kişi çocuklarının turizmde zorluk yaşadıklarını, 56 kişi ise zorluk yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Aylık geliri durumu 3001/4000 TL arası olan velilerden 18 kişi çocuklarının turizmde zorluklar yaşadıklarını, 11 kişi ise turizm faaliyetlerinde çocuklarının zorluklar yaşamadıklarını beyan etmiştir. 4001 TL ve üstü aylık gelir durumu olan velilerden 36 kişi çocuklarının turizmde zorluklar yaşadıkları yönünde yanıt verirken 3 kişinin ise zorluklar yaşamadıkları yönünde cevap verdikleri görülmüştür. Zihinsel engelli bireylerin turizmde zorluklar yaşaması ve ailelerinin aylık gelir durumları arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur (P<0,05). Bu bağlamda Alt hipotez 5 reddedilmiştir.

Alt Hipotez 5: Zihinsel engelli bireylerin turizmde zorluklar yaşaması ailelerinin aylık gelir durumlarına göre farklılık göstermemektedir.

Tablo 19: Zihinsel engelli bireylerin turizmde zorluklar yaşama durumu ve ailelerinin aylık gelir durumları arasındaki ilişkiye ilişkin Ki Kare Testi Tablosu

		Ailelerin Aylık Gelir Durumları					Toplam	x ²	sd	p
		2000 TL ve altı	2001/3000 TL	3001/4000 TL	4001TL ve üstü					
Zihinsel										
Engelliler	Evet	N	106	34	18	3	161	24,036	3	,000*
Turizmde		%	26,2	8,4	4,5	0,7				
Zorluklar	Hayır	N	140	56	11	36	243			
Yaşadı mı?		%	34,7	13,9	2,7	8,9				
Toplam			246	90	29	39	404			

* p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

4.3.8.Araştırma Kapsamında Zihinsel Engelli Birey Velilerinin Çocuklarının Turizme Katılımlarına Yönelik Sorulara Verdikleri Yanıtların Frekans Dağılımları

Ankette yer alan frekanslar ve yüzdeleri Tablo 20’de gösterilmiştir. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun %88,1’inin değişik dernek veya sosyal topluluklara üyeliğinin olmaması, engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmalarını sağlayabilecek olan bu topluluk ve derneklerin engelli bireylerin turizm faaliyetlerine yönelmeleri yönünde bir aracı olmalarına da engel teşkil etmektedir. Araştırma sonuçlarına göre turizm faaliyetleri yaparken mutlu olan zihinsel engelli birey sayısı 392 (%97,0’si) iken mutlu olmayan kişi sayısı 12 (%3,0’ü)’dir. Yine Tablo 19’da görüleceği üzere büyük bir farkla çocuklarının turizme katılınca toplumda kendini değerli hissettiği yönünde ‘‘Evet’’ hissetti şeklinde yanıt veren veliler turizm faaliyetlerine katıldıktan sonra çocuklarının günlük yaşamında olumlu gelişmeler olduğunu ve çocuklarının turizm faaliyetleri sonrasında kendine güveni arttığı yönünde cevaplar vererek ‘‘Evet’’ cevabını vermişlerdir. Bu bağlamda zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetleri sonrasında kendilerine güvenlerinin artması, günlük yaşamlarında olumlu gelişmeler olması ve turizme katıldıktan sonra toplumda kendilerini değerli hissetmeleri yönündeki

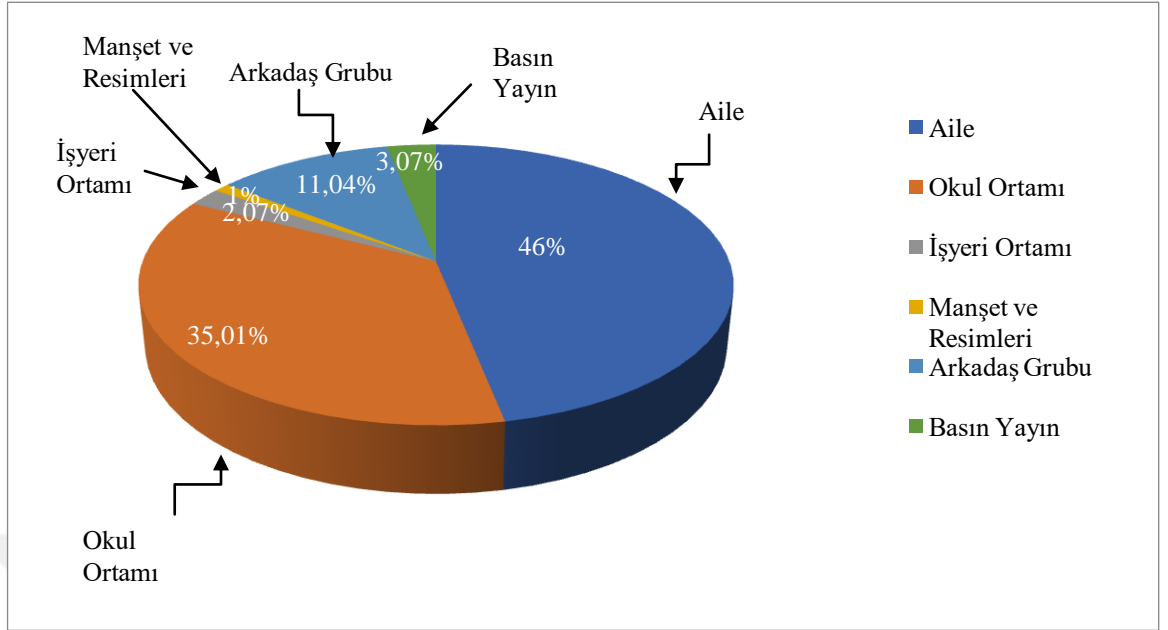
ifadelere ‘‘Evet’’ cevabını vermeleri turizmin zihinsel engelli bireyler üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu göstermektedir. Çocuklarının turizmde zorluklar yaşadıkları yönünde hayır cevabını veren veliler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Evet cevabını veren velilerin %39,9’unu oluşturmaktadır.

Tablo 20: Zihinsel engelli birey ailelerinin turizm faaliyetlerinin çocukları üzerindeki etkisine yönelik düşünceleri

İfadeler	Evet		Hayır	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Engellilerle ilgili değişik dernek veya sosyal topluluklara üyeliğiniz var mı?	48	11,9	356	88,1
Çocuğunuz turizm faaliyetleri yaparken mutlu oluyor mu?	392	97,0	12	3,0
Çocuğunuz turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken zorluklar yaşad mı?	161	39,9	243	60,1
Çocuğunuz turizme katılınca toplumda kendini değerli hissetti mi?	378	93,6	26	6,4
Turizm faaliyetlerine katıldıktan sonra çocuğunuzun günlük yaşamında olumlu gelişmeler oldu mu?	364	90,1	40	9,9
Çocuğunuzun turizm faaliyetleri sonrasında kendine güveni arttı mı?	369	91,3	35	8,7

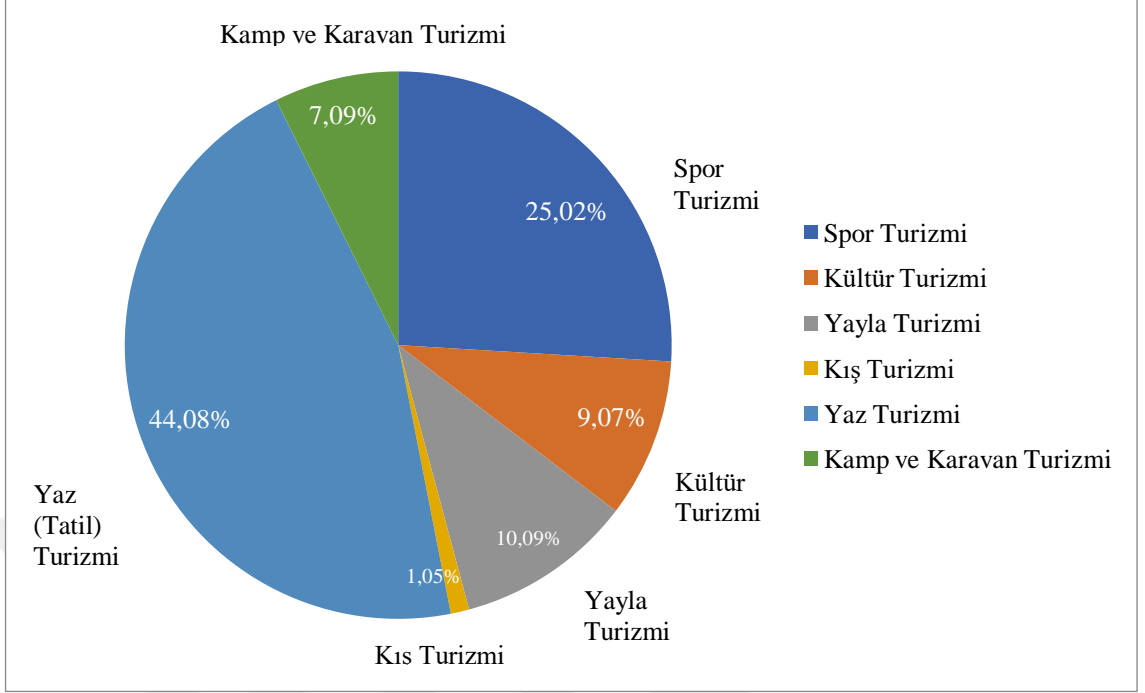
Grafik 1’de zihinsel engelli bireyleri turizm faaliyetleri yapmaya yönelten en önemli etken olarak velilerin büyük çoğunluğu aile şeklinde cevap verirken, ikinci olarak en çok okul ortamı cevabını vermiştir. Aile cevabının büyük çoğunluğu oluşturmasının nedeni olarak zihinsel engelli bireylerin refakatçi olmadan yardımsız turizm faaliyetlerine katılmalarının zor olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir.

Grafik 1: Zihinsel Engelli Bireyleri Turizm Faaliyetleri Yapmaya Yönelten Etkenler

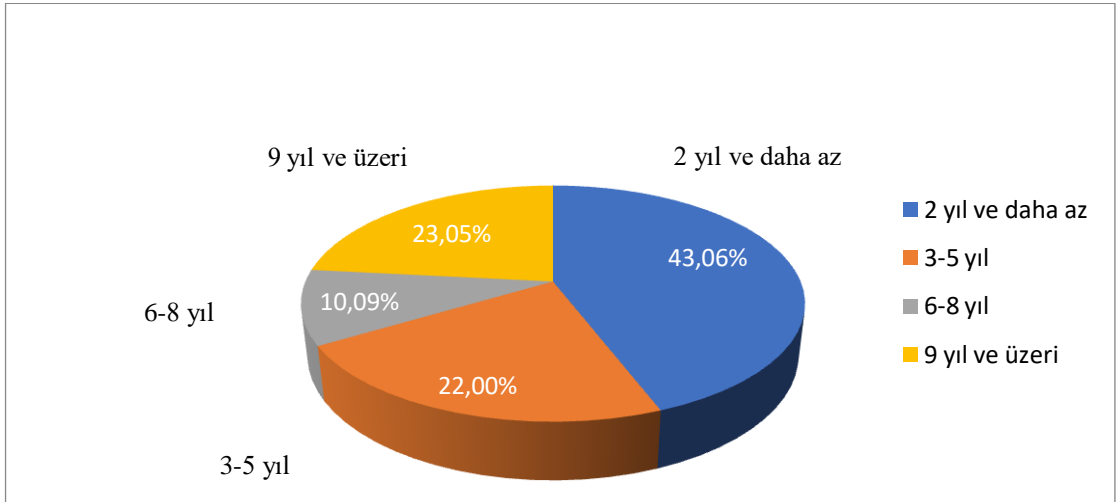
Grafik 2’de görüldüğü üzere “Çocuğunuz turizm faaliyetleri içinde en çok hangi turizm çeşidinden hoşlanır?” şeklindeki soruya 181 veli yaz (tatil) turizmi cevabı verirken, ikinci olarak 102 veli çocuklarının spor turizmi yaptığı spor turizmine okullar aracılığıyla katılımın sağlandığı da veliler tarafından belirtilmiştir. Yaz (tatil) turizmini ise çoğunlukla aileleriyle yaptıklarını söylemişlerdir. Bir diğer hoşlandıkları turizm çeşidi ise kültür turizmi’dir. Zihinsel engelli bireyler kültür turizmine ise çoğunlukla aileleri ve okullar aracılığıyla yaptıklarını belirtmişlerdir. Zihinsel engelli bireylerin en az ilgi duydukları turizm çeşidi ise kış turizmi olmuştur. Kamp ve Karavan turizmini ise velilerin büyük çoğunluğu okullar aracılığıyla yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca yayla turizmine çoğunlukla yine veliler kendi imkanlarıyla katıldıklarını belirtmişlerdir.

Grafik 2 : Zihinsel Engelli Bireylerin Hoşlandıkları Turizm Çeşidi

Grafik 3'ü incelediğimizde “Çocuğunuz kaç yıldır turizm faaliyetlerine katılıyor?” şeklindeki soruya 2 yıl ve daha az cevabını veren kişi sayısı 176, 3-5 yıl cevabını veren kişi sayısı 89, 6-8 yıl cevabını veren kişi sayısı 44 ve 9 yıl ve üzeri cevabını veren kişi sayısı 95’dir.

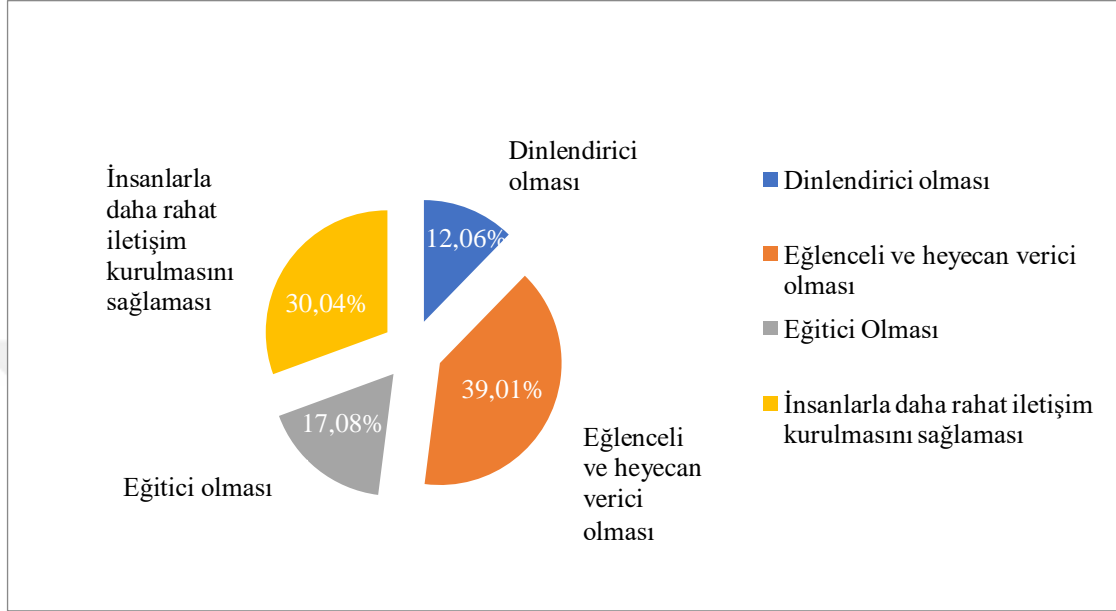
Grafik 3: Zihinsel Engelli Bireylerin Turizme Kaç Yıl Katıldıklarını Gösteren Veriler

Grafik 4’de görüldüğü üzere “Turizme katılmanın çocuğunuz üzerinde bıraktığı etkiler sizce nelerdir?” sorusuna ise eğlenceli ve heyecan verici olması ile insanlarla daha rahat iletişim kurulmasını sağlıyor seçenekleri en çok işaretlenen seçenekler olmuştur. En az

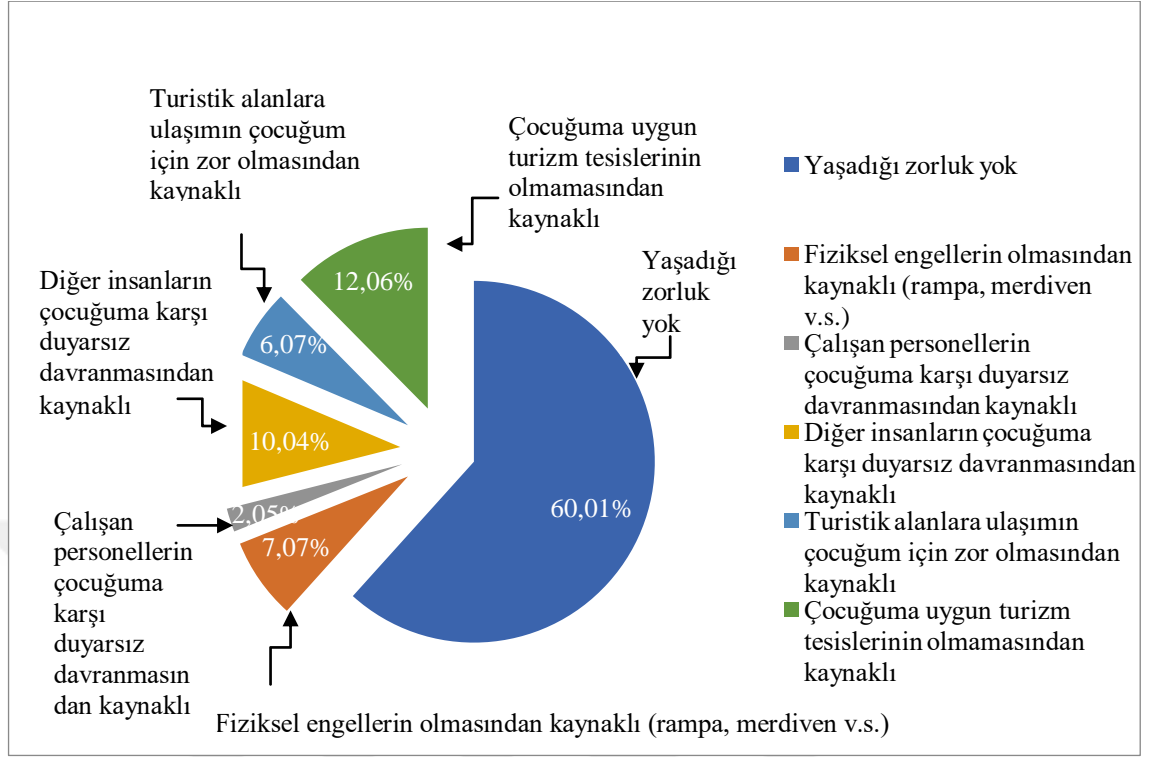
işaretlenen seçenek dinlendirici olması seçeneği olmuştur. Turizmin engelli bireyler üzerinde bıraktığı etkilerden eğitici olması seçeneği velilerin katıldıkları ifadelerden üçüncü sırada yer almıştır.

Grafik 4: Turizmin Zihinsel Engelli Bireyler Üzerinde Bıraktığı Etkiler

Grafik 5'i, incelediğimizde 243 kişi turizmde çocuklarının zorluklar yaşamadıklarını belirtirken 161 kişi zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. 161 kişinin büyük çoğunluğu 51 kişi ise yaşadıkları zorlukların "Çocuklarına uygun turizm tesislerinin olmamasından kaynaklı" olduğunu belirtmiştir. "Diğer insanların çocuğuma karşı duyarsız davranmasından kaynaklı" cevabı 42 kişi sayısı ile ikinci en çok işaretlenen yanıt olmuştur. 31 kişi ise "Fiziksel engellerin olmasından kaynaklı (rampa, merdiven v.s.) zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. 27 kişi "Turistik alanlara ulaşımın çocuğum için zor olmasından kaynaklı, " 10 kişi ise "Çalışan personellerin çocuklarına karşı duyarsız davranmasından kaynaklı " zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda engelli birey velilerinin büyük çoğunluğu turizmde yaşadıkları sorunun çocuklarına uygun turizm tesislerinin olmamasından kaynaklı olduğunu belirtirken en az ise çalışan personellerin çocuklarına karşı duyarsız davranmasından kaynaklı sorun yaşadıklarını bildirdikleri görülmektedir.

Grafik 5: Turizmde Zihinsel Engelli Bireylerin Yaşadıkları Zorluklar

4.3.9. Araştırma Kapsamında Zihinsel Engelli Bireylerin Turizmle Etkileşimi ve Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkilerine Yönelik Sorulara Verilen Yanıtların Frekans Dağılımları

Zihinsel engelli bireylerin sosyalleşmesinde turizmin rolü adlı bölümdeki soruların istatistiksel verilerine yer verilmiştir. Çocuklarının turizm faaliyetleri ile kendilerini daha özgür ifade ettikleri yönündeki ifadeye 329 veli katıldıkları yönünde görüş beyan etmişlerdir. “Turist olmak çocuğumu bunalımlı bir ruh haline sokar” ifadesine ise 325 veli katılmadıklarını belirtirken “Katılıyorum” diyen 42 kişi vardır. Velilerin %76,7’si “Çocukları için uygun bir turizm ortamının oluşturulamayacağı” görüşüne katılmamaktadır. “Turist olmak çocuğum için uygun değildir” ifadesine velilerden 315 kişi katılmadıkları yönünde yanıt vermiştir. 339 veli turizm faaliyetlerinin çocukları üzerinde olumsuz etkiler bırakacağı görüşüne katılmadıklarını beyan etmiştir. Velilerin % 89,6’sı turizm faaliyetleri ile çocuklarının yaşam sevincinin arttığını söylemişlerdir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu çocuklarının boş zamanlarını diğer insanlarla geçirmekten hoşlandıklarını (%79,2’si), duygularını turizm faaliyetleri boyunca rahatça

dışa vurduklarını (%75,2'si), turizmin engelli bireylerin kaynaşması için gerekli ortamı sağladığı (%84,4'ü), turizmin diğer insanlara engelli bireylerin engellerini fark etmelerini sağlayarak daha kolay tanınmalarına yardımcı olduğu (%81,9'u), turizmin engelli bireylerin insanlarla iletişimine olumlu katkılar sağladığı (%88,6'sı), turizmin engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlaması (%87,9'u), turizmin engelli bireylerin ilgi alanlarının keşfedilmesini sağladığı ve bunun mesleki eğitimde fayda sağladığı (%83,4'ü), turizmin insanların engelli bireylere karşı olumlu duygular geliştirmesini sağladığı (%84,9'u) ve engelli bireylerin turizm sayesinde daha yardımsever ve güler yüzlü olduğu (%84,5'i) görüşlerine katıldıklarını belirtmiştir.

Grup olarak yapılan turistik faaliyetlerde veliler çocuklarının gruplara ayak uydurabileceklerini (290 veli) ve grup olarak yapılan turistik faaliyetlere ayak uydurabilmenin çocuklarını mutlu edeceğine (336 veli) ve turizm faaliyetlerini gerçekleştirdiği esnada çocuklarının davranışlarına karşı insanların çocuklarının davranışlarına karşı hoşgörülü olmasının çocuklarını mutlu edeceğine (372 veli) katıldıklarını belirtmişlerdir. 287 veli tıpkı herkes gibi zihinsel engelli bireylerinde turizm faaliyetleri sırasında çıkan sorunların farkında oldukları ve bu yüzden mutsuz olabileceklerini belirtmişlerdir. Veliler zihinsel engelli bireylerinde tüm bireyler gibi diğer bireylerle aynı eşit haklara sahip olmak istediklerini (%90,9'u) ve bu sayede daha mutlu olacaklarını belirtmişlerdir.

Bir grubun üyesi olup grup turizmi yapmaktansa bireysel turizme katılmayı tercih eder yönündeki ifadeye 194 veli tercih etmedikleri yönünde cevap vermiştir. 138 veli ise bir grubun üyesi olup grup turizmi yapmaktansa bireysel turizme katılmayı tercih ettikleri yönünde cevap vermiştir. 72 veli ise kararsız olduklarını bildirmişlerdir.

291 veli çocuklarının her türlü turistik faaliyetlere katılmaktan hoşlandığını, 317 veli çocuklarının diğer insanlarla hoş zaman geçirecek faaliyetler yapmayı tercih ettiğini, 290 veli çocuklarının hoşlandığı turizm türüne katılmayı seçmede kişisel ilgi ve yeteneği belirleyici olduğunu, 259 veli çocuklarının ilgilendiği turizm çeşidini seçmesinde aile ve çevresinin etkisi belirleyici olduğunu ve 259 veli ise diğer insanlar çocuklarını reddedecek olsa dahi, turizm faaliyetleri sayesinde çocuklarının mutluluklarının azalmayacağını bildirmiştir. "Turistik faaliyetlerde çocuğum insanlarla iletişim kurmada seçici davranır (yaş, gelir, cinsiyet vs)" ifadesine 142 veli

katılmıyorum şeklinde yanıt verirken 180 veli katılıyorum ve 82 veli kararsızım şeklinde yanıt vermiştir.

Velilerin % 76,7'si çocuklarının turizme katıldıktan sonra, çevresindeki turizm içerikli görsel yayınlara ilgisinin arttığı, %84,9 u turizmin çocuklarının bireysel yeteneklerinin keşfedilmesini sağladığı ve % 81,9'u çocuklarının arkadaşları ile beraber turizm faaliyetleri yapmaktan hoşlandığı yönünde beyanda bulunmuştur. “Turizm faaliyetlerinde çocuğum kalabalık ortamlardan çekinir, uzak durur” ifadesine ise velilerin % 58,2'si katılmadıkları yönünde cevap vermiştir.

4.4. Ek Açıklamalar

Araştırmacının çoğu velinin anketleri doldurduğu esnada yanında olmasından dolayı ve velilerin anketle ilgili soruları yanıtlarken sözlü olarak da cevaplar vermesi nedeniyle araştırmacı tarafından velilerin sözlü olarak verdikleri yanıtlar da ek açıklamalar bölümünde yer almıştır. Veliler çocuklarının tanıları ve zekâ düzeylerinin çocuklarının bu sosyal faaliyetleri yapmasında son derece önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ankette yer alan “Turist olmak çocuğumu bunalımlı bir ruh haline sokar” ifadesine velilerin büyük çoğunluğu katılmamakla birlikte bu ifadeye katılan veliler çocuklarının engelinden dolayı buldukları ortamda fazla hareketli olması veya tam tersi çekingen olmasından dolayı buldukları ortama ayak uyduramayacakları korkusu olduklarından dolayı bu ifadeye katıldıklarını belirtmişlerdir. Nitekim “Çocuğum için uygun bir turizm ortamı oluşturulamaz” ve “Turist olmak çocuğum için uygun değildir” ifadeleri de tıpkı “Turist olmak çocuğumu bunalımlı bir ruh haline sokar” ifadesinde olduğu gibi katılımcıların büyük çoğunluğu bu görüşe kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bunun tersine katıldıkları yönünde ifadeye bulunan veliler ise bu duruma genellikle turizm olanaklarının değil de çocuklarının bu ortama ayak uyduramayacakları yönünde açıklamalar yapmışlardır. Ayrıca velilerin büyük çoğunluğu çocuklarına yönelik uygun turizm ortamlarının oluşturulması bağlamında ümitsiz olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum veliler için hem psikolojilerinden hem de katıldıkları turistik faaliyetlerdeki karşılaştıkları zorluklardan kaynaklandığı gözlemlenmiştir. Ayrıca engelli birey velilerinin insanların çocuklarına karşı anlayışsız olmasından kaynaklı çocuklarıyla sosyal aktivitelere katılmakta çekimser davrandıkları gözlemlenmiştir.

Zihinsel engelli bireylerin hoşlandıkları turizm çeşidinin engel türleriyle de bağlantısı olduğu anlaşılmıştır. Araştırmada velilerle yüz yüze yapılan sohbetlerde down sendromlu çocukların çoğunluğu yaz (tatil) turizmini severken otizmliler çocukların kalabalık olmayan ortamları tercih ettikleri görülmektedir. Veliler otizmliler çocukların daha sakin ve sessiz mekanları tercih ettiklerini kalabalık ortamlarda çocuklarının daha rahatsız olduklarından bahsetmişlerdir. Çocuklarının hoşlandığı turizm türüne katılmayı seçmede kişisel ilgi ve yeteneği belirleyici olduğunu ve çocuklarının ilgilendiği turizm çeşidini seçmesinde aile ve çevresinin etkisi belirleyici olduğuna katılan velilerin çoğunlukta olması ve bu iki ifadenin yakın cevap sayısı olmasının nedeni hem velilerin çocuklarının istediği turizm çeşidine götürmeye çalıştıkları hem de engelleri nedeniyle çoğu kez aileye bağımlı olmalarından dolayı da aile ve çevresinde turizm çeşidini seçmesinde etkili olduğu veliler tarafından belirtilmiştir.

Bir grubun üyesi olup grup turizmi yapmaktansa bireysel turizme katılmayı tercih eder yönündeki ifadeye velilerin 194 kişi katılmazken 138 kişi katılmıştır. Bu ifadelere katılan ve katılmayan kişi sayısının hemen hemen yakın olmasının nedeni ise çocukların tanısı dolayısıyla farklı özelliklerinin olmasıdır. Örneğin; ağır otizmliler bir birey kalabalıkta bunalırken, down sendromlu veya hafif mental bir engelli bireyin kalabalık ortamları sevmesi insanlarla daha iç içe zaman geçirmeyi sevmesidir. Otizmliler çocuğu olan bir veli çocuğunun kalabalık ortamları sevmeyi için insanlarla iletişim kurmada seçici davranışından bahsederken Down Sendromlu çocuğu olan bir veli tam tersi insanlarla iletişim kurmada çocuklarının seçici davranmadığını belirtmiştir. Çocuklarının mutlu olmayacağı yönündeki soruya veliler çocuklarının engelinin ağır olmasından ve yahut çocuklarının bazı karakteristik özelliklerinden dolayı mutlu olamayacağı yönünde cevap verdiklerini belirtmişlerdir. Çocuklarının hoşlandığı turizm türüne katılmayı seçmede kişisel ilgi ve yeteneklerinin belirleyici olduğuna katılan veliler çocuklarının ilgilendiği turizm çeşidini seçmesinde aile ve çevresinin etkisi belirleyici olmasına ise çocuklarının kişisel tercihlerini dikkate aldıklarını ancak ailelerinden bağımsız tek başına seyahate çıkamayacaklarından aile ve çevresinin etkisinin de belirleyici olduğunu belirtmişlerdir.

“Çocuğunuz turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken zorluklar yaşadığı mı? ” sorusuna velilerin verdikleri cevaplar çocuklarının engel derecesine göre değişiklikler

göstermiştir. Çoğunlukla ağır engelliler bu soruya “Evet” yönünde cevaplar verirken hafif derecede engeli bulunan engelli birey velileri ise “Hayır” cevabını vermişlerdir. Çoğu otizmlili çocuğu olan veliler çocuklarının kalabalık ortamlardan bunaldıklarını bu nedenle daha sessiz sakin turistik mekanları tercih ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca araştırmada zihinsel engelli birey öğretmenleri otizmlili çocukların hayvanlarla temas halinde olduklarında rahatlayıp çocukların sakinleştiklerini her otizmlili bireyin farklı rahatsızlıkları olduğunu anlatmışlardır. Örneğin bazı otizmlili çocukların bir sokaktan geçerken o sokakta bulunan araçların renklerine alıştıktan sonra farklı bir sokaktan geçtiğinde farklı renkte araçlar görünce huzursuz olduğunu gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda engelli bireylerin huzursuz oldukları durumlar veya mutlu oldukları durumlar tespit edilerek onlara yönelik turlar düzenlenmesi veya turistik faaliyetlere katılımlarının oluşturulması son derece önem arz etmektedir.

BÖLÜM 5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Her bireyin olduğu gibi zihinsel engelli bireylerinde turizme katılma hakları bulunmaktadır. Zihinsel engelli bireylerde diğer bireyler gibi eşit haklara sahip olmak ve eşit fırsatlardan yararlanmak durumundadırlar. Kendi engellerinin yanı sıra toplumsal ve fiziki engeller de diğer bireylerle aynı haklardan ve olanaklardan yararlanmalarına engel teşkil etmektedir. Halbuki engelli turizmi turizm için önemli bir pazar olup engelli turizmdeki sorunlar ve engelli bireylerin sorunları çözüme kavuşturulup iyi değerlendirilmelidir. Engelli bireylerin turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken yardıma ihtiyaç duymalarından dolayı bir refakatçi ile gelmeleri bu pazarın ne derece önemli olduğunu da göstermektedir.

Engelli turizmi önemli bir pazar olmasına karşın zihinsel engelli bireyler turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken birçok zorlukla karşılaşabilmektedirler. Engelli bireylerin engellerini ortadan kaldırıp daha rahat, huzurlu ve toplum baskısından uzak bir tatili gerçekleştirebilmeleri için yeni fırsatlar oluşturulması engelli turizmi açısından son derece önemlidir. Çalışmada çocuklarının turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken zorluklar yaşadığını düşünen velilerin büyük çoğunluğu çocuklarına uygun turizm tesisleri olmamasından kaynaklı zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Zorluk yaşamadığını düşünenler ise genellikle çocukları hafif zihinsel engeli bulunan bireyler olup, çocuklarının turistik faaliyetlere katılımıyla birlikte insanlarla daha da kaynaşıp sosyalleştiklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle engelli bireylerin engel dereceleri arttıkça turizmde karşılaştıkları engeller de bir o kadar artmaktadır. Bu bağlamda zihinsel engelli bireylerin engel dereceleri turizm sektörü tarafından da göz önüne alınarak zihinsel engelli bireylerin özelliklerine ve ilgi alanlarına yönelik turistik faaliyetlere yönlendirilmeside son derece önemli bir husustur.

Araştırmada yapılan değerlendirmelerden de anlaşıldığı üzere engel türü ve derecesine göre zihinsel engelli bireylerin ihtiyaçları ve tercihleri de değişmektedir. Engeli hafif olan bir birey daha kalabalık ortamı tercih ederken, ağır engeli olan bir birey daha sakin yerleri tercih edebilmektedir. Tıpkı her bireyin karakteri, tercihlerinin aynı olmadığı gibi

zihinsel engelli bireylerin de karakterlerinin ve tercihlerinin aynı olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda zihinsel engelli bireylere yönelik turlar ve organizasyonlar düzenlenirken bu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Zihinsel engelli bireylerin çoğunun sendromları nedeniyle hareketlerinde yavaşlamalar olduğu veya çeşitli eylemleri gerçekleştirirken zorlandıkları ve çabuk yoruldukları bilinmektedir. Turizm tesislerinde tüm bu zorlukları aşmaları için fiziki açıdan gerekli önlemler alınsa da yeterli düzeyde olmadığı da bilinmektedir. Ayrıca engelli bireylerin aileleri bazen de tam tersi çocukları çok hareketli olduğu için turistik mekanlara ulaşımında zorluklar yaşadıklarını ve bu yüzden turizme katılmaktan vazgeçtiklerini belirtmişlerdir. Bu zorlukların ortadan kaldırılması amacıyla engelli bireylerin turistik mekanlara ulaşımının sağlanması ve erişilebilirliğin artırılması gerekmektedir.

Anket verimizden elde edilen bulgulara göre zihinsel engelli birey ailelerinin büyük çoğunluğunun aylık gelir durumunun düşük olması da zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılma olasılığını da aynı derece düşürmektedir. Yıldız, vd. (2017), Türkiye'nin, engelli turizminin teşvik edilmesine yönelik teşvik tedbirleri alması gerektiği, özellikle engellilere yönelik konaklama ve ulaşım yatırımlarında vergi indirimi ve sübvansiyon uygulamaları ile engelli turizminin gelişmesine destek vermesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Araştırmada zihinsel engelli birey velilerinin zihinsel engelli bireylerin sosyalleşmelerinde turizmin etkileri üzerinde görüşlerine yer verilmiştir. Turizmde zihinsel engelli bireylerin yaşadıkları zorluklara ilişkin ifadelerin yer aldığı anket çalışmasından elde edilen sonuçlar şu şekildedir;

Zihinsel engelli bireylerin turizme katılmaları son derece önemli olmakla birlikte zihinsel engelli bireyleri turizme teşvik edebilecek olan dernek veya vakıflara velilerin çoğunun üyeliği bulunmamaktadır. Dernek ve vakıflar zihinsel engelli bireylerin turizme katılmasında büyük bir aracı görevinde bulunduğundan zihinsel engelli bireylerin dernek veya vakıflara üyeliğinin artırılması gerekmektedir. Zihinsel engelli bireyleri turizm faaliyetleri yapmaya yönelten en önemli etken ilk sırada aile (%46) iken ikinci sırada okul ortamı (%35,01) olmuştur. En çok hoşlandıkları turizm çeşidi ise yaz (tatil) turizmi (44,08) olmuştur. Yaz (tatil) turizmine engelli bireylerin çoğunlukla

aileleri ile katıldıkları gözlemlenmiştir. En çok tercih ettikleri ikinci turizm çeşidi ise spor turizmi (25,02) olmuştur. Spor turizmi ise daha çok okullar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre zihinsel engelli bireylerin turizmde yaşadıkları zorlukların kaynaklarının sırasıyla; engelli bireylere uygun turizm tesislerinin olmamasından kaynaklı (%12,06), diğer insanların engelli bireylere karşı duyarsız davranmasından kaynaklı (%10,04), fiziksel engellerin olmasından kaynaklı (rampa, merdiven v.s.)(%7,07), turistik alanlara ulaşımın engelli bireyler için zor olmasından kaynaklı (%6,07) ve çalışan personellerin engelli bireylere karşı duyarsız davranmasından kaynaklı (%2,05) olduğu görülmüştür.

Araştırmada belirttiğimiz üzere en önemli sorunlardan biri de zihinsel engelli bireylerin yeterince turizm faaliyetlerine katılmayışıdır. Zihinsel engelli bireylerin turistik faaliyetlere katılımlarının artırılması için turistik mekanların erişilebilirliğinin artırılması da önemli bir unsurdur. Erişilebilirliği olan turistik mekanlar zihinsel engelli bireylerin rahat ve eğlenceli bir tatil geçirmelerine de olanak sağlamış olacaktır. Ancak erişilebilirliği olan turistik mekanlar yeterli düzeyde değildir. Araştırmada velilerle yapılan görüşmeler sonucunda erişilebilirliği olan turistik mekanların çoğunun zihinsel engelli birey velileri tarafından pek bilinmediği anlaşılmıştır. Buna karşın araştırmada çocuklarının turizme katıldıktan sonra turizm içerikli görsel yayınlara ilgisinin arttığına katılan katılımcı sayısı 310 kişiden oluşmaktadır. Reklam ve tanıtımların zihinsel engelli bireylerin turizme ilgisini arttırdığı göz önüne alınarak zihinsel engelli birey velilerinin erişilebilir turistik mekanlar hakkında yeterli bilgisi olmadığından turizm işletmelerinin erişilebilir turistik mekanlar için reklam ve tanıtımlarını arttırması gerekmektedir.

Ayrıca elde edilen bulgularda zihinsel engelli bireylerin engel dereceleri ile turizmle zihinsel engelli bireylerin daha gülyüzlü olması, insanlarla iletişimlerinin artması ve kendilerini daha özgür ifade etmesi arasında bir farklılık görülmüştür. Bu farklılık zihinsel engelli bireylerin engel düzeylerinin turizmle zihinsel engelli bireylerin sosyalleşmesi arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca zihinsel engelli bireylerin engel derecelerinin arttıkça turizmde yaşadıkları zorlukların da bir o kadar arttığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle ağır derecede engeli bulunan bireyler turizmde

daha fazla zorlukla karşılaşırken hafif derecede engeli bulunan bireyler daha az zorluklarla karşılaşmaktadır. Hafif derecede engeli bulunan bireyler daha fazla sosyalleşme eğilimindeyken ağır derecede engeli bulunanlar hafif derecede engelli bulunan bireylere oranla daha az sosyalleşme eğilimindedirler. Ancak göz önünde bulundurulmalıdır ki veliler ağır derecede engeli olan çocuklarının daha fazla zorluk yaşadıklarından buldukları ortama uyum gösteremediğini belirtmişlerdir. Bu sebeple ağır engeli olsa dahi engelleri kaldırıldığı müddetçe engelli bireyler topluma ayak uydurabilmektedirler. Zihinsel engelli bireylerin zorlukları ortadan kaldırılarak turizmde erişilebilirlik arttırılmalıdır.

Turizmin zihinsel engelli bireyler üzerinde olumlu bir etkisi olan, turizmin zihinsel engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlaması zihinsel engelli bireylerin turizme katıldıkları yıl sayısına göre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katıldıkları yıl sayısı arttıkça turizmin zihinsel engelli bireylerin sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlaması yönündeki görüşlerin de arttığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle zihinsel engelli bireylerin turizme katılımlarının arttırılması ile sosyalleşmelerinin arttırılması da sağlanmış olacaktır.

Turizmle birlikte zihinsel engelli bireylerin kendilerine güvenlerinin artması ile zihinsel engelli bireylerin yaşları arasında bir farklılık görülmezken kendilerine güvenlerinin artması ile zihinsel engelli bireylerin cinsiyet bağlamında bir farklılık görüldüğü gözlemlenmiştir.

Ailelerinin aylık gelir durumu ve zihinsel engelli bireylerin turizme katıldıkları yıl sayısı arasında da bir farklılık mevcuttur. Turizme katıldıkları yıl sayısı az olan zihinsel engelli birey ailelerinin daha düşük geliri olduğu görülmüştür. Nitekim zihinsel engelli birey ailelerinden yüksek geliri olanların daha fazla turizme katılması, zihinsel engelli bireylerin turizme katıldıkları yıl sayısının ailelerinin aylık gelir durumlarına bağlı olduğunu göstermektedir. Araştırmada zihinsel engelli birey ailelerinin aylık gelir durumlarının turizmde yaşadıkları zorluklarla da bağlantılı olduğu anlaşılmıştır. Ailelerin aylık gelir durumları zihinsel engelli bireylerin hem turizme katılma durumlarını hem de turizmde zorluklar yaşamalarını etkilemektedir. Bu nedenle zihinsel engelli bireylerin turizmde yaşadıkları zorluklar ortadan kaldırılarak zihinsel engelli

bireylerin turizme katılımlarının arttırılması ve zihinsel engelli bireylerin turizm sayesinde topluma katılıp sosyalleşmeleri sağlanmalıdır.

Çalışmada katılımcıların %92,1'i zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken insanların engelli bireylere karşı hoşgörülü olmasının zihinsel engelli bireyleri mutlu ettiğine katılmışlardır. Zihinsel engelli bireylerin sosyalleşmelerinde diğer bireylerin de onlara karşı hoşgörülü ve anlayışlı olması da çok önemlidir. Nitekim zihinsel engelli birey velilerinin %84,9'u turizme katılınca insanların çocuklarına karşı olumlu duygular geliştirdiğini belirtmişlerdir. Zihinsel engelli bireylerin turizme katılımlarıyla birlikte insanların engelli bireyleri tanıma olasılığı daha da artacak ve zihinsel engelli bireyler insanlar tarafından daha çabuk kabullenilecektir. İnsanların zihinsel engelli bireyleri benimsemesinin ve hoşgörülü olmasının zihinsel engelli bireyleri daha fazla topluma iteceği ve daha fazla sosyalleşmelerine olanak tanıyacağı düşünülmektedir.

Engelli turizminin gelişmesi ve zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılımlarının arttırılarak sosyalleşmelerinin sağlanmasına yönelik öneriler; sektöre yönelik öneriler, kamu kurum ve kuruluşlarına öneriler ve araştırmacılara öneriler olmak üzere 3 başlık altında verilmiştir.

Sektöre Yönelik Öneriler:

- Zihinsel engelli bireylerin engel dereceleri ile turizmde yaşadıkları zorluklar arasında ilişki bulunduğundan öncelikle zihinsel engelli bireylerin engel tanısına ve düzeylerine göre turistik olanaklar oluşturulmalıdır,
- Zihinsel engelli birey velilerinin çocuklarının turizmde yaşadıkları zorluğun kaynağı olarak çocuklarına uygun turizm tesislerinin olmaması ve fiziki engellerin olmasından kaynaklı zorluklar yaşadıkları belirttiklerinden dolayı bu engellerin kaldırılması amacıyla engellilere uygun turizm tesisleri dizayn edilmelidir,
- Otel işletmelerinde engelli bireylere yönelik düzenlenen oda sayıları arttırılmalıdır,
- Turistik mekanlarında fiziksel engeller kaldırılarak engelli bireylere yönelik asansör, ulaşım v.s. olanaklar tanınmalıdır,
- Turizm işletmeleri erişilebilir turistik mekanlar için reklam ve tanıtımlarını arttırılmalıdır,

Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Öneriler:

- Zihinsel engelli bireylerin turizme katıldıkları yılın az olmasından dolayı zihinsel engelli birey ailelerinin çocuklarını daha fazla turizm faaliyetlerine katılmalarının sağlanması için yerel yönetimler tarafından zihinsel engelli bireylerin tatile çıkmaları karşılığında sübvansiyon uygulamaları yapılmalıdır,
- Zihinsel engelli bireylerin çoğunun turizme katılmamasından dolayı yerel yönetimler derneklere, vakıflara, okullara, rehabilitasyon merkezlerine ve uygulama okullarına zihinsel engelli bireylerin turizme daha çok katılması için destek vermelidir,
- Zihinsel engelli birey velilerinde üyelik bilinci oluşmadığından yerel yönetimler tarafından engelli birey ailelerinin dernek veya vakıflara üyelikleri takip edilip, zihinsel engelli bireylerin daha çok turistik faaliyetlere katılmaları sağlanmalıdır,
- Zihinsel engelli bireylerin turizme katılmaları az olduğundan ve ailelerin çoğunun düşük geliri olmasından dolayı yerel yönetimler engelli bireylere ve ailelerine, engelli bireylere yönelik düşük ücretli veya ücretsiz turistik faaliyetlere katılma imkanı tanımalıdır,
- Zihinsel engelli birey velileri çocuklarının bazen çok hareketli olmasından kaynaklı turistik tesislere ulaşmalarının zor olmasından dolayı engellilerin yararlanabileceği toplu ulaşım araçları bulundurulmalıdır,
- Zihinsel engelli bireylerin bir diğer yaşadıkları zorluklardan biri olan diğer bireylerin engelli bireylere karşı önyargılı ve duyarsız davranması önemli bir husus olup zihinsel engelli bireylere karşı sosyal bilincin geliştirilmesi ve sosyal sorumlulukların artırılması gerekmektedir. Bu nedenle yerel yönetimler sosyal sorumluluk projelerini arttırabilir,
- Zihinsel engelli bireylerin turizme katılmaları ailelerinin aylık gelir durumlarıyla bağlantılı olduğundan yerel yönetimler engelli bireylere, tatil mekanlarına yakın yerlerden veya toplu konutlardan düşük ücretle veya ücretsiz belli bir zaman süresince ev veya oda kiralama ile tatil imkanları tanımalıdır,
- Velilerinin çoğunluğu turizmin insanların engelli bireylere karşı olumlu duygular geliştirdiğini belirttiklerinden sosyal sorumluluk ve sosyal bilincin geliştirilmesi için yapılacak olan çalışmalarda engelli turizmüne daha fazla yer verilebilir,

- Zihinsel engelli bireylerin turizme katılımları yeterli düzeyde olmadığından yerel yönetimler erişilebilirliği arttıran turistik mekanlara vergi indirimini veya çeşitli kolaylıklar tanıyabilir,

Araştırmacılara öneriler:

- Engelli turizmiyle ilgili çalışmalar arttırılarak zihinsel engelli bireylerin engel türleri ve zihinsel engelli bireylerin kişisel özellikleri tespit edilip her engel türüne yönelik uygun turizm çeşidinin belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır,
- Araştırmacılar tarafından zihinsel engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmasını arttırabilmek adına yapılması gerekenler araştırılmalıdır,
- Araştırmalarda zihinsel engelli bireylerin sosyalleşmesinde turistik faaliyetlerin rolü ile ilgili herhangi bir çalışma bulunmadığından araştırmacılar, bu alana eğilmeli ve katkı sağlamalıdır. Engelli turizmiyle ilgili genellikle bedensel engelli bireylere yönelik çalışmalar yapıldığından zihinsel ve tüm engelli bireylere yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

Abay, A. R. ve Güloğlu, F. H. (2015). Engellilere Yönelik Temel Ulusal Mevzuatın Toplumsal Cinsiyet Açısından İçerik Analizi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8/40: 430-439.

Abeyratne, R.I.R. (1995). Proposals and Guidelines for the Carriage of Elderly and Disabled Persons by Air. Journal of Travel Research, 34 (winter): (52-59).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2016): BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS) Kapsamında: Engelli Hakları Ulusal Göstergeleri. (1-84).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2017): Avrupa Birliğinde Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler[<http://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/uluslararası-mevzuat/11-avrupa-birliğinde-engellilere-yönelik-yasal-duzenlemeler#engelsiz-avrupa>] Erişim: 04.10.2017

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2018): Engelli ve Yaşlı Bireylere İlişkin İstatistik Bilgiler. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Nisan,2018 (1-32).

Akbulut, S. (2012). “Gerçekten Eşit miyiz? Acı(ma), Zayıf Gör(me) ve Yok Say(ma) Ekseninde Engelli Ayrımcılığı”, Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar, (Derleyenler: Kenan Çayır ve Müge Ayan-Ceylan), (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları), (1-15).

Akçalar, S. Ö. (2007). Ortopedik Engellilerin Sosyalleşmesine Sporun Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Akdeniz Üniversitesi Proje Geliştirme, Uygulama ve Araştırma Merkezi (APGEM), (2012). Antalya’da Engelli Turizminin Gelişimi İçin Arz ve Talep Üzerine Bir Araştırma. (Erişim: 24.09.2017).

Akıncı, Z. ve Sönmez, N. (2015). Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26/1: 97 - 113.

Aktürk, Ü. (2012). Engelli Çocuğu Olan Anne - Babaların Kaygı Düzeyi ve Başa Çıkma Stratejilerinin Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Ambrose, I. (2012). European Policies for Accessible Tourism, (Ed. Dimitrios Buhalis, Simon Darcy ve Ivor Ambrose), *Best Practice in Accessible Tourism: Inclusion, Disability, Ageing Population and Tourism*. Channel View Publications., (19-35).

American with Disabilities Act (ADA), (2008). Fact Sheet: Settlement Agreement Between Department of Justice and International Spy Museum. Erişim: 21.02.2018 [<https://www.ada.gov/spymuseumfctsht.html>] June 3, 2008.

American with Disabilities Act (ADA), (2010). The Americans with Disabilities Act of 1990 and Revised ADA Regulations Implementing Title II and Title III. Erişim: 07.02. 2017 [https://www.ada.gov/2010_regs.htm].

Anderson, D. M., Bedini L. A. ve Moreland L. (2005). Getting All Girls into the Game: Physically Active Recreation for Girls with Disabilities. *Journal of Park and Recreation Administration*, Winter 2005, 23/4: 78-103.

Arslan, Y., Şahin, H. M., Gülnar, U. ve Şahbudak, M. (2014). Görme Engellilerin Toplumsal Hayatta Yaşadıkları Zorluklar (Batman Merkez Örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 4/2: 1-14.

Aslan, E. ve Güneş, G. (2014). Avrupalı Seçkin Destinasyonlar (EDEN) Kapsamında Engelsiz Şehirler ve Turizm ‘‘Ulusal Yazılı Medyada Engelsizlik Üzerine Bir Tarama’’, Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm, 13-16 Kasım 2014 (1-15).

Atak, V. (2008). Marmaris'teki Otel İşletmelerinin Bedensel Engelli Turizmine Bakışı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Australian Building Codes Board (2009). Final Regulation Impact Statement for Decision. Proposal to Formulate Disability (Access to Premises – Buildings) Standards and Amend the Access Provisions of the Building Code of Australia (RIS2008-02 – as amended).

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu (2019). Avrupa Birliğine Üye ve Aday Ülkeler, Avrupa Birliği 2019.

Aytaç, M. ve Öngen, B. (2012). Doğrulayıcı faktör analizi ile yeni çevresel paradigma ölçeğinin yapı geçerliliğinin incelenmesi. İstatistikçiler Dergisi, 5: 14-22.

Baş, M. (2016). Engelli Turizmi. Ankara. Nobel Akademik Yayıncılık.

Baştürk, S. ve Taştepe, M. (2013). Evren ve Ömeklem. S. Baştürk (Ed.), Bilimsel Araştırma Yöntemleri (129- 159). Ankara: Vize Yayıncılık.

Berber, R. (2011). Sporun İşitme Engellilerin Sosyalleşmesi Üzerine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Besiri, A. (2009). Yoksulluk Ekseninde Engellilerin Eğitimi. TBB Dergisi, 83: 353-374.

Bilim, V. (2015). Hizmet Sektörü ve Engelli Çalışanlar ve Ereğli Down Cafe Örneği. Ed. Demirkıran, A. V., Ereğli Down Cafe Örneği Sevgi Eğitim Derneği Yerel Kurumlar İçin Rehber Kitap, Konya / Ereğli (1-147).

Bindak, R. (2014). Mann-Whitney U ile Student's t testinin I.Tip Hata ve Güç bakımından Karşılaştırılması: Monte Carlo Simülasyon Çalışması. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 14/1: 5-11.

Bizjak, B., Knežević, M. ve Cvetrežnik, S. (2010). Attitude change towards guests with disabilities: Reflections From Tourism Students, Annals of Tourism Research, 38/3 (842-857).

Blichfeldt, B. S. ve Nicolaisen, J. (2011). Disabled Travel: Not Easy, But Doable. *Current Issues in Tourism*, 14/1: 79–102.

Breda, A. (2014). Accessible Tourism - Regione Del Veneto. The Veneto Region, Europäische Union und Tourismus: die Förderungsmöglichkeiten, 23 Haziran 2014, (1-34).

Brown, J. D. (2009). Statistics Corner Questions and answers about language testing statistics: Principal components analysis and exploratory factor analysis, In: Definitions, differences, and choices. Shiken: JALT Testing & Evaluation SIG Newsletter, 13/2: 19-23.

Burnett, J. J. ve Baker, H. B. (2001). Assessing the Travel-Related Behaviors of the Mobility-Disabled Consumer, *Journal of Travel Research*, 41/1: 4-11.

Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 32: 470-483.

Colorado, A. H., Luengo, C. A., Pastor, I. M. (2013). Guide to Best Practices and Recommendations for Accessible Greenways. Spain. Environmental Activities and Greenways Department. Spanish Railways Foundation / Fundación de los Ferrocarriles Españoles (FFE).

Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı. Sakarya. Sakarya Yayıncılık, 8. Baskı

Çağlar, S. (2012). Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye’de Erişebilirlikleri, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61/2: 541-598.

Çakmak, N. M. (2008). Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Engelli Tanımı Hakkında Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57/2: 51-62.

Çizel, B., Sönmez, N. ve Akıncı, Z. (2012). Antalya’da Engelli Turizminin Gelişimi İçin Arz ve Talep Üzerine Bir Araştırma. Akdeniz Üniversitesi Proje Geliştirme, Uygulama ve Araştırma Merkezi (APGEM), Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, Antalya.

Darcy, S., Ambrose, I., Schweinsberg, S. ve Buhalis, D. (2011). Conclusion: Universal Approaches to Accessible Tourism, (Ed. Dimitrios Buhalis ve Simon Darcy), Accessible Tourism: Concepts and Issues, Bristol, UK: Channel View Publications, (300-316).

Darcy, S., Cameron, B. ve Schweinsberg, S. (2012). Accessible Tourism in Australia, (Ed. Dimitrios Buhalis, Simon Darcy ve Ivor Ambrose), Best Practice in Accessible Tourism: Inclusion, Disability, Ageing Population and Tourism. Channel View Publications., (79-113).

Darcy, S. ve Dickson, T. J. (2009). A Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences. Journal of Hospitality and Tourism Management 16/1: 32– 44.

Darcy, S. ve Pegg, S. (2011). Towards Strategic Intent: Perceptions of disability service provision amongst hotel accommodation managers. International Journal of Hospitality Management, 30: 468–476.

Demirbilek, M. (2013). Zihinsel Engelli Bireylerin ve Ailelerinin Gereksinimleri (The Needs of Mentally Disabled Individuals and Their Families), Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care (TJFMPC), 7/3: 58-64.

Demirdağ, M. (2010). Sporun Öğretilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Sosyalleşmeleri Üzerine Etkisinin Araştırılması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü), (2002). Türkiye Özürlüler Araştırması, ANKARA.

Diğer, H. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Engellilik Algı Düzeyinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Fırat Üniversitesi Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Disability Rights Education and Defense Fund, (DREDF), (2017), www.dredf.org (Erişim Tarihi: 26.10.2017).

Drews, W. (2008). A Web 2.0 Tourism Information System for Accessible Tourism. Information and Communication Technologies in Tourism (164-174).

Doğru, H., Kaygalak, S., avdırlı, C. M. ve Bahçeci, V. (2014). Engelli Bireylerin Turizm Hizmetlerine Yönelik E- Őikayetleri, Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm, 13- 16 Kasım 2014 (1465-1479).

Economic Commission For Latin America And The Caribbean (2011). Availability, Collection And Use Of Data On Disability In The Caribbean Subregion. 24 January 2011 (1-38).

Eichhorn, V. and Buhalis, D. (2011). Accessibility: A Key Objective for the Tourism Industry, (Ed. Dimitrios Buhalis ve Simon Darcy), Accessible Tourism: Concepts and Issues, Bristol, UK: Channel View Publications, (46-61).

Ekinci, Ö. K. (2013). Bilimsel, Sosyal ve Yasal Yönleriyle Otizm Farkındalığı, TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi, (30-35).

Engelsiz Yaşam Derneği, (2018). Türkiye ve Dünya’da Engelliler, Sayılarla Dünya’da ve Türkiye’de Engellilik. 05.03.2018

Erdem, A. P., Yaman, E., Sepet, E.ve Aytepe, Z. (2012). Zihinsel Engelli Çocuklarda Davranış Yönetimi ve Tedavi Yaklaşımları, İstanbul Üniversitesi Diő Hekimliği Fakültesi Dergisi, 46/: 66-73.

Eryılmaz, B. (2010). Turizmde Engelli Pazarının Değerlendirilmesi ve Bodrum Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ESCAP (United Nations Economic and Social Commission of Asia and the Pacific) (2000). Asia-Pacific Conference on Tourism For People With Disability. Barrier-Free Tourism For People With Disability in the ESCAP Region, 24-28 September 2000, Grand Bali Beach Hotel Bali – Indonesia.

ESCAP (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific) (2016). Disability at a Glance 2015: Strengthening Employment Prospects for Persons with Disabilities in Asia and the Pacific, United Nations Publication, United Nations 2016.

European Commission (2012). Mapping and Performance Check of the Supply of Accessible Tourism Services (220/PP/ENT/PPA/12/6491). The Historical Centre of Athens as an Accessible Destination, Greece, Case Study 10, Enterprise and Industry Directorate General (DGENTR).

European Commission (2013). Accessible Tourism in Europe: Conference on the occasion of the European Day of Persons with Disabilities and European Tourism Day. Brussels, 3–4 December, Report.

European Commission (2014). Economic Impact and Travel Patterns of Accessible Tourism in Europe – Final Report. Service Contract SI2.ACPROCE052481700 – European Commission, DG Enterprise and Industry, 19/06/2014 (1-475).

European Commission (2015). “Mapping and Performance Check of the Supply of Accessible Tourism Services” (220/PP/ENT/PPA/12/6491). Case Study 2, Frankfurt am Main, Germany. European Commission Enterprise and Industry Directorate General (DGENTR).

European Network For Accessible Tourism (ENAT), (2007). Rights of Tourists with Disabilities in the European Union Framework. Fundación ONCE, Spain, December 2007 (1-44).

European Network for Accessible Tourism (ENAT), (2011). Let’s Make Europe a Tourism Destination for All!. 14.10.2011

European Network for Accessible Tourism (ENAT), (2013). Cavan, Ireland, Receives European Tourism Award for Accessibility. 27/05/2013.

EYHGM (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü) (2011). 2011 Nüfus ve Konut Araştırması, Engellilik Araştırma Sonuçları. [<https://eyh.aile.gov.tr/nufus-ve-konut-arastirmasi-2011>].

Gliem, J. A. ve Gliem, R. R. (2003). Calculating, Interpreting, and Reporting Cronbach’s Alpha Reliability Coefficient for Likert-Type Scales. 2003 Midwest Research to Practice Conference in Adult, Continuing, and Community Education. The Ohio State University, Columbus, 8-10 Ekim.

Göde, M. Ö. ve Öncel, S. (2016). Yiyecek İçecek İşletmelerinde Engellilere Yönelik Düzenlemelerin İncelenmesi: Eskişehir Örneği, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 8/2 (189-201).

Grossman, H. J. (1983). Classification in mental retardation. Washington, DC: American Association on Mental Deficiency.

Gül, İ.İ. (2014). Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi. (31-44). Ed. Çayır, K., Soran, M. ve Ergün, M. Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler İçin Temel Metinler ve Örnek Dersler. İstanbul: Karekök Yayınları, 2015. (1-215).

Güngör, F. ve Güneş, G. (2012). Dünya'daki Gelişmeler Paralelinde Türkiye'de Değişen Özürlülük Politikaları. Yalova Üniversitesi, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 2/3: 25-44.

Henson, R. K. ve Roberts, J. K. (2006). Use of Exploratory Factor Analysis in Published Research. Common Errors and Some Comment on Improved Practice. Educational and Psychological Measurement, 66/3: 393-416.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü (İSEM), (2014). Gelin Engelleri Birlikte Aşalım. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı Engelliler Müdürlüğü. (1-32).

Joly, E. (2009). Disability and Employment in Argentina: The Right to Be Exploited? NACLA Report on Americas. March / April 2009. (5-11).

Kanca, B. ve Ertaş, Ç. (2014). Engelli Turizmine İlişkin Yasal Düzenlemeler: Türkiye İle Avrupa Birliği Mevzuatlarının Karşılaştırılması. Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm, 13- 16 Kasım 2014 (1-1615).

Kaner, S. (2009). Zihin Engelli Çocukların Duygusal ve Davranışsal Problemlerinin Değerlendirilmesinde Anne-Baba ve Öğretmen Tutarlılığı. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 42/2: 239-263.

Kaygısız, Ü. ve Bulgan, G. (2015). İnsan Hakları Çerçevesinde Engellilerin Seyahat Hakkı ve Avrupa Birliği'ndeki Yasal Düzenlemeler. Akademik Bakış Dergisi, 49: 98-106.

Kırlioğlu, H. İ. K. (2015). Zihinsel Engellilere Yönelik Durumun ve Hizmetlerin Uzman Görüşleri Perspektifinde Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kim, S. ve Lehto, X. Y. (2013). Travel by families with children possessing disabilities: Motives and activities. *Tourism Management* 37, (13-24).

Kocaalan, M. L. ve Yürekli, E. (2013). Down Sendromlu Bireylerin Girişimcilik Vaka Çalışması – Gülen Yüzler. *Procedia V International Congress On Entrepreneurship (ICE 2013) Kazakistan/Almatı* (1-318).

Koçyiğit, M. ve Yıldız, M. (2014). Yerel Yönetimlerde Rekreasyon Uygulamaları: Konya Örneği. *International Journal of Science Culture and Sport, Special Issue on the Proceedings of the 1st ISSTR-SC Congress*, 2: 211-223.

Lesser, A. J. (1985). The origin and development of maternal and child health programs in the United States. *American journal of Public Health Then and Now*, 75/6: 590-598.

Maxwell, J., Belser, J. W. ve David, D. (2007). A Health Handbook for Women with Disabilities. *Hesperian Health Guides*, February 2007, Berkeley, California / USA (1-385).

McKercher, B., Packer, T., Yau, M. K. ve Lam, P. (2003). Travel agents as facilitators or inhibitors of travel: Perceptions of people with disabilities. *Tourism Management*, 24: 465-474.

Mesleki Eğitim ve Öğretim Sistemini Güçlendirme Projesi (MEGEP), (2013). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi: Bedensel ve Süreğen Hastalıklar. ANKARA.

Mesleki Eğitim ve Öğretim Sistemini Güçlendirme Projesi (MEGEP), (2013). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi: Dil ve Konuşma Güçlüğü. ANKARA.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2011). Aile ve Tüketici Hizmetleri – Engelli Bireyler. (1-40).

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2015). Çocuk Gelişimi– Zihinsel Engelliler, ANKARA.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2016). İşitme Yetersizliği ve Kaynaştırma, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. ANKARA .

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2016). Görme Yetersizliği ve Kaynaştırma, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. ANKARA .

Miles, M. ve Hossain, F. (1999). Rights and disabilities in educational provision in Pakistan and Bangladesh: roots, rhetoric, reality. Felicity Armstrong and Len Barton (Ed.), Disability, Human Rights and Education. Cross – Cultural Perspective. McGraw-Hill Education (UK), (1-242).

Mopecha, N. B. (2016). Barriers to People with Disabilities in the Tourism and Hospitality Industry: A Case Study of Buea in the South West Region of Cameroon. Master of Science in Tourism Management. North Cyprus: Eastern Mediterranean University Social Sciences Institute.

Murphy, N. A., Carbone, P. S. ve the Council on Children With Disabilities (2008). Promoting the Participation of Children With Disabilities in Sports, Recreation, and Physical Activities, American Academy of Pediatrics – Dedicated to the health of all children, Guidance for the Clinician in Rendering Pediatric Care, s:5, c:121, May 2008, (1057-1061).

Obe, S. A.(2013). A Disability History Timeline The struggle for equal rights through the ages. Ed. Loren Grant NHS (North West) March 2013. (1-48).

Olçay, A., Giritlioğlu, İ. ve Parlak, Ö. (2014). ENAT (European Network for Accessible Tourism - Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı) İle Türkiye'nin Erişilebilir Turizme Yönelik Otel İşletmelerini Kapsayan Düzenlemeleri ve Bu Düzenlemelerin Karşılaştırılması, Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm, 13-16 Kasım 2014 (1343-1358).

Okursoy, A. ve Turan, A. H.(2014). Açımlayıcı Faktör Analizi ve Üniversite Yemekhanesinde Müşteri Memnuniyeti Üzerinde Etkili Olan Boyutların Belirlenmesi Üzerine Bir Uygulama. Doğu Üniversitesi Dergisi, 15/1: 65-78.

Orhan, S. (2013). Türkiye’de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları (Durum Analizi ve Öneriler). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları (ÇASGEM), Yayın No: 35 Ankara.

ÖRGM (Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü), (2010). Okullarımızda Neden Niçin Nasıl Kaynaştırma. Yönetici, Öğretmen ve Aile Kılavuzu, Eylül, 2010 ANKARA.

Özer, S. (2015). İslam ve Diğer Medeniyetlerin Engelliye Bakışı. Bilimname Düşünce Platformu. 2015/1, 28: 55-65.

Özgökçeler, S. (2006). Sosyal Dışlanma Sorunsalı ve Engellilerin Sosyal Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Özgökçeler, S. ve Bıçkı, D. (2013). Bir Turizm Hakkı Olarak Sosyal Turizm ve Engelliler. Uluslararası Katılımlı VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi. Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar. Bildiri Kitabı 3. Ed. Muammer Tuna. 02-05 Ekim 2013, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

ÖZİDA (2002). 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması, Ankara.

Öztürk, H. (2014). Sporun Öğretilbilir Zihinsel Engelli Çocukların Sosyalleşmeleri Üzerine Etkisi (Diyarbakır Örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Lefkoşa: KKTC Yakın Doğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Öztürk, M. (2011). Türkiye’de Engelli Gerçeği. MÜSİAD Cep Kitapları: 30 İSTANBUL.

Öztürk, M. (2012). Türkiye’de Engelli Gerçeği Raporu. Canda Özur Olmaz Derneği. 2012/ İSTANBUL.

Papamichail, K. (2012). Accessible Hotels: Design Essentials, (Ed. Dimitrios Buhalis, Simon Darcy ve Ivor Ambrose), Best Practice in Accessible Tourism: Inclusion, Disability, Ageing Population and Tourism. Channel View Publications., (241-262).

Peat, M. (1997). Attitudes and access: advancing the rights of people with disabilities. Canadian Medical Association Journal, 156/5: 657-659.

Pillay, N. (2010). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Engellilerin Haklarına ilişkin Sözleşme'nin İzlenmesi, İnsan Hakları Gözlemcileri için Kılavuz Mesleki eğitim serisi No. 17, Birleşmiş Milletler New York ve Cenevre, 2010, (Erişim Tarihi: 29.12.2017).

Popiel, M. (2016). Tourism Market, Disability and Inequality: Problems and Solutions. Acta Academica Karviniensia (AAK), 16/3: 25-36.

Ramboll, (2010). Calypso Study on Social Tourism Belgium. Calypso Country Report Belgium, Country study. Ref. Ares (2014) 3231316 - 01/10/2014 (1-18).

Sarı, Y. H. (2007). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerde Aile Yüklenmesi. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 11/2: 1-7.

Sarıgül, A. (2016). Bedensel Engellilerde Sosyal Dışlanma Ağrı İli Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Schalock, R. L., Luckasson, R. A., Shogren, K. A., Borthwick, S. D., Bradley, V., Buntinx, W.H.E., Coulter, D.L., Craig, E.M., Gomez, S.C., Lachapelle, Y., Reeve, A., Snell, M.E., Spreat, S., Tasse, M.J., Thompson, J.R., Verdugo, M.A., Wehmeyer, M.L. ve Yeager, M.H. (2007). The Renaming of Mental Retardation: Understanding the Change to the Term Intellectual Disability. American Association on Intellectual and Developmental Disabilities, 45/2: 116-124.

Selçuk, G. N., Kınalı, N. ve Erdoğan, M. (2014). Engelsiz Turizm Açısından Destinasyon Yönetim Örgütünün Önemi, Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm, 13- 16 Kasım 2014 (1-15).

Serçek, G. Ö. ve Serçek, S. (2014). Engellilerin Tatil Alışkanlıkları ve Seyahat Engelleri, Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi 15. Ulusal Turizm Kongresi - Engelsiz Turizm, 13-16 Kasım 2014, (78-91).

Shang, X., Fisher, K. R. ve Xie, J. (2011). Discrimination against children with disability in China. *International Journal of Social Welfare*, 20: 298–308.

Shaw, G. ve Veitch, C. (2011). Demographic Drivers of Change in Tourism and the Challenge of Inclusive Products, (Ed. Dimitrios Buhalis ve Simon Darcy), *Accessible Tourism: Concepts and Issues*, Bristol, UK: Channel View Publications, (160-173).

Shemesh, R. (2010). Hearing Impairment: Definitions, Assessment and Management. *International Encyclopedia of Rehabilitation*. Center for International Rehabilitation Research Information and Exchange (CIRRIE) Department of Communication Disorders Faculty of Social Welfare & Health Sciences University of Haifa, Israel. (1-11).

Somet Zihinsel Gelişim Derneği, (2018), Türkiye’de Zihinsel Engelliliğin Dağılımı, <http://www.sometzihinsel.org> (Erişim Tarihi:12.11.2018). SOMET Zihinsel Gelişim Derneği, ESOGÜ Tıp Fakültesi.

Söğüt, M. (2006). Sporun Bedensel Engellilerin Sosyalleşmeleri Üzerine Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Srivastava, P. ve Kumar, P. (2015). Disability, Its Issues and Challenges: Psychosocial and Legal Aspects in Indian Scenario. *Delhi Psychiatry Journal*, 18/1: 195-205.

Sustainable Tourism Cooperative Research Centres Program (STCRC), (2008). Accessible Tourism Challenges and Opportunities, *Accessible Tourism: understanding an evolving aspect of Australian tourism*. Australia, (1-32).

Şenol, F., Oktay, K. ve Özmen, M. (2016). Engelli Turistlere Yönelik Otel Uygulamaları: Antalya Yöresi Örneği, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13: 74-91.

Şişman, Y. (2011). Türkiye’de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 2011/1, 60: 169–221.

Taşkın, R. (2014). Sporda Engel Yok. II. Uluslararası Engellilerde Beden Eğitimi ve Spor Kongresi (Özet Kitabı). Batman Üniversitesi: Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, 2-4 Mayıs 2014, Ed. Şahin, M., Taşkın, H., Aktaş, S., Esentaş, M. ve Şahin, F.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2015). Çocuk Gelişimi – Zihinsel Engelliler, (1-99).

T. C. Resmi Gazete (2005a) 07/07/2005 tarihinde 25868 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan “Özürllüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” [http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm] (Erişim Tarihi: 26.10.2017).

T. C. Resmi Gazete (2005b) 21/06/2005 tarihinde 25852 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik” [http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20058948.pdf] (Erişim Tarihi: 19.12.2017).

T. C. Resmi Gazete 12/07/2006 tarihinde 26226 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Kamu Binaları, Kamuya Açık Alanlar ve Toplu Taşıma Araçlarının Özürllülerin Kullanımına Uygun Duruma Getirilmesi” İle İlgili 2006/18 Sayılı Başbakanlık Genelgesi. 12 Temmuz 2006 Çarşamba. (Erişim Tarihi: 20.02.2018).

T. C. Resmi Gazete 14/07/2009 tarihinde 27288 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” [http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm], (Erişim Tarihi: 18.12.2017).

Tohum Otizm Vakfı, (2014). Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) şimdi ne olacak? [http://www.tohumotizmportali.org/docs/OSB-simdi-ne-olacak-PEMBE-KITAPCIK.pdf].

Tokgöz, N. S. (2011). Özel Olimpiyatlara Katılan Zihinsel Engelli Sporcuların Fiziksel Antropometrisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Tozlu, E. (2012). Turizm Destinasyonlarında Engellilere Yönelik Ürünlerin Belirlenmesi. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tugaltay, G. (2015). Hafif Derecede Mental Retardasyonu Olan Ergenlerin Ruhsal İşleyişlerinin, Depresyon ve Kaygı Düzeylerinin Projektif Yöntemlerle İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkbağ, A. U. ve Besiri, A. (2009). Engellilik ve Hayata Erişim. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2009/2, (3-12).

Türkiye Engelsiz Bilişim Platformu (2011). BM Engelli Hakları Sözleşmesi. 25 Ağustos 2011.

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] Haber Bülteni (2010), Özürlülerin Sorunları ve Beklentileri Araştırması 2010. Ankara, TÜİK.

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] Haber Bülteni (2013), Nüfus ve Konut Araştırması 2011. Ankara, TÜİK.

Türk Tabipler Birliği (TTB), (2009). Hekimler ve Tabip Odası Yöneticileri İçin Mevzuat, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. 14 Temmuz, 2009. [<https://www.ttb.org.tr/mevzuat/>].

Tütüncü, Ö. ve Aydın, İ. (2013). Ulaşılabilir Turizm. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 24/2: 261 - 263.

Válková, H. (2014). Tourism For All: Challenge For Persons With Disabilities. ROZPRAWY NAUKOWE, Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, 2014, 46: 204-211.

Var, T., Yeşiltaş, M., Yaylı, A. ve Öztürk, Y. (2011). A Study on the Travel Patterns of Physically Disabled People. Asia Pacific Journal of Tourism Research, December 2011, 16/6: 599-618.

Vila, T. D., Darcy, S. ve González, E. A. (2015). Competing for the disability tourism market e A comparative exploration of the factors of accessible tourism competitiveness in Spain and Australia. *Tourism Management*. 47: 261-272.

Visit England (2016). *Destinations for All - A guide to creating accessible destinations*. (1-34).

Whitehead, M. (2004). *Persons with Disability in the City of Joburg*. Study Commissioned by the Corporate Planning Unit of the City of Joburg as a Component of the Human Development Agenda, Urban Energy Conservation & Transportation, June, 2004. (1-54).

World Health Organization (2011). *Dünya Engellilik Raporu: Yönetici Özeti*. [<http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1328710754698/YoneticiOzeti.pdf>] (Erişim tarihi: 03.10.2018).

World Health Organization (2016). *Disability and health Fact sheet Reviewed November 2016* [<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en/>] (Erişim tarihi: 03.02.2017).

World Tourism Organization (UNWTO), (2015). *Manual on Accessible Tourism for All. Public-private Partnerships and Good Practices*. (1-281).

World Tourism Organization (UNWTO), (2016). “Tourism for All - promoting universal accessibility” *Good Practices in the Accessible Tourism Supply Chain/ World Tourism Day 2016, Spain*. (1-24).

Yaman, T. (2015). *Beden Eğitimi ve Oyunun Hafif Düzey Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Beceri Kazanımları Üzerine Etkisinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yetim, A. (2014). *Engelliler Sporuna Sosyolojik Yaklaşım. II. Uluslararası Engellilerde Beden Eğitimi ve Spor Kongresi (Özet Kitabı)*. Batman Üniversitesi: Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, 2-4 Mayıs 2014, Ed. Şahin, M., Taşkın, H., Aktaş, S., Esentaş, M. ve Şahin, F.

Yıldız, Z. Yıldız, S. ve Karaçayır, E. (2017). Dünyada ve Türkiye’de Engelli Turizmi Pazarının Değerlendirilmesi (Evaluation of Accessible Tourism Market in the World and Turkey). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5/2: 61-80.

Yılma, G. (2014). Zihinsel Engelli Çocuklarda Müzik Terapi Yöntemlerinde Kullanılan Müzik Aletleri Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/33: 890-900.

Yılmaz, B. ve Aydın, D. (2004). Ortopedik Engelliler İçin Eğitim Mekanları Tasarımında Malzemenin Önemi. II. Ulusal Yapı Malzemesi Kongresi, 6-8 Ekim 2004 Kongre Bildirileri Kitabı, İstanbul (230-240).

Yörük, Ü. K. (2003). Turizm Yapılarının Tasarımında Özürlü Etmenin İrdelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Yumuşak, M. (2014). Şanlıurfa’da Engelli Bireylerin ve Ailelerinin Toplumsal Hayatta Yaşadıkları Zorlukların Araştırılması Projesi. Araştırma Raporu. (1-117).

Yürük, E. Ö. ve Avcı, N. (2008). Engelliler ve Turizm: Avrupa Birliği ve Türkiye Uygulamaları Üzerine Kavramsal Bir Karşılaştırma, *Avrasya Etüdlere*, 34/2: 109-125.

Zander, E. (2004). An introduction to autism. Original title: Introdution om autism. AUTISMFORUM, Handikapp & Habilitering, Box 17519, 118 91 Stockholm 08-690 60 52, www.autismforum.se, autismforum@sll.se Zander, E. An introduction to autism ¼ 1/9 2004.

Zengin, B. ve Eryılmaz, B. (2013). Bodrum Destinasyonunda Engelli Turizm Pazarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 11: 51-74.

<http://www.avsaotelleri.com.tr> (Erişim Tarihi:21.02.2018). Avşa Adası Kamp Yerleri, Avşa Otelleri 2011, [<http://www.avsaotelleri.com.tr/avsa-kamp-alanlari.html>]

<http://bodrumsaglik.org/> (Erişim Tarihi: 21.02.2018). Bodrum Sağlık Vakfı. [<http://bodrumsaglik.org/hizmetlerimiz/>]

www.dianatatil.com/balcova-termal-otel (Erişim Tarihi: 21.02.2018). Balçova Termal Otel.

www.germany.travel (Erişim tarihi : 15.02.2018). Welcome to BarrierFree Germany. Enjoy with ease. Germany Simply Inspiring.

<http://www.sirfdanismanlik.com.tr> (<http://www.sirfdanismanlik.com.tr/pdf/kultur2-h.pdf>) (Erişim Tarihi: 21.02.2018). Otel Sınıflandırma İşlemleri.

<http://www.trtatil.com> (<http://www.trtatil.com/act-panaroma-park-otel.html>) (Erişim Tarihi: 21.02.2018). trtatil.com – Otel ve Pansiyon Rehberi, Act Panaroma Park Otel.

<https://www.tursab.org.tr/tr/>: https://www.tursab.org.tr/tr/engelsiz-turizm/dunyada-ve-turkiyede-engelsiz-turizm-pazari_487.html (Şubat, 2008).

<http://www.yasadikca.com> Yaşadıkça: Engelliler Haber ve Bilgi Portalı (Erişim Tarihi: 21.02.2018). Turizm/ Balçova Termal Tesisleri Dünyaya Açılmıştır. 28.05.2010 [<http://www.yasadikca.com/balcova-termal-tesisleri-dunyaya-acilmis-4747#>].

EKLER

Ek-1

Değerli Veli,

Bu anket çalışması, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim dalı için yürütülmekte olan “Zihinsel Engelli Bireylerin Topluma Kazandırılmasında Turizm Faaliyetlerinin Rolü Üzerine Bir Araştırma” isimli tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Elde edilen bulgular kesinlikle başka bir amaç için kullanılmayacaktır. Zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

ARAŞTIRMACILAR

Prof. Dr. Mehmet SARIŞIK
Sakarya Üniversitesi

Senem YILMAZ DÜŞÜNÜR
Sakarya Üniversitesi

Düşüncelerinize en uygun gelen yere (X) işareti koyunuz!
1. Çocuğunuzun yaşı: ( ) 4 ve altı ( ) 5-8 ( ) 9-13 ( ) 14-17 ( ) 18 ve üstü
2. Çocuğunuzun cinsiyeti: E ( ) K ( )
3. Eğitim durumunuz: ( ) Okur-Yazar Değil ( ) İlkokul ( ) Lise ( ) Ön lisans ( ) Lisans ( ) Diğer, Belirtiniz...
4. Ailenizin Aylık gelir durumu: ( ) 2000 TL ve altı ( ) 2001/3000 TL ( ) 3001/4000 ( ) 4001 ve üstü
5. Engellilik düzeyi nedir? ( ) Hafif Derecede Engelli ( ) Orta Derecede Engelli ( ) Ağır Derecede Engelli
6. Engellilerle ilgili dernek veya değişik sosyal topluluklara üyeliğiniz var mı? ( ) Evet ( ) Hayır
7. Sizi turizm faaliyetleri yapmaya yönelten en önemli etken hangisidir? ( ) Aile ( ) Okul ortamı ( ) İşyeri ortamı ( ) Manşet ve resimleri ( ) Arkadaş Grubu ( ) Basın yayın ( ) Diğer, Belirtiniz...
8. Çocuğunuz turizm faaliyetleri içinde en çok hangi turizm çeşidinden hoşlanır? ( ) Spor Turizmi ( ) Kültür Turizmi ( ) Yayla Turizmi ( ) Kış Turizmi ( ) Yaz (Tatil) Turizmi ( ) Kamp ve Karavan Turizmi ( ) Diğer, Belirtiniz...
9. Çocuğunuz kaç yıldır turizm faaliyetlerine katılıyor? ( ) 2 yıl ve daha az ( ) 3-5 yıl ( ) 6-8 yıl ( ) 9 yıl ve üzeri
10. Turizme katılmanın çocuğunuz üzerinde bıraktığı etkiler sizce nelerdir? ( ) Dinlendirici olması ( ) Eğlenceli ve heyecan verici olması ( ) Eğitici olması ( ) İnsanlarla daha rahat ilişki kurulmasını sağlıyor
11. Çocuğunuz turizm faaliyetlerini yaparken mutlu oluyor mu? ( ) Evet ( ) Hayır

<p>12. Çocuğunuz turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken zorluklar yaşad mı? ☐ Evet ☐ Hayır</p>
<p>13. Cevabınız evet ise çocuğunuzun yaşadığı zorluğun kaynağı nedir? ☐ Yaşadığı zorluk yok ☐ Fiziksel engellerin olmasından kaynaklı (rampa, merdiven v.s.) ☐ Çalışan personellerin çocuğuma karşı duyarsız davranmasından kaynaklı ☐ Diğer insanların çocuğuma karşı duyarsız davranmasından kaynaklı ☐ Turistik alanlara ulaşımın çocuğum için zor olmasından kaynaklı ☐ Çocuğuma uygun turizm tesislerinin olmamasından kaynaklı ☐ Diğer, Belirtiniz...</p>
<p>14. Çocuğunuz turizme katılınca toplumda kendini değerli hissetti mi? ☐ Evet ☐ Hayır (Söğüt,2006)</p>
<p>15. Turizm faaliyetlerine katıldıktan sonra çocuğunuzun günlük yaşamında olumlu gelişmeler oldu mu? ☐ Evet ☐ Hayır (Söğüt,2006)</p>
<p>16. Çocuğunuzun turizm faaliyetleri sonrasında kendine güveni arttı mı? ☐ Evet ☐ Hayır (Söğüt,2006)</p>

Düşüncelerinize en uygun gelen yere (X) işareti koyunuz!	Kesinlikle Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
“Kesinlikle Katılmıyorum(1)” güçlü bir katılmama durumunu, “Kesinlikle Katılıyorum(5)” ise, güçlü bir katılma durumunu ifade etmektedir.					
----Zihinsel Engelli Bireyler ve Turizm Etkileşimi----					
1. Turizm faaliyetleri ile çocuğum kendini daha özgür ifade eder. (Akçalar,2007:92-94)	1	2	3	4	5
2. Turist olmak çocuğumu bunalımlı bir ruh haline sokar. (Serçek ve Serçek, 2014:87)	1	2	3	4	5
3. Çocuğum için uygun bir turizm ortamı oluşturulamaz. (Serçek ve Serçek, 2014:87)	1	2	3	4	5
4. Turist olmak çocuğum için uygun değildir. (Serçek ve Serçek, 2014:87)	1	2	3	4	5
5. Turizm faaliyetleri ile çocuğumun yaşam sevinci artar. (Demirdağ, 2010)	1	2	3	4	5
6. Turizm faaliyetleri çocuğum üzerinde olumsuz etkiler bırakır. (Demirdağ, 2010)	1	2	3	4	5

Düşüncelerinize en uygun gelen yere (X) işareti koyunuz! “Kesinlikle Katılmıyorum(1)” güçlü bir katılmama durumunu, “Kesinlikle Katılıyorum(5)” ise, güçlü bir katılma durumunu ifade etmektedir.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	1	2	3	4	5
----Turizmin Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyalleşmesine Etkileri----					
1. Çocuğum boş zamanlarını diğer insanlarla geçirmekten hoşlanır. (Berber, 2011).	1	2	3	4	5
2. Çocuğum, diğer insanlarla hoş zaman geçirecek faaliyetler yapmayı tercih eder. Akçalar, 2007:94-95	1	2	3	4	5
3. Çocuğum duygularını, turizm faaliyetleri boyunca rahatça dışa vurur ve hissettirebilir. (Demirdağ, 2010)	1	2	3	4	5
4. Çocuğumun hoşlandığı turizm türüne katılmayı seçmede kişisel ilgi ve yeteneği belirleyicidir. (Berber, 2011).	1	2	3	4	5
5. Çocuğumun ilgilendiği turizm çeşidini seçmesinde aile ve çevresinin etkisi belirleyicidir. Akçalar, 2007:94-95	1	2	3	4	5
6. Çocuğum her türlü turistik faaliyetlere katılmaktan hoşlanır. (Berber, 2011).	1	2	3	4	5
7. Turizm faaliyetleri çocuğumun kaynaşması için gerekli ortamı sağlar. (Demirdağ, 2010)	1	2	3	4	5
8. İnsanlar çocuğumun turizme katılması ile çocuğumu daha kolay tanıyabilirler. Akçalar, 2007:94-95	1	2	3	4	5
9. Bir grubun üyesi olup grup turizmi yapmaktansa, bireysel turizme katılmayı tercih eder. Akçalar, 2007:94-95	1	2	3	4	5
10. Grup olarak yapılan turizm faaliyetlerinde, çocuğum gruba ayak uydurabilir. (Akçalar,2007:92-94)	1	2	3	4	5

11. Grup olarak yapılan turistik faaliyetlerde çocuğumun gruba ayak uydurması çocuğumu mutlu eder. (Akçalar,2007:92-94)	1	2	3	4	5
12. Turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken çıkan sorunlar onu mutsuz eder. (Akçalar, 2007:92-94)	1	2	3	4	5
13. Turizm faaliyetlerini gerçekleştirirken çocuğumun davranışlarına karşı insanların hoşgörü olması onu mutlu eder. Akçalar, 2007:94-95	1	2	3	4	5
14. Diğer insanlar onu reddecek olsa dahi, turizm faaliyetleri sayesinde mutluluğu azalmaz. (Akçalar,2007:92-94)	1	2	3	4	5
15. Turizm, çocuğumun insanlarla iletişime olumlu katkılar sağlar. (Berber, 2011).	1	2	3	4	5
16. Turistik faaliyetlerde çocuğum insanlarla iletişim kurmada seçici davranır (yaş, gelir, cinsiyet vs). (Berber, 2011).	1	2	3	4	5
17. Turizm, çocuğumun sosyal bütünleşmeye ayak uydurmasını sağlar. Akçalar, 2007:94-95	1	2	3	4	5
18. Çocuğum turizme katıldıktan sonra, çevresindeki turizm içerikli görsel yayınlara ilgisi arttı. (Demirdağ, 2010)	1	2	3	4	5
19. Turizm, çocuğumun bireysel yeteneklerinin keşfedilmesini sağlar. Akçalar, 2007:94-95	1	2	3	4	5
20. Turizmle birlikte çocuğumun ilgi alanları keşfedilebilir ve bu mesleki eğitiminde fayda sağlar. (Demirdağ, 2010)	1	2	3	4	5
21. Turizm, insanların çocuğuma karşı olumlu duygular geliştirmesini sağlar. (Berber, 2011).	1	2	3	4	5
22. Çocuğum arkadaşları ile beraber turizm faaliyetleri yapmaktan hoşlanır. Akçalar, 2007:94-95	1	2	3	4	5
23. Turizm faaliyetlerinde çocuğum kalabalık ortamlardan çekinir, uzak durur. (Demirdağ, 2010)	1	2	3	4	5

24. Turizm sayesinde çocuğum daha yardımsever ve güler yüzlü olur. (Akçalar, 2007:94-95).	1	2	3	4	5
25. Çocuğum diğer bireylerle aynı eşit fırsatlara sahip olmak ister. (Akçalar, 2007:92-94)	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

Senem Yılmaz Düşünür, 11.09.1991 yılında İstanbul – Şişli’de dünyaya geldi. 2005 yılında İstanbul / Eyüp Feridun Tümer İlköğretim Okulundan, 2009 yılında İstanbul / Eyüp Refhan Tümer Lisesinden mezun oldu. 2010 yılında Giresun Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümünü kazandı ve 2014 yılında mezun oldu. 2015 yılında Sakarya Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Tezli Yüksek Lisansına başladı. 2016 yılında İstanbul İMKB Eyüp Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nde vekil İngilizce Öğretmenliği yaptı.